



T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**ABD NÜKLEER SİLAH POLİTİKALARININ SOĞUK
SAVAŞ VE SONRASI DÖNEMDE KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz SPORRER

Danışman:
Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

BURSA – 2019



T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**ABD NÜKLEER SİLAH POLİTİKALARININ SOĞUK
SAVAŞ VE SONRASI DÖNEMDE KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz SPORRER


Danışman:
Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

BURSA – 2019

T. C.

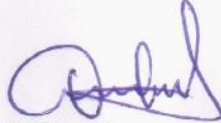
**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 701116001 numaralı Deniz SPORRER'in hazırladığı "ABD Nükleer Silah Politikalarının Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Karşılaştırılması" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 23/08/2019 günü 14:30-15:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.



Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

Bursa Uludağ Üniversitesi



Prof. Dr. Kamuran REÇBER

Bursa Uludağ Üniversitesi



Prof. Dr. Gökhan ÖZKAN

Bursa Teknik Üniversitesi

23 / 08 / 2019



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/08/2019

Tez Başlığı: **ABD Nükleer Silah Politikalarının Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Karşılaştırılması**

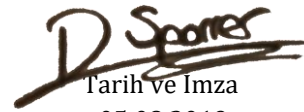
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 112 sayfalık kısmına ilişkin, 05/08/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

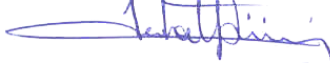
Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.


Tarih ve İmza
05.08.2019

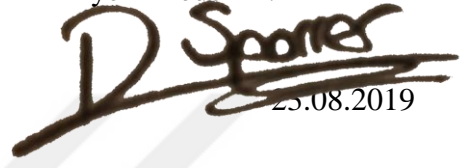
Adı Soyadı: Deniz Sporrer
Öğrenci No: 701116001
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ
05.08.2019



Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ABD Nükleer Silah Politikalarının Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Karşılaştırılması” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.


25.08.2019

Adı Soyadı:

Deniz SPORRER

Öğrenci No:

701116001

Anabilim Dalı:

Uluslararası İlişkiler

Programı:

Uluslararası İlişkiler

Statüsü:

Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı:	Deniz Sporrer
Üniversite:	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı:	x + 115
Mezuniyet Tarihi:	23/ 08 / 2019
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

ABD NÜKLEER SİLAH POLİTİKALARININ SOĞUK SAVAŞ VE SONRASI DÖNEMDE KARŞILAŞTIRILMASI

Soğuk Savaş süresince geliştirilen nükleer stratejilerden Kitlemel Mukabele ve Esnek Karşılık stratejileri, ABD ve SSCB arasında yaşanan krizlerde birçok kez sınanmıştır. Çalışmamızda ABD'nin nükleer stratejileri ve bu stratejilerin krizlerdeki uygulamaları incelenmiştir. Soğuk Savaş döneminde, ABD ve SSCB'nin nükleer cephaneliklerine çeşitli ve yeni silahların eklenmesiyle nükleer silahlanma yarışı tehlikeli boyutlara ulaşmış ve nükleer bir savaşın başlaması durumunda karşılıklı mahvolma kesinlik kazanmıştır. Küba Füze Krizi ile nükleer bir savaşın eşiğine gelen ABD ve SSCB arasında nükleer silahların sınırlandırılması adına adımlar atılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle nükleer savaş riski azalmıştır ve yeni tehditler karşısında nükleer silahlar kullanışsız görülmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ABD güvelik stratejileri ve nükleer politikasında birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Bu tezde, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası nükleer stratejileri ABD Başkanlarının yayınladıkları Nükleer Görünüm Gözden Geçirme Raporlarıyla (NPR) incelenmiştir. Bu tezin amacı, ABD nükleer silah politikasını Soğuk Savaş ve sonrası dönemde karşılaştırmaktır. Bu tez, ABD güvenlik stratejilerinde nükleer silahların rolü ve nükleer caydırıcılığın önemini ortaya koymaktadır. Bu tez, Soğuk Savaş dönemi ABD nükleer stratejilerinin hangi noktalarda Soğuk Savaş sonrası dönemle benzerlik gösterdiğini ve hangi noktalarda ayrıştığını anlayabilmek için önem arz etmektedir. Bu konudaki araştırma kapsamında, birinci bölümde caydırıcılık ve nükleer caydırıcılık kavramsal olarak incelenmiştir. İkinci bölümde ABD'nin Soğuk Savaş dönemi nükleer stratejileri yaşanan krizlerle birlikte açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Soğuk Savaş sonrasında nükleer silahların ABD için önemi ve ABD'nin geliştirdiği nükleer stratejiler incelenmiştir. Bu tezde araştırma metodu olarak kütüphane araştırması ve literatür taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili kitaplar, akademik makale ve yayınların yanı sıra internet kaynakları da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Caydırıcılık, Nükleer Caydırıcılık, Nükleer Silahlar, Nükleer Silahlanma, Nükleer Silahsızlanma

ABSTRACT

Name and Surname: Deniz Sporrer
University: Bursa Uludağ University
Institution: Social Science Institution
Field: International Relations
Branch: International Relations
Degree Awarded: Master
Page Number: x + 115
Degree Date: 23/ 08 / 2019
Supervisor: Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

A COMPARISON OF U.S. NUCLEAR WEAPONS POLICY DURING THE COLD WAR AND IN THE POST-COLD WAR ERA

The nuclear strategies of Massive Retaliation and Flexible Response which have been developed during the Cold War, have been tested many times during the crises between the USA and the USSR. This thesis focuses on the nuclear strategies of the USA and the application of these strategies during the crises. In the time of the Cold War during which the USA and the USSR have added new and various weapons to their nuclear arsenals, the nuclear arming race reaches threatening levels and mutual destruction was ensured in the event of a nuclear war. Steps were started to be taken with regards to the limitation of nuclear weapons between the USA and the USSR as these weapons have been brought to the verge of a nuclear war with the Cuban Missile Crisis. With the Cold War coming to an end, the risk of a nuclear war decreased and facing the new threats, nuclear weapons were handled as an impractical mean. The conclusion of the Cold War resulted in a series of changes in the nuclear policies and security strategies of the USA. This research examines the post-Cold War nuclear strategies of the USA with the help of the Nuclear Posture Reviews (NPR) of the US presidents. Furthermore, this thesis aims to compare and contrast the nuclear weapon policy of the USA with the period and the post-period of the Cold War. This study highlights the position of nuclear weapons in the security strategies of the USA and emphasizes the significance of nuclear deterrence. Moreover, this research is pivotal in understanding at which points the Cold War period nuclear strategies of the USA during the Cold War period share a resemblance with the ones in the post-Cold War period.

Keywords: Deterrence, Nuclear Deterrence, Nuclear Weapons, Nuclear Armament, Nuclear Disarmament

ÖNSÖZ

Öncelikle tez konumu seçerken ısrar ve isteklerimi göz önünde bulunduran ve tezimin hazırlanması süresince bilgi ve tecrübesiyle çalışmamda bana yardımcı olup beni yönlendiren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ferhat Pirinççi'ye teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin yazma süresinde ve tamamlanmasında yardım talep ettiğim her an desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşım Arş. Gör. Tunç Demirtaş'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu uzun ve zorlu tez yazma sürecinde bana olan güvenlerini hiç kaybetmeyen; eşim ve kız kardeşim başta olmak üzere, sevgili aileme bu günlere gelmemde maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri ve tüm eğitim hayatım boyunca sabırla her zaman yanımda oldukları için sonsuz teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Deniz Sporrer

Temmuz 2019

Zürich

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	ii
Yemin Metni	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CAYDIRICILIĞIN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ KONUMU

1. CAYDIRICILIK KAVRAMI.....	3
2. ZORLAMA KAVRAMI	5
3. CAYDIRICILIK VE ZORLAMA ARASINDAKİ FARKLAR	7
4. CAYDIRICILIĞIN TEMEL VARSAYIMLARI.....	8
4.1. Tehditlerin İnanırcılığı.....	8
4.2. Rasyonellik	9
4.3. İletişimin Önemi	11
5. CAYDIRICILIK ŞEKİLLERİ	12
6. NÜKLEER CAYDIRICILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	14
6.1. Atom Bombasının Yapımı ve Kullanımına Dair Tarihsel Gelişmeler	14
6.2. Amerikan Nükleer Monopolü.....	17
7. NÜKLEER CAYDIRICILIK.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DİNAMİKLERİ VE ABD NÜKLEER STRATEJİSİ

1. AMERİKAN NÜKLEER STRATEJİSİNİN OLUŞUMU	24
1.1. Amerikan Nükleer Gücünün İlk Testi: Berlin Ablukası.....	25
1.2. Amerikan Nükleer Gücünün Etki Testi: Kore Savaşı	27
1.3. İlk Testin Nispi Başarısı ve Kore Savaşı'nın Sonu	29
1.4. Nükleer Silahların Kullanılmaması Geleneği.....	30
1.5. Hidrojen Bombası ve Stratejik Caydırıcılık	32
2. KİTLESEL MUKABELE STRATEJİSİ VE EISENHOWER'IN YENİ BAKIŞ'I	34
2.1. Nükleer Güce Konvansiyonel Karşı Çıkış: Tayvan Boğazı Krizleri.....	36
2.2. Nükleer Güç Kullanımı Tehdidi Gölgesinde Süveyş Krizi	39
2.3. Nükleer Alanda Yarışın Bir Diğer Cephesi: Berlin Krizi.....	41

3. ABD NÜKLEER STRATEJİSİNDE YENİ DÖNEM: ESNEK CAYDIRICI SEÇENEKLER.....	44
3.1. Esnek Karşılık Stratejisi	44
3.2. Nükleer Caydırıcılığın En Kritik Testi: Küba Füze Krizi	46
4. MAD DOKTRİNİ- KARŞILIKLI MAHVOLMA.....	52
5. NÜKLEER SİLAHLANMA YARIŞINI DURDURMA ÇABALARI.....	54
5.1. Atoms for Peace ve NPT	55
5.2. SALT I.....	57
5.3. SALT II.....	60
6. FÜZE SAVUNMA GİRİŞİMİ VE REAGAN DÖNEMİ	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD NÜKLEER STRATEJİSİ

1. GEORGE H. W. BUSH DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ.....	64
2. CLINTON DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ VE 1994 NPR.....	68
3. BUSH DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ VE 2002 NPR.....	72
4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NÜKLEER SİLAHSIZLANMA	75
4.1. START I	75
4.2. START II.....	78
4.3. START III- SORT	79
4.4. New START	80
5. OBAMA DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ VE 2010 NPR	81
6. TRUMP YÖNETİMİ VE 2018 NPR	84
7. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ.....	89
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	101

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABM:	Anti-ballistic Missile (Anti-balistik Füze)
BM:	Birleşmiş Milletler
CENTO:	Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)
ÇHC:	Çin Halk Cumhuriyeti
DEFCON:	Defense Readiness Condition
DoD:	Department of Defence (ABD Savunma Bakanlığı)
ENDC:	Eighteen Nations Disarmament Committee
EPAA:	European Phased Adaptive Approach (Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı)
FDO:	Flexible Deterrent Options (Esnek Caydırıcı Seçenekler)
IAEA:	International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)
ICBM:	Intercontinental Ballistic Missile (Kıtalararası Balistik Füze)
INF:	Intermediate-range Nuclear Forces (Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler)
IRBM:	Intermediate-range Ballistic Missile (Orta Menzilli Nükleer Füze)
JCS:	Joint Chiefs of Staff (ABD Genelkurmay Başkanlığı)
KİS:	Kitle İmha Silahları
MAD:	Mutual Assured Destruction (Karşılıklı Mahvolma)
MIRV:	Multiple Independently Targetable Reentry Vehicle (Bağımsız Olarak Hedefe Yöneltilen Çok Başlıklı Füze)
NATO:	Northern Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NPR:	Nuclear Posture Review (Nükleer Görünüm Gözden Geçirme Raporu veya Nükleer Duruş İncelemesi)
NPT:	Non-Proliferation Treaty (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması)
NSC:	National Security Council (Milli Güvenlik Kurulu)
NUWEP:	Nuclear Weapons Employment Policy (Nükleer Silah İstihdam Politikası)
OAS:	Organization of American States (Amerikan Devletleri Örgütü)
RAND:	Research and Development
SALT:	Strategic Arms Limitation Talks (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri)
SDI:	Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi)

SEATO:	Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı)
SLBM:	Submarine-launched Ballistic Missile (Denizaltıdan Atılan Balistik Füze)
SLCM:	Sea-launched Cruise Missile (Denizden Atılan Cruise Füze)
SORT:	Strategic Offensive Reductions Treaty (Stratejik Taarruz İndirim Antlaşması)
SRBM:	Short-range ballistic missile (Kısa Menzilli Füze)
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START:	Strategic Arms Reduction Treaty (Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması)
UNAEC:	United Nations Atomic Energy Commission (Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu)

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilk nükleer bombasını 16 Temmuz 1945'te New Mexico'da test ettikten kısa bir süre sonra nükleer silahlarını Japonya üzerinde kullanmıştır. Ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) caydırmak için kullanılan bu bombalardan daha fazlası gerekmiştir. Nükleer caydırıcılık, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyet yayılmacılığı karşısında birçok kez başarıyla uygulanmıştır. Nükleer silahlar sahip oldukları yıkıcı güçle ABD ulusal güvenlik stratejilerinde önemli ve merkezi bir yer edinmiştir. Nükleer silahların kasten veya yanlışlıkla kullanımı felaketle sonuçlanacağından, ABD Soğuk Savaş süresince Sovyet nükleer tehdidi karşısında çeşitli nükleer stratejiler geliştirmiştir.

Soğuk Savaş süresince ABD, SSCB'den yöneltebilecek herhangi bir saldırıyı caydırmak adına nükleer cephaneliğini ve nükleer kuvvetlerini çeşitlendirmiş ve geliştirmiştir. Termonükleer silahların geliştirilmesi nükleer silahların yıkıcı gücü daha da artmıştır; nükleer caydırıcılık ve nükleer çağda yeni bir evreye geçilmiştir. Nükleer silah yarışının tehlikeli boyutlara ulaşmasıyla olası bir nükleer savaş durumunda karşılıklı mahvolma kesin hale gelmiştir. Küba Füze Krizi ile nükleer bir savaşın eşiğine gelen ABD ve SSCB arasında nükleer silahların sınırlandırılmasına ilişkin adımlar atılmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni senaryolar karşısında nükleer silahların yetersiz kaldığı ve nükleer caydırıcılığın Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki merkezi rolünü yitireceği düşünülmüştür. Ancak bu varsayımlara rağmen nükleer silahlar ve nükleer stratejiler ABD'nin güvenlik stratejilerindeki önemli yerini bu zamana muhafaza etmiştir.

Soğuk Savaş ve sonrası dönem ABD'nin nükleer politikalarını karşılaştıran bu tezin amacı ABD'nin nükleer stratejilerini incelemek ve bu konu hakkında Türkiye'de yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır.

Bu tezde Soğuk Savaş döneminden beri ABD nükleer silah stratejileri incelenmiştir. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem karşılaştırılırken nükleer silahların rolü, değişen tehdit algılamaları, aktörler, nükleer silahlanma ve silahsızlanma gibi parametreler kullanılmıştır.

Araştırma ABD'nin nükleer silah geliştirdiği 1945 yılı ve 2019 yılı arasındaki dönemi kapsamaktadır. Araştırmada Giriş ve Sonuç bölümleri dışında üç bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde caydırıcılık kavramı ve nükleer caydırıcılık ele alınmıştır. Caydırıcılık şekilleri ve caydırıcılığın temel varsayımları incelenmiştir. Çalışmada caydırıcılıkla sıkça karıştırılan zorlama kavramı da açıklanmış ve caydırıcılıkla zorlama arasındaki farklar gösterilmiştir. Birinci bölümde ayrıca nükleer silahların yapımı ve kullanımına dair tarihsel gelişmelere de değinilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi nükleer stratejileri ele alınmıştır. ABD'nin SSCB nükleer tehdidi karşısında geliştirdiği nükleer stratejiler ve bu stratejilerin uygulandığı krizler incelenmiştir. Ayrıca ABD ve SSCB arasındaki nükleer yarış ve bu yarışın sonucunda gerçekleşen karşılıklı mahvolma durumu açıklanmıştır. İlk vuruş ve ikinci vuruş kavramlarına MAD kavramı incelenirken yer verilmiştir. İkinci bölümün son kısımlarında ise nükleer silahlanma yarışını durdurma çabaları ele alınmış ve SALT I ve SALT II antlaşmaları incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Füze Savunma Girişimi de açıklanmıştır.

Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde, Soğuk Savaş sonrası ABD nükleer stratejileri incelenmiştir. SSCB'nin dağılıp Soğuk Savaş'ın sona ermesi ABD güvelik stratejileri ve nükleer politikasında bazı varyasyonlara sebep olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönem ABD nükleer stratejileri, ABD Başkanları ve yönetimlerinin önem verdiği tehdit unsurlarına göre şekillenmiştir, bu yüzden bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası ABD nükleer silah politikaları ABD Başkanları ve yönetimleri şeklinde yapılmaktadır. Üçüncü bölümde Soğuk Savaş sonrası nükleer silahsızlanma konusu da incelenmiş ve bu kapsamda gerçekleştirilen görüşme ve antlaşmalara yer verilmiştir.

Çalışmada araştırma metodu olarak kütüphane taraması ve başta İngilizce olmak üzere, Türkçe dahil, literatür araştırması yapılmıştır. Konuyla ilgili kitaplar, akademik makale ve yayınların yanı sıra internet kaynakları da incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAYDIRICILIĞIN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ KONUMU

1. CAYDIRICILIK KAVRAMI

Caydırıcılık, Türk Dil Kurumu'ndaki kelime anlamı ile bir saldırganlığı önlemek ve engellemek için önlem alma işi ve caydırıcı olma durumudur.¹ Savaş; toplumların oluştukları dönemden günümüze ekonomik, siyasi, dini gibi çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümünde kullanılan silahlı çatışmaya dayanan bir yöntemdir. Savaşın başlangıcına dair tartışmalar olduğu gibi caydırıcılığın tarihine dair de araştırmalar ve tartışmalar bulunmaktadır. Nitekim, caydırıcılık atom bombasının patlatılmasından sonra revize olmuş eski bir olgudur. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında caydırıcılık kavramı, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren önem kazanmaya başlamış ve Soğuk Savaş döneminde zirveye ulaşmıştır.

Günümüze kadar rakip bir tarafın askerî veya politik anlamda istenmeyen bir davranışını silahlı güç kullanma tehdidi ve silahlı güç kullanarak engellemek, her zaman önemli bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır. Devletler için caydırıcılık ve silahlanma bu yüzden birbirlerini bir anlamda tamamlayıcı kavramlardır, çünkü güç caydırıcıdır ve caydırıcılık için güç gereklidir. Güvenliğin ve çıkarların korunması için silahlanma, tarihin her döneminde büyük önem arz etmiştir. Askerî güç caydırıcılık açısından önemli bir yere sahiptir. Yarattıkları zarar ve yıkım gücü sebebiyle nükleer silahların caydırıcılık için önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü caydırıcılık nükleer silahların dayanılmaz gücüyle birlikte, devletlerin silahlı güç kullanma tehdidi ya da silahlı güç kullanarak çıkarlarını koruma zorundalığını ve herhangi bir çatışma veya savaş çıkma olasılığını azaltmıştır.

Caydırıcılık kavramı; tehdit, yeterli güce sahip olmak, inandırıcılık ve birtakım başka unsurları içeren bir dış politika aracıdır. Caydırma kavramının öneminin anlaşılmasında çok önemli bir yere sahip olan Amerikan askerî strateji uzmanı Bernard Brodie'ye göre, nükleer silahların kullanılacağı bir savaşın her iki taraf içinde felaketle sonlanması sebebiyle artık savaşların kazanma amacıyla başlaması veya kimin kazanacağı önemini yitirmiştir. Brodie, nükleer silahların devrim niteliğinde bir gelişme olduğunu ve savaşın temel karakterini değiştirdiğini² ve bu tarihe kadar silahlı kuvvetlerin temel amacının savaşı kazanmakken, bundan sonra savaşların önlemesi olacağını söylemiştir.³

¹ Caydırıcılık, <http://sozluk.gov.tr/>, (e.t. 09.06.2019)

² Bernard Brodie, *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order*, New York, NY: Harcourt, Brace and Company, 1946, s.2.

³ Ibid., s.62.

Brodie nükleer stratejinin temellerini belirleyen kişi olarak kabul edilir. Brodie'nin editörlüğünü yaptığı "Mutlak Silah" (The Absolute Weapon) başlıklı ortak eseri, nükleer devrim ve strateji hakkındaki ilk kitap olarak değerlendirilmektedir. Şüphesiz, Brodie'nin eser için seçilen başlığı, nükleer silahların; yıllar içinde verilebilecek zararın birkaç dakika içinde gerçekleşmesi konusundaki gücünü açıkça göstermektedir.

Thomas C. Schelling nükleer silahların; olayların hızını, kontrolünü, sıklığını, kazanan-kaybeden ilişkisini ve anavatan-cephe ilişkisini değiştirdiğini belirtmiştir. Nükleer silahların sebep olduğu farkın sadece yaptıkları yıkım miktarında değil, yıkımın rolü ve karar sürecinde de olduğunu vurgulamıştır. Schelling için caydırıcılık sadece askerî bir yenilgi tehdidinde değil, acı ve yok olma tehdidinde de dayalıdır.⁴

Caydırıcılık konusunda ilk ve önemli çalışmalarda yer alan diğer bir nükleer strateji uzmanı olan Albert J. Wohlstetter'e göre caydırıcılık stratejisi rasyonel bir düşmanı hedef alır. Caydırıcı olmadan topyekûn savaş olasıdır. Buna rağmen, caydırıcının olması durumunda da savaş olasıdır. Bu yüzden caydırıcılık, askerî ve dış politikanın tamamı değil, sadece bir parçasıdır.⁵

Uluslararası İlişkiler teorilerinde ve caydırıcılık konusunda ve diğer önemli isimlerden birisi olan Glenn Snyder caydırıcılığı bir bakımdan siyasi gücün negatif yönü olarak görür. Snyder, caydırıcılığın askerî güce bağlı olmak zorunda olmadığını belirterek, müttefik ve tarafsız ülkelerin de caydırıcılığının olabileceğini ifade etmiştir. Bir devletin diğerini, yasaklanmış davranışın yapılması durumunda, örtülü veya açık şekilde, bazı yaptırımlar uygulanacağı tehdidiyle ya da davranışın yapılmaması durumunda bir ödül vaadinde bulunarak yapmaktan caydırmasıdır.⁶ Diğer bir ifadeyle, düşmanın amacını, şartlar ne olursa olsun, şiddete başvuran veya başvurmeyen bir şekilde etkileme işlemidir.⁷

Caydırıcılıktan anlaşılması gereken, taraflardan birinin rakibinin kendisinin istemediği ve kendisine zarar verebilecek bir davranışını, zarar verme tehdidiyle istenilen yönde değiştirmesidir. Nükleer savaşa dair korkuları satirize eden Dr. Strangelove filminde; "Caydırıcılık, düşmanın algısında saldırı korkusu yaratma sanatıdır." şeklinde tanımlanmıştır.⁸

⁴ Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, New Haven: Yale University Press, 1966, s.23

⁵ Albert Wohlstetter, "The Delicate Balance of Terror (1958)", *Nuclear Heuristics: Selected Writings of Albert And Roberta Wohlstetter*, ed. by Robert Zarate ve Henry Sokolski, Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2009, s.204.

⁶ Glenn Herald Snyder, "Deterrence: A Theoretical Introduction", *Theories of Peace and Security*, ed. by J. Garnett, London: Palgrave Macmillan, 1970, s.106.

⁷ *Ibid.*, s.107.

⁸ Soğuk Savaş döneminde, ABD ve SSCB arasındaki olası bir nükleer tehlikenin yarattığı korkuyu satirize eden bir kara mizah filmi olan Dr. Strangelove, Peter George'un eseri olan Red Alert'den uyarlanmıştır.

Düşman algısı ve saldırı korkusundan bahsederken, caydırıcılık konusundaki bazı çalışmalarda yer alan nükleer şantajdan da kısaca bahsetmek gerekir. Richard K Betts basit anlamıyla nükleer şantajı, cezalandırma tehdidiyle yapılan baskı olarak tanımlamıştır ve Betts'e göre birçok insan caydırıcılığı nükleer şantaja göre daha zararsız bulmaktadır.⁹ Betts zorlayıcı bir tehdidin uygun bir caydırıcılık mı yoksa kötü bir şantaj mı olduğuna ilişkin bakış açısının tehdidin yapılması veya tehdide maruz kalınması durumları ile alakalı olduğunu belirtmiştir. Kısaca Betts'e göre tehdit hakkındaki en önemli şey, tehdidin hedefi tarafından nasıl algılandığıdır.¹⁰

1991'de Sovyetler Birliğinin yıkılması ve 11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı düzenlenen terörist saldırılar sonrasında caydırıcılığın esasları zarar görmüştür. Caydırıcılığın Soğuk Savaş dönemindeki sade, açık ve anlaşılır yapısı ve nükleer silahlar ile güvenilir birlikteliği, bu olaylardan sonra sorgulanmaya başlanmıştır.¹¹

2. ZORLAMA KAVRAMI

Caydırıcılık konusundaki çalışmalarda, dikkati çeken bir diğer kavram da (compellence) zorlamadır. Birbirlerine çok yakın olan ve bazen birbiriyle karıştırılabilen bu kavramlar arasındaki fark birçok akademisyen tarafından açıklanmıştır.

Thomas C. Schelling, zorlama konusundaki en önemli teorisyenlerden biridir.¹² Nitekim, zorlama kavramı literatüre; Schelling tarafından, 1966 yılında *Arms and Influence* isimli kitabında kazandırılmıştır. Schelling zorlamayı rakibi istenilen bir şeyden vazgeçmesine razı eden doğrudan bir eylem olarak tanımlamıştır.¹³ Schelling'e göre caydırıcılıkta amaç rakibin ceza korkusu ile cesaretini kırmak ve rakibi korkutmaktır.¹⁴ Zorlama; zamanlama, girişim ve tehdidin giderilmesi için üstün iletişim gereklilikleri bazında caydırıcılıktan ayrılır. Schelling'e göre zorlama, tehdidin aktif bir türüdür ve rakibi kesin bir yönde davranmaya zorlamaktır.

İngiliz strateji araştırmalarında önemli bir yere sahip, akademisyen Lawrence Freedman'e göre caydırıcılık, rakibin eylemsizliği talebini kapsarken, zorlama eylem talebini kapsar. Caydırıcılık, yapılmaması gerekeni ve yapıldığı takdirde neler olacağını açıkladıktan

⁹ Richard K. Betts, *Nuclear Blackmail and Nuclear Balance*, Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1987, s.4.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Adam Lowther, "The Evolution of Deterrence", *Thinking about Deterrence: Enduring Questions in a Time of Rising Powers, Rogue Regimes, and Terrorism*, ed. by Adam Lowther, Maxwell AFB, AL: Air University Press, 2013, s.6.

¹² Diğer önemli teorisyenlerden farklı olarak Schelling aslında bir ekonomisttir ve 2005 yılında Nobel Ekonomi ödülüne, Robert Auman ile birlikte oyun teorisine yönelik katkılarından dolayı, layık görülmüştür.

¹³ Encyclopædia Britannica, "Compellence", <https://www.britannica.com/topic/compellence>

¹⁴ Ibid.

sonra bekler, eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmemek rakibe kalır. Ancak zorlamada durum tam tersidir. Zorlama, rakibin karşılık vermesi halinde, eyleme son veren bir eylemi başlamayı kapsar.¹⁵ Bu eylemlere; bir yerin işgal edilmesi, bir düşman veya bir bölgenin silahsızlandırılması gibi düşmanın engelleyemeyeceği bazı doğrudan eylemler örnek olarak gösterilebilir.

Merrill ve Peleg nükleer bir zorlamanın amaçlarını kısaca yedi maddede sıralamışlardır¹⁶:

- Rakibi bir savaşı veya konvansiyonel bir saldırıyı son vermeye zorlamak.
- Rakibi ihtilafli bir bölgeden geri çekilmeye zorlamak.
- Rakibi, zorlayıcının çıkarlarına uygun ve “duyarlı” davranmaya zorlamak.
- Rakibi, bir sorun durumunda, zorlayıcının önemli çıkarlarına dikkat etmeye zorlamak.
- Güç gösterisi.
- Rakibin durumu daha ciddiye alması için nükleer silahları, konvansiyonel bir harekette destekleyici faktör olarak kullanabilmek.
- Ve son olarak, nükleer silahların bir *pazarlık kozu* görüntüsü vermesi belirtilmiştir.

Zorlama, uygulamada basitçe ikiye ayrılır: diplomasi ve gösteri. Diplomatik zorlama, sözlü vaat ve tehditleri kapsar. Gösteri kısmında ise, tam ölçekli savaşında da dahil olabileceği, artan zorlama tehdidiyle birlikte sınırlı güç kullanımı esastır.¹⁷ Schelling *zorlama diplomasisi* olarak anmakta olduğu bu durumu: “Askerî strateji artık, bazı dönemlerde birkaç yüzyıl boyunca olduğu gibi, askerî zafer bilimi olarak düşünülemez. Şimdi askerî strateji, aynı ölçüde -daha çok değil ise de- zorlama sanatıdır. Askerî strateji, beğensek de beğenmesek de *zorlama diplomasisi* haline gelmiştir.” şeklinde ifade etmiştir.¹⁸

Nükleer silahların, devletlere uyuşmazlıkları daha etkili zorlayıcı tehditlerle çözmesinde olanak sağladığına yönelik yaygın görüşe karşı çıkan bazı araştırmalar da mevcuttur. Sechser ve Fuhrmann, nükleer silahların caydırıcılık enstrümanı olma konusunda ağırlıkları olsa da bu etkilerini zorlayıcılıkta sürdüremediklerini iddia etmektedirler.¹⁹ Nükleer silahlara sahip devletlerin yaptıkları zorlayıcı tehditler nükleer silahı olmayan devletlerin tehditlerinden çok daha başarılı değildirler. 1918- 2001 yılları arasındaki, nükleer üstünlük ve tehdidin etkinliği

¹⁵ Beatrice Heuser, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, New York, NY: Cambridge University Press, 2010, s.465.

¹⁶ John Merrill, Ilan Peleg, “Nuclear Compellence: The Political Use of the Bomb”, *Crossroads*, Israel Research Institute of Contemporary Society, No: 11, 1984, s.26-31.

¹⁷ Britannica, *Compellence*, loc.cit.

¹⁸ Schelling, op.cit., s.34.

¹⁹ Todd S. Sechser, Matthew Fuhrmann, “Crisis Bargaining and Nuclear Blackmail”, *International Organization*, (67), 2013, s.173.

gibi unsurları da dikkate alarak geniş ölçüde değerlendirdikleri, iki yüzden fazla askerî zorlayıcı tehdit incelemesi sonucunda; nükleer silahların uluslararası politikada, zorlamanın inandırıcı enstrümanları olmadıkları sonucuna varmışlardır.²⁰ Bunun sebepleri arasında öncelikle; nükleer silahların, bir bölgeyi ya da tartışmalı bir hedefi ele geçirmek ve zapt etmek konusunda kullanışlı olmayışı gösterilebilir. Nitekim nükleer silahlar rakibin sahip olduğu ve bırakmayı reddettiği varlıklara el koymak konusunda zorlayıcı devletin gücünü artırmazlar. İkinci sebep ise meşru müdafaa haricindeki diğer nedenler için nükleer cezalandırmanın uygulama maliyetinin uluslararası arenada çok yüksek olmasıdır.²¹

3. CAYDIRICILIK VE ZORLAMA ARASINDAKİ FARKLAR

Caydırıcılık da zorlama da birer tehdit çeşididir. Konu caydırma ve zorlama olunca tehditleri, bir eylemden caydırıcı ve bir eyleme zorlayıcı olarak ikiye ayırabiliriz. Caydırıcılık rakibin istenmeyen eylemi yapmaması için uygulanan bir tehditken; zorlama, rakibin istenmeyen eylemi yapana kadarki tehdittir. Bu, caydırıcılığı zorlamadan daha kolay kılar. Nitekim rakibi bir eylemi yapmaya zorlamak onu o eylemi yapmaktan caydırmaya göre daha karmaşıktır. Düşünüldüğünde, caydırıcılık zorlamadan daha az tahrik edicidir; çünkü Freedman'ın da belirttiği gibi caydırıcılıkta statükonun devamını sağlamak esastır ve bir tehde mal olur, caydırıcılık statik yani durağandır. Ancak zorlamada eylemi gerçekleştirmek için bir tehditte daha fazlası gerekir, zorlama statükoyu değiştirir. Rakibin açısından bakıldığı zaman da caydırıcılık zorlamadan çok daha fazla kabul edilir bulunmaktadır. Devletler, uluslararası arenadaki saygınlıklarını korumak ve devam ettirmek için, rakibin zorlama eylemlerine karşı boyun eğmeden ziyade daha sert tutumlar sergileyebilir.

Zorlama ve caydırıcılık arasında zamanlama konusunda da fark vardır. Zorlama etkinliğini zamanla yitirir. Bu yüzden zorlamada talep açık ve kesin bir şekilde ifade edildikten sonra bir süre bitimi (deadline) belirlenir ve rakibin geri çekilmesi durumunda son vermek için bazı cezalandırıcı eylemler uygulamaya konur. Öte yandan, caydırıcılık zamanlama açısından belirsizdir ve statiktir. Caydırıcılıkta rakipten eylemsiz kalması talebi açıklandıktan sonra, olanaklar dahilinde, rakibin eyleme başlanmasına kadar durmadan beklenir.²² Bu anlamda caydırıcılık savunmacıyken (defensive), zorlama saldırgandır (offensive).

Nükleer caydırıcılık anlamındaki bilinen ve olası nükleer bir savaşın ciddiyetini hissettiren önemli örneklerden birisi olan Küba Füze Krizi'nde, ABD'nin, Küba'ya füzelerin

²⁰ Ibid., s.191-192.

²¹ Ibid., s.174.

²² Maria Sperandei, "Bridging Deterrence and Compellence: An Alternative Approach to the Study of Coercive Diplomacy", *International Studies Review*, 8(2), 2006, s.255.

yerleştirilmesini durdurması yönündeki zorlama politikası başarılıyken, ABD ablukasını geçen herhangi bir geminin batırılacağı yönündeki caydırıcılık politikası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Caydırıcının statükoyu savunması, rakibi tarafından zorlayıcı ve caydırana çıkar sağlayan bir eylem olarak görülebilirken rakibin olası aktif müdahalesi de hem caydırıcılığın başarısızlığı hem de zorlayıcı bir reaksiyon olarak görülebilir.²³

4. CAYDIRICILIĞIN TEMEL VARSAYIMLARI

William Kaufmann caydırıcılık için gerekli görülen şartları: “prensipte nispeten basitken; konu uygulamaya gelince, son derece karışık, pahalı ve elde etmesi çok zor” olarak tanımlamıştır.²⁴ Bu bölümde; caydırıcılığın temel varsayımlarından tehditlerin inandırıcılığı, rasyonellik ve iletişimin önemi incelenecektir.

4.1. Tehditlerin İnandırıcılığı

Bir düşmanı istenmeyen bir eylemden caydırmak için yapılan tehdidin inandırıcılığı, şüphesiz ki caydırmanın başarısı için gereken en önemli şartlardan birisidir. Nitekim caydırıcılık; düşmanı yapmayı planladığı bir eylemi yapması durumunda, bunun kendisine faydadan çok zarar getireceği yönünde ikna etmektir.

Morgan’a göre başarılı ve inandırıcı bir caydırıcılık için rakibin, bir saldırı gerçekleştirmesi durumunda kendisini kabul edilemez zararlara zorlayabilecek etkin bir askerî kapasitenin varlığı ve bu kapasitenin kullanılacağı konusunda inandırılması gerekir.²⁵

Robert Jervis caydırıcılık ve silahlar arasındaki bağlantıyı, “caydırıcılık rakibin şehirlerini bombalamaya yetecek kadar silaha sahip olmaktan gelir”²⁶ şeklinde açıklamıştır. Morgan ve Jervis’in tanımlamalarından yola çıkarak caydırıcılığın inandırıcı olabilmesi için önemli olanın tehdidin kendisinden ziyade düşman üzerinde yarattığı etki olduğunu ve bu yüzden tehdidin içeriğini gerçekleştirebilme kabiliyetine sahip olunmasının ve bunun da düşman tarafından bilinmesinin gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda, devletler için silahlanma kadar sahip olunan askerî kapasitenin belli edilmesi de önemlidir. Devletler, düşman algısındaki etkisini bildikleri için ulusal gün ve kutlamalarda askerî kapasitelerini sergilerler.

²³ Ibid., s.259.

²⁴ Austin Long, *Deterrence: From Cold War to Long War*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2008, s.2.

²⁵ Patrick M. Morgan, *Deterrence Now*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.4.

²⁶ Ward Wilson, “The Myth of Nuclear Deterrence”, *Nonproliferation Review*, 15(3), 2008, s.423.

Jervis'in altını çizdiği kısım, yeterli askerî kapasiteye sahip olmanın caydırıcılığı sağlamada tek başına yeterli olmadığıdır.²⁷ Tehdidin gerçekleştirilmesi için istek ve kararlılığın da rakibe hissettirilmesi gerekmektedir. İstek ve kararlılığın belli edilmesi, tehdidin inandırıcı olması bakımından tehdidi yapan devlete bir maliyet yüklemektedir ve devletler gerçekten gerçekleştirmek istemedikleri bir tehdit için bu maliyeti göze almazlar.²⁸ Örneğin, nükleer silahlara sahip olan devletler açısından bir tehdidin maliyeti dayanılmaz olabilir. Zira nükleer silaha sahip olan bir devlete karşı yöneltilen tehditler, kendisi de dahil tüm dünyayı büyük bir yıkıma sürükleyebilir. Diğer taraftan, uluslararası kamuoyu önünde nükleer silaha sahip olmayan bir devlete karşı yöneltilen bir tehdit de tehdidi yapanı zor duruma düşürebilir. Bu nedenlerden dolayı nükleer silahların kullanımı tehdidi bazı durumlarda inandırıcılığın etkisini azaltabilir.

Yaptıkları tehditlerin bir blöf olarak algılanmasını istemeyen devletler tehditlerinin inandırıcı olmasına özen gösterir. Nitekim, devletlerin geçmişte yaptıkları tehditler ve bu tehditlerin gerçekleştirilmiş olup olmaması, gelecekteki tehditlerinin inandırıcılığını ve devletin saygınlığını etkilemektedir. Maliyetleri göze alıp yaptığı tehditlerini gerçekleştiren bir devletin inandırıcılığı, saygınlığı ve dolayısıyla caydırıcılığı da artar.

Bir rakip, yapmasını istemediğimiz bir eylemden diplomatik ve ekonomik uzlaşma yöntemleri ile de vazgeçirebilir. Ancak Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık denildiğinde akla gelen ilk şey silah kullanma tehdidi olduğundan, ödüllendirme tamamen geri planda ve kullanılmayan, dolayısıyla başarısız bir politika olarak kalmıştır.²⁹

4.2.Rasyonellik

Caydırıcılık teorisinin oluşumu, tarihsel olarak Uluslararası İlişkiler alanında güvenlik çalışmalarının altın çağı olarak nitelendirilen, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gerçekleşmiştir.³⁰ Askerî gücü devletlerin ulusal güvenlikleri için ön planda tutan realistler devlet yönetimindeki karar vericilerin rasyonel davrandığı varsaymaktadır. Rasyonel aktör önermesi caydırıcılık teorisinin belkemiğini oluşturur.

Rasyonel aktör önermesine göre bir uzlaşmazlık durumunda karar vericiler rasyonel bir seçim yaparken üç unsura başvurmaktadır. Bunlardan ilki; rasyonel olarak çeşitli mantıksal,

²⁷ Caitlin Talmadge, "Deterring a Nuclear 9/11", *The Washington Quarterly*, 30(2), 2007, s.22.

²⁸ Emre Gündoğdu, "Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2016, s.8.

²⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Alfa Yayınları, 6. Baskı, 2006, s.521

³⁰ Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35(2), 1991, s.213-214.

fiziksel ve ekonomik kısıtlamaları karşılayan çeşitli eylem seçeneklerine sahip olmaktadır. İkincisi, hangi eylemlerin ne sonuca sebep olacağını bilmektir. Sonuncusu ise eylem seçeneklerini, sonuçlarını dikkate alarak, öznel bir şekilde sıralamak ve önceliklerini belirlemektir.³¹

Mearsheimer'a göre, devletlerin rasyonel olduğunu varsaymak, devletlerin dış çevresinin farkında olduklarını ve hayatta kalma beklentilerini en üst düzeye çıkarmaya yönelik akıllıca düşündüklerini ifade etmektir.³² Mearsheimer ayrıca, devletlerin diğer devletlerin eylemlerini nasıl etkileyeceğini ve aynı zamanda kendi stratejilerinin diğer devletlerin davranışlarından nasıl etkilendiğini ölçmeye çalıştıklarını söyler. Devletler aralarında seçim yapmak zorunda oldukları farklı stratejilerde, sadece eylemlerinin sonuçlarını değil, uzun vadeli etkilerini de göz önünde bulundurarak başarı ihtimalini ve her birinin maliyet ve yararlarını değerlendirmektedirler.³³

Uluslararası İlişkileri bir akademik alan haline getiren ilk kapsamlı çalışmalar İngiltere ve ABD olmak üzere Batı merkezli olmuştur. Birçok teoride olduğu gibi caydırıcılık teorisi de Amerikan merkezlidir ve bu konu caydırıcılık teorisi hakkında eleştirilen konulardan biridir. Rasyonel aktör, caydırıcılık teorisinin sıkça eleştiriye maruz kalan bir diğer önermesidir. Rasyonel aktör önermesi genellikle *Western-centrismi* (Batı değerlerini ve kültürünü temel alıp diğer kültürlerin Batı merkezli değerlendirmesi) temel almıştır. Halbuki caydırıcılığın başarılı olup olmamasında etkili zaman, mekân, kültür, siyaset, liderlik ve kararları veren kişilikler gibi birçok değişken etken bulunmaktadır. Bu yüzden, diğer kültürlerin sorunlara yaklaşımı ile Batı kültürünün yaklaşımı arasındaki fark rasyonalite açısından sorunlu olabilmektedir. Bazı liderlerin davranışları *western-centrist* açıdan bakıldığında rasyonel bulunmazken, kendi kültürü ve şartlarında aslında rasyonel olabilir. Bu konuda kendi tarihimizden bir örneği; Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nda, tam bağımsızlık ilkesiyle, onurlarını ve yaşamlarını düşman işgali altında yaşamamak uğruna adayan milletimizde ve sahip oldukları "Ya istiklal ya ölüm!" ruhunda görebiliriz.

Neorealist düşüncenin kurucusu olan ve Uluslararası İlişkiler alanında önemli isimlerden biri olan Kenneth N. Waltz'a göre; devletler özellikleri, yöneticilerinin kimliği ve ortaya koydukları ulusal davranışları ne olursa olsun, sıkı bir biçimde dış dünyaya bağlıdır ve nükleer bir dünyada herhangi bir devlet bir Stalin, Mao Zedong, Saddam Hüseyin veya bir Kim Jong-

³¹ Miles Kahler, "Rationality in International Relations", *International Organization*, 52(4), 1998, s.923.

³² John J. Mearsheimer, "Reckless States and Realism", *International Relations*, 23(2), 2009, s.244.

³³ Ibid.

il tarafından yönetilse bile, agresif eylemlerinin kendi yıkımına yol açacağı bilgisiyle caydırılacaktır.³⁴

Rasyonel aktör önermesine yöneltilen diğer bir eleştiri ise sahip olunan bilginin kapsamı ve değerlendirilmesiyle alakalıdır. Mearsheimer, rasyonel devletlerin de zaman zaman yanlış hesaplamalar ve seçimler yapmakta olduğunu ve buna sebep olarak da potansiyel düşmanların kendi güçlerini veya zayıflıklarını yanlış bildirmeye teşvikleri ve gerçek amaçlarını gizlemeleri olarak ifade eder.³⁵

4.3.İletişimin Önemi

Caydırıcılık teorisinde tarafların birbirleriyle iletişimi, özellikle bir çatışma sırasında tercihler arasında rasyonel bir seçim yapılırken, çok önemlidir. Caydırıcılık teorisyenleri genelde aktörlerin fayda ve zarar analizlerini yaparken rakiplerinin gerçek amaçları ve kapasitelerine dair net bir bilgiye sahip olduğunu varsayar. Fakat örneğin, devletler yeni silah teknolojileri geliştirdikleri veya eski silahlarını modernize ettikleri dönemlerde özellikle gizliliğe önem vermektedir.³⁶ Dolayısıyla, rakip hakkındaki net bilgi genellikle sağlanamamaktadır ve karar vericiler sahip oldukları sınırlı bilgiyle bir seçim yapmak zorunda kalmaktadır.

İletişimin önemi, ABD ve SSCB arasındaki nükleer silah rekabetinin ilk evrelerinde, düşmanlık ve casusluk faaliyetleri yüzünden geri planda kalmıştır. Nükleer silaha sahip iki süper gücü karşı karşıya getiren Küba Füze Krizi'nde, taraflar arasındaki iletişim eksikliği iletişiminin önemini ortaya çıkarmıştır. Olası yanlış anlaşılmaları önlemek ve acil bir kriz durumunda iki devlet başkanının doğrudan ve gizli iletişim kurmasını sağlamak için Moskova ve Washington arasında 1963 yılında, popüler kültürde *kırmızı telefon* olarak bilinen, Doğrudan Haberleşme Hattı kurulmuştur.

Çatışma durumlarındaki yanlış anlaşılma olasılığına dikkat çeken Herman Kahn, *On Thermonuclear War* isimli kitabında, üçüncü bir devletin büyük güçler arasında bir savaşa neden olabileceğini *katalizör savaşı* (catalytic war) şeklinde ifade eden Katz'in tanımlamasını genişleterek; katalizör savaşın, bir devletin daha büyük devletleri savaşa dahil edebileceği herhangi bir süreci içerdiğini savunmuştur.³⁷ Asıl saldırgan caydırılmak isteniyorsa, saldırının

³⁴ Scott D. Sagan, Kenneth N. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons- A Debate Renewed*, New York, NY and London: W. W. Norton & Company, 1995, s.117.

³⁵ Mearsheimer, op.cit., s.244.

³⁶ Arı, op.cit., s.527.

³⁷ Herman Kahn, *On Thermonuclear War*, New York, NY: Routledge, 2017.

kaynağı bilinmelidir. Nitekim saldırının kökenini gizleyebileceğini düşünen bir düşman lider, saldırıyı sanki başka bir devletten geliyormuş gibi göstererek, sonuçlardan kurtulabilir. Bu tür karışıklıkların giderilmesi için direkt iletişim hatlarının yanı sıra, erken uyarı ve takip sistemi de başarılı bir caydırıcılığın temel bir parçası olmalıdır.³⁸

Caydırma stratejisinde inandırıcılığın en önemli şartlarından birisi olan tehdidin gerçekleştirilmesinde istek ve kararlılığın rakibe hissettirilmesi, etkili iletişim kanallarıyla mümkündür. Bu sayede rakip eylemi gerçekleştirme durumunda hangi olumsuz sonuçlara maruz kalacağını bildiği için, nasıl tepki verileceği ve çatışmanın nasıl devam ettirileceği konularında daha rasyonel bir değerlendirme yapabilir.³⁹

5.CAYDIRICILIK ŞEKİLLERİ

Caydırıcılık, teorisyenler tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Bazı teorisyenler caydırıcılığın ne amaçla kullanıldığını baz alırken, bazıları zamansal ve mekânsal unsurları baz almıştır. Snyder, caydırıcılığın amaçsal unsurlarını *cezalandırma yoluyla caydırma* (deterrence by punishment) ve *yadsıma yoluyla caydırma* (deterrence by denial) ve şeklinde ikiye ayırmaktadır. Cezalandırarak caydırıcılık, düşmanın değerli ancak askerî açıdan bir tehdit oluşturmayan sivil kaynaklarına yöneltilir.⁴⁰ Cezalandırarak caydırıcılık, düşmanı istenmeyen eylemi gerçekleştirme durumunda, nükleer silahların verdiği yıkıcı etkiye dayanıp üstesinden gelemeyeceği bir cezaya maruz bırakarak caydırmayı hedefler. New York, Moskova, Pekin gibi yerleşim merkezlerine nükleer silahlarla saldırılara ilişkin, cezalandırarak caydırıcılık tehdidi örneklerini Soğuk Savaş'ın özellikle ilk dönemlerinde yapılan çalışmalarda ve stratejilerde sıkça görmekteyiz. Ali L. Karaosmanoğlu bu durumu “bir ülkedeki şehirleşme oranı o ülkenin saldırıya açık olup olmadığını gösteren başlıca ölçü sayılmıştır”⁴¹ şeklinde ifade etmiştir.

Yadsıma yoluyla caydırıcılık ise düşmanı saldırısının bozguna uğrayacağı ve operasyonel hedeflerine ulaşamayacağı yönünde ikna edilerek saldırmaktan caydırmaktır.⁴² Diğer bir ifadeyle, yadsıma yoluyla caydırıcılıkta düşmanın sivil kaynakları değil, askerî kapasiteleri ve eylem kapsamı hedef alınır. Sivil kaynaklara yönelik zararın indirgenmesi için geliştirilen savunma sistemleri ile düşman saldırının başarısız olacağına ikna edilmeye çalışılır. Devletler aynı zamanda, düşmanın saldırısına zararla karşılık vermek adına askerî kapasitelerini

³⁸ Barry R. Schneider, “Deterrence and Saddam Hussein”, *Deterrence in the Twenty-first Century: Proceedings*, ed. by Anthony C. Cain, Maxwell AFB, AL: Air University Press, 2010, s.160.

³⁹ Arı, op.cit., s.526.

⁴⁰ Klaus-Dieter Schwarz, “The Future of Deterrence”, *SWP Research Paper*, 2005, s.9.

⁴¹ Ali L. Karaosmanoğlu, “Nükleer Stratejinin İlk On Yılı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 1996, s.326.

⁴² David S. Yost, “Debating Security Strategies”,

<https://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/english/art4.html>

çeşitlendirip güçlendirerek düşmanın elde edeceği faydadan ziyade, maruz kalacağı zararın büyüklüğü tehdidi ile ikna olması ve eyleminden caydırılması hedeflemiştir.

Yadsıma yoluyla caydırıcılık, cezalandırarak caydırma ile karşılaştırıldığında cezalandırarak caydırma yerleşim yerlerini hedef alması yönüyle gereğinden fazla insan ölümüne sebep olup şiddet içerirken, yadsıma yoluyla caydırıcılıkta düşman başarısının aktif ve pasif savunma önlemleri kullanılarak yadsınması amaçlanır.⁴³

Morgan'a göre caydırıcılığın zamansal olarak sınıflandırılması, genel ve anlık caydırıcılık şeklindedir. Lebow ve Stein, genel caydırıcılığı uzun vadeli bir strateji olarak tanımlarken, anlık caydırıcılığı ise kısa vadeli bir strateji veya genel caydırıcılık stratejisinin yürütüldüğü dönemlerde meydana gelen kriz ve savaş eşiği durumlarındaki strateji olarak tanımlamıştır.⁴⁴ Başka bir ifadeyle; bu iki kavramın farklı sınıflandırılması doğru olsa da aslında anlık caydırıcılık, genel caydırıcılığın başarılı olmadığı durumlarda geçerli olmaktadır, çünkü genel caydırıcılıkla uzun vadede amaçlanan düşmanı şiddete başvurmadan vazgeçirmektir. Soğuk Savaş süresince iki süper güç arasında yaşanan krizlerde uygulanan stratejiler ise anlık caydırıcılığa, krizler dışındaki dönem ise genel caydırıcılığa örnektir.

Caydırıcılığın mekânsal sınıflandırılması ise merkezi ve yaygınlaştırılmış caydırıcılık olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkezi caydırıcılık, devletin bekasını ilgilendirir. Yaygınlaştırılmış caydırıcılık ise caydırılan devletin, caydırıcı devletin dışında başka bir devlete yönelik eylem planlarına ilişkindir. Bir devletin kendi varlığı ve devamlılığına yönelik tehdit ve saldırılara karşı tepki ve tutumu ile bir müttefikine karşı yapılan tehdit ve saldırılara yönelik tepki ve tutumu büyük farklılıklar gösterebilir. Hiç kuşkusuz, merkezi caydırıcılık yaygınlaştırılmış caydırıcılıktan çok daha önemli ve hassastır. Caydırıcı devletin jeostratejik konumu çıkarları için önemli bulduğu, hammadde ve pazar ihtiyacını karşıladığı veya dostane ilişkileri olduğu bir devlete karşı yöneltilen bir saldırı durumunda, caydırıcı devlet fayda zarar hesaplaması yapıp faydalar zararlardan fazla ise saldırgan devlete karşı caydırıcılığını uygular.

Nükleer silahlar yaygınlaştırılmış caydırıcılığın başarısında önemli bir unsurdur. Düşman komşuları olan ve tehlikeli bölgelerde yer alan NATO üyesi ülkeler, Japonya, Tayvan ve Güney Kore gibi ülkeler ABD'nin nükleer şemsiyesinden yararlanmaktadır. Ancak ABD'nin yaygınlaştırılmış nükleer caydırıcılık stratejisinin güvenilirliğini kaybetmesi gibi bir durumda, bu ülkelerin çoğu güvenliklerini sağlamada en iyi yolun kendi nükleer silah yeteneklerini elde

⁴³ Schwarz, op.cit., s.9.

⁴⁴ Richard N. Lebow, Janice G. Stein, "Deterrence and the Cold War", *Political Science Quarterly*, 110(2), 1995, s.161.

etmekten geçtiğini düşünebilir.⁴⁵ Bu bakımdan yaygınlaştırılmış caydırıcılığın, inandırıcılık sağlanması ve askerî kapasitenin yeterli olması bakımından sürdürülmesi masraflı ve zordur.

6.NÜKLEER CAYDIRICILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

6.1.Atom Bombasının Yapımı ve Kullanımına Dair Tarihsel Gelişmeler

Leo Szilard, Nazilerin atom bombası yapması ihtimallerinden bahsederek Albert Einstein'ı, Başkan Roosevelt'ten ABD'nin atom bombası yapma projesine ivedilikle başlamasını istemesi için ikna etmiştir. Einstein, Szilard'ın Roosevelt'e gönderilmek üzere kaleme aldığı gizli mektubu imzalamıştır. Atom bombasının yapımına dair başlatılacak projenin kararı, 9 Ekim 1941'de Beyaz Saray'da verilmiştir.⁴⁶

Manhattan Projesi ile ilk nükleer silahı üretmek adına, Amerikan ordusunda özel bir birim oluşturulmuştur. Kanada ve İngiltere'nin desteği ile başlatılan Manhattan Projesi, General Leslie Groves ve nükleer fizikçi Robert Oppenheimer tarafından üstlenilen araştırma ve geliştirme projesidir.

1945 yılı bahar aylarında Sovyetlerin Berlin'e doğu ilerleyip Berlin'i ele geçirmesiyle Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmiştir. Atom bombasının Japonya'ya karşı kullanımı yönündeki ihtimaller üzerine düşünen Szilard, Einstein'ın da bir tavsiye mektubu göndermesi üzerine, bu sefer Roosevelt'e atom bombasının kullanılmaması için projede yer alan bilim insanlarının imzalarını alarak bir dilekçe hazırlamıştır. Szilard bu mektubu eşi Başkan Roosevelt'e ulaştırılması için Elenor Roosevelt'e vermiş ancak konu hakkında konuşulamadan Başkan Roosevelt ölmüştür.⁴⁷

İkinci Dünya Savaşı devam ederken, Başkan Roosevelt'in ölümü üzerine, başkanlık görevini başkan yardımcısı olan Harry Truman devralmıştır. Yeni başkana yürütülen nükleer silah projesi hakkında bilgi verilmesi görevinden dönemin Savaş Bakanı Henry L. Stimson sorumluydu. Nükleer silahların Japonya'da kullanımına dair birçok tartışmada, Stimson ve Truman'ın 25 Nisan 1945'te Beyaz Saray'da gerçekleşen buluşması mutlaka yer alır. Stimson Truman'a: “Önümüzdeki dört ay içinde, büyük bir olasılıkla, insanlık tarihinde bilinen en korkunç silahı tamamlamış olacağız.” demiştir.⁴⁸

⁴⁵ David J. Trachtenberg, “US Extended Deterrence; How Much Strategic Force Is Too Little?”, *Strategic Studies Quarterly*, Summer 2012, s.67-68.

⁴⁶ Amir D. Aczel, *Uranyum Savaşları: Nükleer Çağı Başlatan Bilimsel Rekabet*, trans. by Barış Gönülşen, İstanbul: Alfa Basım, 2012, s.139-141.

⁴⁷ Ibid., s.206.

⁴⁸ Henry L. Stimson, “The Decision to Use the Atomic Bomb”, *Harper's Magazine*, 194(1161), 1947, s.99.

Stimson'ın başkanlığını yaptığı, Başkan Truman'a atom bombasının geliştirilmesi konusundaki tavsiye vermekle görevli Geçici Komite (Interim Committee), bombanın kullanılmasına yönelik kararda önemli bir rol oynamıştır. 1 Haziran 1945 tarihinde, sundukları raporla Başkana oybirliği ile aldıkları aşağıdaki tavsiyeleri iletilmişlerdir⁴⁹:

- Bomba Japonya'ya karşı bir an önce kullanılmalıdır.
- Bomba, çevresinde veya yanında zarar verilebileceği evler veya diğer binalar olan bir askerî tesis gibi, çifte hedeflerde kullanılmalıdır.
- Bomba doğası gereği, önceden planlanmış bir uyarı olmadan kullanılmalıdır.

Projede yer alan bilim insanlarının birçoğu Stimson'ın “atom bombası kullanımının Japonya'ya karşı en iyi yaptırım”⁵⁰ şeklindeki görüşüne katılmıyordu; onlara göre, atom bombasının birdenbire kullanımından sonra gelen korku ve geri tepki dalgası, bombanın sağladığı askerî yararlarından daha ağır gelebilirdi.⁵¹

Szillard ve arkadaşları için, Roosevelt'in ardından onun yerine gelen yeni Başkan Truman ve yönetimini bombanın kullanılmaması yönünde ikna etmek daha zordu. Nitekim Truman ve yönetimi Japonya'ya karşı bombanın kullanılması ile Sovyetler üzerinde Doğu Avrupa'dan çekilme baskısının artacağını düşünüyorlardı. Projeyi yürüten isim Oppenheimer da bomba kullanımını destekliyor ve bunu kaçınılmaz buluyordu.⁵²

Japonya'ya karşı bu bombanın kullanılmaması için James Franck ve diğer bilim insanları, Temmuz 1945'te ABD hükümetine bir rapor hazırlamışlardır. *Franck Raporu* isimli bu belge Stimson'a gönderilmiştir. Bu raporun ardından imza dilekçesini gözden geçirip yenileyen Szillard da 68 bilim insanından aldığı imzalı dilekçesini, Başkan Truman'a verilmek üzere bürokratik prosedürleri izleyerek göndermiştir. Bu sırada Truman, Nazi Almanya'nın teslimiyetinden sonraki konuları değerlendirmek üzere Potsdam Konferansı'ndaydı.⁵³ Potsdam Konferansı'nın resmi gündeminde olmayan en önemli olaylarından biri, Truman'ın yazdığı günlükte yer almaktadır. Truman günlüğünde, Stalin'e “olağandışı mahvedici bir güçte yeni bir silaha” sahip olduklarından bahsettiğini ve gizli servisleriyle bu konudan haberdar olan

⁴⁹ Ibid., s.100.

⁵⁰ Louis Morton, “The Decision to use the Atomic Bomb”, *Foreign Affairs*, 35(2), 1957, s.346.

⁵¹ Ibid., s.337.

⁵² Aczel, op.cit., s.207.

⁵³ İlk bombanın kullanımı sırasında henüz Washington'a varmamış olan Truman'ın, bahsi geçen Szillard Dilekçesinden habersiz olduğunu söylemek mümkün değildir. V. Aczel, op.cit., s.208.

Stalin'in, bu konuyla ilgilenmiyormuş gibi davranarak, bunu duymaktan memnun olduğunu ve “bunu Japonlara karşı kullanmamızın iyi olacağını” söylediğini yazmıştır.⁵⁴

16 Temmuz 1945'te, New Mexico'da nükleer silah için ilk deneme olan *Trinity* denemesi yapılmıştır. Denemeden sonra, nükleer çalışmaların ivedilikle başlatılması için Roosevelt'i ikna eden Einstein, bu konudaki pişmanlığını: “Almanların atom bombası üretmeyi başaramayacağını bilseydim, parmağımı bile kıpırdatmazdım.” sözleriyle dile getirmiştir. Einstein, aslında atom bombasının yapımında hiç yer almadığını, “Atom bombasının yapımına katılımım tek bir eylemden oluşmaktadır: Başkan Roosevelt'e gönderilen bir mektubu imzaladım.” şeklinde ifade etmiştir.⁵⁵

Dünyada atom bombasının ilk kullanımı, 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya atılan “Küçük Çocuk” (Little Boy) isimli bomba ile gerçekleştirilmiştir; ikinci kullanımı ise, hemen ardından, 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye atılan “Şişman Adam” (Fat Man) isimli bombayla gerçekleşmiştir.⁵⁶

Nükleer silahların yapımına ve kullanımına dair görüşlerini Max Lerner: “İnsanlık tarihinde ilk kez, insanlar, kullanmaya cesaret bile edemeyecekleri, bir gücü hapsetti.” şeklinde ifade etmiştir.⁵⁷

Stimson, Oppenheimer, General Groves, General Eisenhower ve Truman yönetimindeki bazı diğer yüksek düzey yetkililerin bombanın kullanımına istekli olduğu görülmektedir. ABD'nin atom bombasını kullanmasında genel olarak;

- Savaşın devam etmesini engellemek,
- Daha fazla Amerikan askerinin hayatını kaybetmesini önlemek,
- Japonya'yı “koşulsuz teslim” olmaya zorlamak,
- Sovyet Rusya'ya gözdağı verilmesi ve Doğu Avrupa'dan geri çekilmesini sağlamak ve Uzak Doğu'da genişlemesini sınırlamak,
- Bombanın uluslararası arenadaki yarattığı politik etkiyi kullanarak politik gücün artırılması,
- Projenin yüksek maliyeti,

⁵⁴ Harry S. Truman, *Memoirs by Harry S. Truman, Volume One: Year of Decisions*, New York, NY: Doubleday & Company, 1955, s.416.

⁵⁵ Walter Isaacson, 18.03.2008, <http://discovermagazine.com/2008/mar/18-chain-reaction-from-einstein-to-the-atomic-bomb>

⁵⁶ Bombanın şiddetini gören Oppenheimer'ın, Hint destanı Bhagavad Gita'dan alıntısı, “Now I am become Death, the destroyer of worlds.”, Türkçe karşılığı ile: “Şimdi ölüm oluyorum, dünyaların yok edicisi”: atom bombasının yıkıcı etkisini açıklayan, meşhur bir cümledir.

⁵⁷ Schelling, op.cit., s.18.

- Ordunun bombayı kullanma konusundaki isteği gibi gerekçeler ileri sürülmüştür.

6.2.Amerikan Nükleer Monopolü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra askerî araştırmacılar arasında nükleer silahların yıkıcı potansiyelini küçümsemek gibi bir eğilim vardı. Ancak üst düzey yönetimdeki Amerikan askerî ve siyasi liderler için durum böyle değildi, onlar nükleer gücün devrim niteliğindeki karakterinin hemen farkına varmışlardır. Hiroşima ve Nagazaki'den sonra Truman, atom bombasını bir terör silahı olarak görmüş ve atom bombasına top, tüfek gibi sıradan silahlardan farklı davranılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁸

Truman yönetimi bu ifadeyle aslında nükleer silahların uluslararası denetimde olması gerektiğini ifade etmiştir. 1945 Ekim ayında kurulan Birleşmiş Milletler'de (BM), dünya barışı ve güvenliğini korumakla sorumlu *BM Atom Enerjisi Komisyonu* (United Nations Atomic Energy Commission- UNAEC) kurulmuştur. 1946 yılında, ABD Dışişleri Bakanlığı'na *Acheson-Lilienthal Raporu* olarak bilinen bir rapor sunulmuştur. Bu raporda nükleer silahların uluslararası kontrolü ve gelecek nükleer savaşın engellenmesi önerilmiştir. Bu rapor birkaç ay sonra sunulacak *Baruch Planı*'na temel olmuştur. Bernard Baruch, BM Atom Enerjisi Komisyonu'nun ilk toplantısında sunduğu planda Uluslararası Atom Geliştirme Kuruluşu (International Atomic Development Authority) kurulmasını ve bu kuruma ihlallere karşı yaptırım ve cezalandırma yetkisinin verilmesini önermiştir. Planın diğer maddelerinde; kuruluşun denetiminde olmak şartıyla barışçı nükleer araştırmalar için nükleer enerjinin geliştirilmesi, uluslararası denetim sistemi yerleştikten sonra da ABD'nin var olan nükleer silahlarını yok etmesi ve yapımını durdurması maddeleri bulunmaktadır. Plan ayrıca bu kuruluşun kararlarına yönelik BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisini yasaklamıştır.⁵⁹

SSCB, ABD'nin nükleer gücü ile güç dengesini değiştirmesinden rahatsızdı ve ABD'nin BM karar verme sürecindeki etkisini BM Atom Enerjisi Komisyonu'nda da kullanmasından endişe ediyordu.⁶⁰ Sovyetler Birliği Baruch Planı'na itiraz edip temsilcileri Andrei Gromyko'nun ismiyle anılan *Gromyko Planı*'nı sunmuşlardır. Gromyko Planı'na göre BM Atom Enerjisi Komisyonu, uluslararası bir denetleme kurumunun kurulmasından önce ilk olarak mevcut nükleer silahların imha edilmesi, üretimlerinin durdurulması ve yasaklanmasını

⁵⁸ Scott Douglas Sagan, *Moving Targets: Nuclear Strategy and National Security*, Princeton: Princeton University Press, 1990, s.13-14.

⁵⁹ David Fischer, *History Of The International Atomic Energy Agency: The First Forty Years*, Vienna: The Agency, 1997, s.19.

⁶⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918- 1994*, Ankara: İmge Kitapevi, 16. Baskı, 2007, s.219.

sağlamalıdır. SSCB'ye göre bir uluslararası kontrol sistemi ancak bu sayede işlevsel olabilirdi. Gromyko Planı'nda, BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisini koruması da yer almıştır.⁶¹

Uluslararası İlişkiler disiplinde, *Diplomasi* isimli kitabı ile bilinen ABD'nin Dışişleri Eski Bakanı Henry Kissinger, Amerika'nın 1945- 1949 yılları arasında, nükleer monopole sahip olduğu zaman bile egemen olma olanağını reddettiğini ifade etmiştir.⁶² Karaosmanoğlu da ABD'nin bu süreçte bu nükleer gücünü Sovyetlere karşı kullanmadığı ve şantaj yapmadığının altını çizerek, bununla ilgili olarak: ABD'nin o dönemde sahip olduğu sınırlı sayıda atom bombası ile Sovyetlere yeterli zararın verilemeyeceğine yönelik inancın ve uranyum madenini elde etmenin zor olması gibi sebepleri ileri sürmüştür.⁶³

Potsdam Konferansı'nda Stalin'in nükleer silahlarla ilişkin ilgisiz tavrı SSCB'nin ilk atom bombasını yapana kadarki izlediği yol olarak düşünülse de SSCB bu süreçte aslında Doğu Avrupa'daki nüfuzu ve yayılması ile ABD karşısında büyük konvansiyonel gücüne dayalı bir koza sahipti. Nitekim ABD'nin aldığı terhis (demobilize) kararı ile 1945 yılında 12 milyon olan asker sayısını 1948 yılında yaklaşık 1,5 milyona düşürürken, SSCB 11,3 milyon asker sayısını yaklaşık 2,8 milyona düşürmüştür. Karaosmanoğlu, ABD'nin nükleer monopolü ve SSCB'nin Batı Avrupa'yı işgal kozunun birbirini dengelemesiyle, ABD ve SSCB'nin arasında bir "nükleer-konvansiyonel karışımı bir karşılıklı caydırma" oluştuğunu ifade etmiştir.⁶⁴

Nazi Almanyası'nın atom bombası yapmasından endişe edip Manhattan Projesi'nin başlamasına öncülük eden Leo Szilard'ın ne bombanın kullanılmasının engellenmesi ne de SSCB'nin nükleer silahsızlanma kararı alması yönündeki çabaları sonuç vermiştir. Szilard'ın Japonya'ya karşı atom bombası kullanılmasının SSCB ile nükleer silah yarışının başlatacağı yönündeki tahmini doğru çıkmıştır.⁶⁵ Soğuk Savaş'ın iki süper gücünün arasındaki anlaşmazlıklar, nükleer silahlar ve nükleer enerjinin uluslararası bir kontrole tabi olmasını engellemiştir. Nükleer çalışmalarına hız veren SSCB, 29 Ağustos 1949 tarihinde, ilk başarılı atom bombası testini gizlice gerçekleştirmiştir.

7.NÜKLEER CAYDIRICILIK

Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren caydırıcılık, Amerikan güvenlik politikalarının merkezi haline gelmiştir. Ancak caydırıcılık teorisinin gelişiminde önemli yere sahip olan ve

⁶¹ Mahmut R. Belik, "Atom Enerjisinin Milletlerarası Kontrolü", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 15 (4), 1949, s.898-899.

⁶² Henry Kissinger, *Diplomasi*, trans. by İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2000, s.907.

⁶³ Karaosmanoğlu, op.cit., s.334.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Aczel, op.cit., s.234.

caydırıcılık kavramı açıklanırken sıkça atıf yapılan teorisyenlerden Brodie, Wohlstetter ve Kahn gibi isimler caydırıcılık kavramını icat etmemişlerdir. Nükleer silahların caydırıcılık teorisi için önemi çok büyük olsa da nükleer silahlar caydırıcılık için bir esas değildir. Nitekim, caydırıcılık kökleri binlerce yıl öncesine dayanan sosyal bir fenomendir.

Antik Roma’da kullanılan “Eğer barış istiyorsan savaşa hazırlan” (*Si vis pacem, para bellum*) özdeyişi caydırıcılık ile ilişkilendirilmektedir. Cioffi-Revilla, caydırıcılığa dair erken modellerin kaynaklarının Paleolitik zamanlarda bulunabileceğini belirtmiştir ve caydırıcılığın bir grubun davranışını etkilemek için; antik zamanın Mezopotamya, Çin, Peru ve Mezoamerika gibi siyasi merkezlerindeki yönetimleri tarafından binlerce yıl öncesinde, bir politika olarak kullanıldığını iddia etmiştir.⁶⁶

Silahlanma, devletlerin ulusal ve uluslararası güvenliklerini sağlamasında önemli bir araçtır. Silahlanma ve güvenlik arasındaki bağ, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında sıkça ele alınan bir konudur. Nükleer silahların icadı ve kullanımından sonra bu silahların statükoya etkisi ve bu silahların kullanılmasına yönelik konular dönemin araştırmacıları tarafından dikkatle ele alınmıştır.

ABD, nükleer silahların geliştirilmesi ve kullanılması konularında ilklere imza atmıştır. Caydırıcılık üzerine ilk çalışmalar da nükleer silahların geliştirilmesi sürecinde olduğu gibi, atom bombasının kullanılmasından sonraki süreçte gizliliğini korumuştur ve Manhattan Projesi’nde yer alan bilim insanları bu konudaki ilk çalışmalarda da söz sahibi olmuşlardır.

Nükleer silahların doğal hedeflerinin şehirler, sanayi merkezleri ve siviller olduğu gerçeği ne yazık ki değişmemiştir. Japonya’ya karşı atom bombasının kullanılması konusunda Başkan Truman’a tavsiyelerini sunan *Geçici Komite*’nin hedefleri bombanın kullanılmasından sonra yapılan bu yeni çalışmaların da temeli gibiydi. Nükleer stratejinin ilk gelişim yıllarındaki görüşlerde atom bombası bir *baskın ve terör silahı* olarak kabul edilmiştir, bombaların sivil halkın kalabalık yaşadığı yerleşim ve sanayi merkezlerini hedef alması gerektiği ve ilk darbeyi indirenin savaşı kazanacağı fikirleri ağır basmıştır. Araştırmacıların altını çizdiği diğer bir konu da uluslararası merkezi bir otoritenin kontrolü altında silahsızlanmadır; nitekim, nükleer bir felaket ancak böyle bir otoritenin kontrolü altında tam bir silahsızlanma ile engellenebilirdi.⁶⁷ Karaosmanoğlu, belirsiz de olsa, *karşılıklı caydırma* kavramının ilk belirtilerinin bu ilk çalışmalarda bulunabileceğini ifade etmektedir.⁶⁸

⁶⁶ Claudio Cioffi- Revilla, “Origins and Age of Deterrence: Comparative Research on Old World and New World Systems”, *Cross-Cultural Research*, 33(3), 1999, s.258.

⁶⁷ Karaosmanoğlu, op.cit., s.330.

⁶⁸ Ibid., s.325.

Amerikan dış politikasında önemli bir yere sahip olan Amerikan diplomat ve tarihçi George F. Kennan, 1946 yılında Moskova’da ABD Büyükelçiliği’nde görevliyken, ABD yönetimine gönderdiği “uzun telgraf” (the “long telegram”)⁶⁹ ve sonrasında Foreign Affairs’te “X” takma ismi ile yayınlanan *Sovyet Yönetiminin Kaynakları* (The Sources of Soviet Conduct)⁷⁰ isimli makalesi ile SSCB’nin politikasını analiz ederek, Soğuk Savaş süresince Amerikan dış politikasının temelini oluşturacak bir strateji planlamıştır. Kennan, teorik çerçevesini kendisinin oluşturduğu *Çevreleme Politikası* (Containment Policy) ile SSCB’nin nüfuz alanlarını sınırlandırmayı öngörüyordu: Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO’nun (North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kuruluşu gibi gelişmeler bu politikanın somut araçları olmuştur.

NATO 1949 yılında, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’nın Sovyet yayılmacılığına karşı savunulması ve nükleer silah tehditlerine karşı ABD’nin “nükleer şemsiyesi” altında güvenliklerinin sağlanması amacı ile kurulmuştur. NATO’nun kuruluş amacını, ilk NATO Genel Sekreteri Lord Ismay kısaca: “Sovyetleri Avrupa’nın dışında, Amerikanları içinde, Almanya’yı ise kontrol altında tutmak.”⁷¹ şeklinde ifade etmiştir. Şüphesiz NATO’nun kuruluşu, rakibin karşısında ortak bir savunma çatısı altında yer alma bakımından caydırıcılık için önemli bir temel oluşturmuştur. ABD nükleer silah monopolüne sahip olsa da bu gücün kullanımıyla ilgili bir strateji eksiği vardı ve Kennan’ın *Çevreleme Stratejisi* bu noktada ABD için tek ve en önemli strateji haline gelmiştir.⁷²

İkinci Dünya Savaşı’nda teknolojik araştırma ve gelişmelerin sağladıkları başarılar üzerine, savaş sona erdikten kısa bir süre sonra; 1948 yılında ABD Silahlı Kuvvetleri’ne araştırma, analiz ve geliştirme yapması için “Research and Development” (RAND Corporation) kurulmuştur. Bu düşünce kuruluşunun bünyesinde, caydırıcılık teorisinin gelişimine katkıda bulunan birçok teorisyen yer almıştır.

Devletlerin nükleer silahlara sahip olma isteklerinin askerî gerekçelerinin yanında, dış politik hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak ve ulusun gücü ve prestijini arttırmak gibi siyasi sebeplerin varlığına dikkat çeken çalışmalar da vardır. Sagan da bu çalışmalara katılarak,

⁶⁹ George Kennan to James Byrnes [“Long Telegram”], 22.02.1946, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentid=6-6&pagenumber=1

⁷⁰ George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct [Excerpt]”, *Foreign Affairs*, July 1947 Issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2016-10-31/sources-soviet-conduct-excerpt>

⁷¹ Geoffrey Wheatcroft, “Who Needs NATO?”, *The New York Times*, 15.06.2011

⁷² Hakan Mehmetcik, “21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), s.43.

devletleri nükleer silahlanmaya iten sebepleri; güvenlik, iç politika ve normlar çatısı altında gruplandırmıştır.⁷³

Nükleer silahlara sahip olma amacıyla çalışmalarını gizlilikle sürdüren SSCB, Ağustos 1949'da atom bombası yapımını tamamlamıştır. Güç dengesi için önemli bir unsur olan bu olay ve nükleer silahlar için üretilen yeni teknolojilerle, ilk darbeyi indirenin savaşı kazanacağı fikri artık geçerliliğini yitirmiştir; çünkü, ilk darbeye karşılık verilmesi ihtimali nükleer silahın vaat ettiği mutlak gücü sonlandırmaktadır. Bu gelişmeler sonrasında, Manhattan Projesi'nde de yer alan, araştırmacıların içinde bulunduğu çelişki, Brodie'nin yaklaşımı ile çözülmüştür. Brodie atom bombasını bir *baskın silahı* olarak görmemiştir, ona göre atom bombası; yapılacak stratejik bombardımanlarda kullanılabilir, ABD'nin elindeki en önemli saldırı silahıdır. Brodie ayrıca, uluslararası merkezi bir otoritenin kontrolü altında silahsızlanmanın mümkün olmadığını ve nükleer bir felaketin caydırıcılık ile rakibi saldırmaktan vazgeçirme ile engellenebileceğini ifade etmiştir.⁷⁴

Ancak Brodie de diğer araştırmacılar gibi askerî açıdan öneme sahip noktalara saldırıyı göz ardı etmiş veya bu tür hedeflerin şehirlere karşı yapılacak nükleer saldırılara oranla daha az önem taşıdığını düşünmüştür. "İlk vuruş" ve "ikinci vuruş" kavramlarını caydırıcılığa kazandıran ve RAND'daki çalışmalarıyla nükleer caydırıcılık teorisinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan Wohlstetter, Brodie'nin bu görüşlerini eleştirmiştir. Wohlstetter, özellikle SSCB'nin nükleer silahlarla önleyici (preclusive) ilk saldırı olasılığını düşünmüştür. Az sayıdaki düşman kuvvetinin düşük irtifalarda uçmaya çalıştığı, Amerika'nın radar ikaz ağlarını dolandırıp saldırı için nükleer silah kullanacağı ihtimalini düşünen Wohlstetter, nükleer-Pearl Harbor tarzı böyle bir saldırıda ABD'nin şehir veya sanayi merkezlerinden ziyade stratejik nükleer güçlerinin hedef alınarak var olan Amerikan misilleme veya ikinci vuruş kapasitesinin engelleneceğini varsaymıştır.⁷⁵ Bu durum diğer bir ifadeyle, *ilk vuruş kapasitesine* sahip bir tarafın, rakibinin misilleme kapasitesini yok ederek kendisine yönelik zararı minimuma indirmesidir. Zira rakibin misilleme kapasitesinin tamamen yok edilememesi durumunda *ikinci vuruş kapasitesi* ortaya çıkmaktadır ve rakip böyle bir durumda nükleer silahlarını misillemede kullanabilme yeteneğine sahip olur.⁷⁶

Bu görüşle birlikte nükleer silahların ve bunları gönderme araçlarının saldırı etkilerinden korunması ve ilk saldırıyı yapan tarafa karşılık verilebilecek kadar askerî imkân ve kabiliyetlere

⁷³ Ferhat Pirinççi, *Silahlanma ve Savaş: Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2010, s.97.

⁷⁴ Karaosmanoğlu, op.cit., s.328- 329.

⁷⁵ Wohlstetter, op.cit., s.17.

⁷⁶ Gündoğdu, op.cit., s.4.

sahip olmak önem kazanmıştır.⁷⁷ 1960 yılında SSCB ve ABD'nin nükleer silahların gönderme araçlarına nükleer denizaltıları eklemesiyle *nükleer üçlü* (Nuclear triad) tamamlanmıştır. Nükleer denizaltılar nükleer caydırıcılık açısından çok önemlidir; nitekim, yeri tespit edilemeyen bu denizaltılar ikinci vuruş kapasitesini mümkün kılmıştır. Nükleer silahların bazıları havada dünyanın çevresinde aralıksız uçuş halinde bulunan bombardıman uçakları, bazıları deniz altında devriye gezen nükleer denizaltılar, bazıları da yer altında korunaklı silolarda veya toprak üzerinde ateşlemeye hazır füze biçiminde konuşlandırılmıştır. Nükleer silahların bu şekilde her daim hazır olması taraflara *ikinci vuruş kapasitesini* sağlamıştır ve ikinci vuruş kapasitesi tarafları ilk saldırıyı yapmaktan caydırmıştır.

Wohlstetter'a göre artık caydırıcılık; silahlanma yarışının erken evrelerinde olduğu gibi taraflardan birinin ilk vuruştan kazandığı avantaja değil, ikinci vuruş kapasitesine bel bağlamaktadır.⁷⁸

Eisenhower hükümetinin 1953- 1959 yılları arasındaki Dışişleri Bakanı ve Soğuk Savaş'ın önemli figürlerinden biri olan John Foster Dulles, SSCB'ye karşı "kitlesel mukabele" (massive retaliation) stratejisini geliştirmiştir. Bu strateji ile ABD, SSCB'den gelen her türlü saldırıya karşı nükleer silahlar ile ağır bir misillemede bulunacağını ilan etmiştir.⁷⁹ Sovyetler tarafından yapılan konvansiyonel veya nükleer herhangi bir saldırının nükleer silahlar da dahil topyekûn bir karşılık görmesine dayanan kitlesel mukabele stratejisi; Kahn ve Brodie tarafından, fazla agresif olması ve *ilk vuruş kapasitesinden* farksız olmaması yönünde eleştirilmiştir.

ABD ve SSCB'nin nükleer cephanelerini devamlı artırması caydırıcılık politikasının yeniden gözden geçirilmesine sebep oldu. Nitekim, her iki taraf da çok fazla sayıda nükleer silahlara sahipti ve olası bir savaş durumunda her iki taraf tamamen yok olabilirdi. Bu durumu Wohlstetter 1958 yılında, Foreign Affairs'te yayınlanan "The Delicate Balance of Terror" isimli makalesinde "Dehşet Dengesi" (Balance of Terror) tanımı ile açıklamıştır. Uluslararası İlişkiler jargonunda yer alan diğer önemli bir kavram olan "Karşılıklı Mahvolma" (Mutual Assured Destruction- MAD) da literatüre 1962 yılında Donald G. Brennan tarafından kazandırılmıştır.

1962 yılında, Soğuk Savaş'ın doruk noktası olan Küba Füze Krizi ile iki süper güç karşı karşıya gelmiştir ve bahsi geçen Dehşet Dengesi ve MAD gibi kavramların önemi ortaya çıkmıştır. Kitlesel mukabele stratejisi, Başkan John F. Kennedy tarafından Küba Füze Krizi

⁷⁷ Mustafa Kibaroglu, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", *Foreign Policy*, 2002, s. 11.

⁷⁸ Andrew Brown, Lorna Arnold, "The Quirks of Nuclear Deterrence", *International Relations*, 24(3), 2010, s.299.

⁷⁹ Ronald E. Powaski, *The Cold War: The United States and the Soviet Union: 1917- 1991*, New York, NY: Oxford University Press, 1998, s.141- 169.

sırasında terk edilmiş ve yerini daha rafine ama aynı ölçüde muğlak olan “esnek karşılık” stratejisi almıştır.

Esnek karşılık stratejisine göre ABD, SSCB'nin düşman faaliyetlerine karşı her türlü silah ile uygun bulunduğu ölçüde karşılık vermelidir. Esnek Karşılık nükleer silahların olası bir saldırıda direkt kullanılmasını engelleyerek, konvansiyonel silahlarla karşılığın başarısız olması durumunda öncelikle taktik nükleer silahların sınırlı şekilde kullanılmasını ve en son olarak büyük ölçekli nükleer saldırının gerçekleştirilmesini öngörmektedir.⁸⁰ Diğer bir ifadeyle, büyük ölçekli nükleer savaşın önlenmesini amaçlayan ve konvansiyonel silahlanmaya da ağırlık veren esnek karşılık stratejisi, nükleer silahların ilk aşamada kullanılmasından ziyade kısa menzilli taktik silahların öncelikli kullanılmasını önermiştir.

Taktik nükleer silahlar, diğer ismiyle stratejik olmayan nükleer silahlar, askerî amaçlarla savaş alanlarında kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Taktik nükleer silahların güdümsüz bomba, sualtı bombası, nükleer torpido, kara mayını, topçu mermisi, kısa menzilli füze gibi çeşitleri bulunmaktadır. Bu silahların konvansiyonel silahlar gibi kullanılabilir olmalarıyla savaşılamaz olarak görülen nükleer savaş savaşılabılır olmuştur. Bu nedenle nükleer silah stoklarındaki artışın önemli etkenlerinden birisi taktik nükleer silahlardaki artış olmuştur.

1980'li yıllarda nükleer caydırıcılık konusundaki önemli gelişmelerden birisi, Başkan Ronald Reagan döneminde tasarlanan *Stratejik Savunma Girişimi* (Strategic Defense Initiative-SDI) projesidir. Nükleer başlıklı balistik füzeleri, uzaya yerleştirilen araçlarla hedeflerine varmadan imha etmeyi öngören silah sistemlerini geliştirmeye yönelik olan bu proje, savunma sistem ve silahlarındaki teknolojilere yön vermişse de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle gündemden düşmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle nükleer caydırıcılığa olan ilgi kısa süreliğine azalmış gibi görünse de nükleer caydırıcılık ABD güvenlik politikalarındaki önemli rolünü günümüze kadar korumuştur.

⁸⁰ Gündoğdu, op.cit., s.5.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DİNAMİKLERİ VE ABD NÜKLEER STRATEJİSİ

1.AMERİKAN NÜKLEER STRATEJİSİNİN OLUŞUMU

ABD'nin askerlerini Avrupa'dan çekmesini, caydırıcılık açısından doğru bulmayan İngiliz Başbakanı Winston Churchill, henüz 5 Mart 1946'da ABD'de yaptığı konuşmasında *Demir Perde* (Iron Curtain) kavramı ile Sovyet yayılmacılığına karşı ABD'yi uyarmıştır: “Baltık'ta Stettin'den Adriyatik'te Trieste'ye kadar kıtanın üzerine demir bir perde indi. Bu çizginin gerisinde Orta ve Doğu Avrupa'nın antik devletlerinin başkentleri yatmakta. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya, tüm meşhur şehirler ve çevrelerindeki halk Sovyet sahasında yatıyor ve o veya bu şekilde sadece Sovyet etkisine değil, aynı zamanda Moskova'nın çok ağır ve artan ölçüdeki yönetimine tabiler.”⁸¹

ABD'nin nükleer monopol olduğu bu yıllarda, SSCB konvansiyonel gücünü caydırıcı amaçlarla kullanmıştır. SSCB, nükleer silaha sahip olana kadarki süreçte Doğu Avrupa'da komünizmi yayarak, komünist yönetimler kurmuştur. 1949 yılında, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk ve bir yıl sonra da Doğu Almanya ile ideolojik birliği, ekonomik iş birliği ve dayanışmayı sağlayan SSCB Doğu Bloku'nu oluşturmuştur.⁸²

Nükleer silahlar, çeşitli sebeplerden dolayı ABD'nin Sovyet yayılmacılığını çevreleme çabasının ana aracı haline gelmiştir. Nitekim, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra konvansiyonel silahlı kuvvetlerini hızlı bir şekilde terhis (demobilize) etmesinin ardından; nükleer silahlar, ülkenin siyasi ve askerî liderlerince, Sovyetler Birliği'nin muazzam konvansiyonel kuvvetlerine karşı uygulanabilecek tek mümkün caydırıcı güç olarak görülmüştür.⁸³

Truman yönetimi, Amerikan nükleer monopolünün, topyekûn bir savaşı başlatma korkusuyla, Sovyetleri bir şekilde barışın ihlalinden yıldıracağını düşünmekteydi. Başka bir deyişle, Truman yönetimine göre atom bombasının esas amacı Sovyet agresifliğini caydırmaktı. Ancak Amerikan atom monopolünün Sovyetlerin stratejisine uyguladığı etki tartışmalı bulunmaktadır. Nitekim, Amerikan nükleer monopolü, Hiroşima ve Nagazaki bir başlangıç olsa da kendi başlarına Stalin'i caydırmak için yeterli değildi. “Atomik diplomasi” denilen tüm

⁸¹ Steven W. Hook, John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, trans. by Özge Zihnioğlu Tanırlı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014, s.37- 38.

⁸² Sander, op.cit., s.238.

⁸³ Ronald E. Powaski, *Return to Armageddon: The United States and the Nuclear Arms Race, 1981-1999*, New York, NY: Oxford University Press, 2000, s.5.

çabalar için bir caydırıcının dikkatlice oluşturulması veya Amerikan politika yapıcılar tarafından ilan edilmesi gerekiyordu.⁸⁴

Amerikan nükleer stoku 1950'lere kadar şaşırtıcı derecede küçüktü ve Stalin casusluk yoluyla bu bilgiyi edinmişti. Bir veya iki atom bombasının Amerika Birleşik Devletleri'ne bir savaş kazandıramayacağından, Stalin atom bombasının stratejik değerini savaş sonrası ilk yıllarında önemsememiştir ve zafer peşinde milyonlarca adamı feda etmeye istekli olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, Stalin aynı zamanda Sovyet nükleer bombalarının geliştirilmesine büyük kaynaklar ayırmıştır. Her ne kadar savaş sonrası yılların başlarında Amerikan nükleer stoku sınırlı olsa da büyüme potansiyeli vardı. Nükleer silahlar böylesi bir durumda Stalin için stratejik olarak değerli bir nitelik haline gelebilirdi, nitekim o zamana kadar atom bombasının caydırıcı değeri sınırlı kalmıştır. Diğer bir ifadeyle, bu dönemde atom bombasının hala stratejik terimlerden çok, esasen taktiksel olarak ele alınmıştır.⁸⁵

1.1.Amerikan Nükleer Gücünün İlk Testi: Berlin Ablukası

Berlin Ablukası, Batı Bloku ve Sovyetlerin karşı karşıya geldiği, Soğuk Savaş'ın sıcak çatışmaya dönebileceği ilk anlaşmazlıktır. Berlin Ablukası, ABD'ye nükleer silahlarının salt varlıklarının yeterli olmadığını ve ABD'nin bir caydırıcılık üretmesi ve bunu açık ve net hale getirmesi gerektiğini göstermiştir.⁸⁶

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte müttefiklerce dört işgal bölgesine ayrılmıştı; Berlin ise Sovyet kontrolü altında kalan bölgede olmasına rağmen dört bölgeye ayrılarak işgal edilmiştir. Soğuk Savaş süresince hâkim olan Doğu- Batı eksenindeki ideolojik ayrım Almanya'nın işgalinde belirginleşmeye başlamıştır. Batı Bloku'nun kendi işgal bölgelerinin kalkınmasına yönelik olarak aldıkları ortak bir biriminin kullanılması ve kontrollerindeki üç bölgeden bir Alman hükümeti kurulması kararlarını SSCB tehdit olarak algılamıştır. Almanya'nın ekonomik geleceğinde daha fazla söz hakkı talep eden Sovyetler, 160 km Sovyet bölgesi içinde yer alan Berlin'i, Batılı güçlerin kara ve demiryoluyla ulaşımını anlaşmayla garanti altına alınmış olmasına rağmen, 24 Haziran 1948'de ablukaya almaya başlamıştır. Krizin iki kutup arasında bir çatışmaya dönüşüp dönüşmeyeceğine ya da Batı Bloku'nun caydırılıp caydırılmayacağına dair sorular yerini Batı Berlin'in yiyecek ve yakıt sıkıntısına dair endişelere bırakmasının ardından, ABD tarihin en büyük lojistik çabalarından

⁸⁴ Joseph M. Siracusa, David G. Coleman, "Scaling the Nuclear Ladder: Deterrence from Truman to Clinton", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 54, No. 3, 2000, s.279.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

biri ile gerekli malzemelerin Berlin'e havadan taşınması sağlamıştır. Ablukanın başarısızlığını gören ve prestiji zarar gören SSCB, ablukayı yaklaşık 11 ay sonra 12 Mayıs 1949'da kaldırmıştır. SSCB, Berlin ablukasını ile Batı Bloku'nu caydırmada başarılı olamamıştır.⁸⁷

Berlin Ablukasını ABD'nin nükleer strateji ile başlayan savunma duruşunun gözden geçirilmesine neden olmuştur. ABD Savunma Bakanı Forrestal ve Genelkurmay Başkanlığı, ablukayı, Truman'ın sıkı savunma bütçelerini engellemek için kullanmışlardır, zira güç algısına dayanmanın yeterli olmadığını; somut askerî yetenekler tarafından desteklenmesi gerektiğini savunuyorlardı. Berlin Ablukasını'nın doruğunda, Truman'ın atom bombasını savaşta kullanıp kullanılmayacağına dair isteksizliği karşısında hayal kırıklığına uğrayan Forrestal, savaş planlarını nükleer silahların kullanılacağı varsayımı üzerine ABD Genelkurmay Başkanlığını kendiliğinden yetkilendirmiştir.⁸⁸

Berlin Ablukasını, ABD nükleer caydırıcılığında konuşlandırmanın önemini gözler önüne sermesi bakımından da önemlidir. ABD, İngiltere ve Almanya'ya B-29 bombardıman uçaklarını göndererek geçici olarak nükleer bir caydırıcılık bulmak zorunda kalmıştır ve bu açıkça Amerikan nükleer stratejisinin yetersizliğini göstermiştir.⁸⁹

Churchill, Sovyetlere, Berlin'den geri çekilmedikleri, Doğu Almanya'yı terk etmemeleri ve Polonya sınırına çekilmemeleri durumunda ABD bombardıman uçaklarının Sovyet şehirlerini yerle bir edeceği tehdidinde bulunan bir ultiatom sunulmasını önermiştir. Almanya'daki ABD Komutanı General Lucius D. Clay, Forrestal'a "atom bombasını kullanmakta tereddüt etmeyeceğini ve önce Moskova ve Leningrad'ı vuracağını" söyleyerek Churchill ile benzer bir tutum sergilemiştir. Ancak Washington'a göre tehdit mutlak hale gelmeden nükleer silahların konuşulmasını gerektirilmemek zordu. Dolayısıyla, Washington daha ziyade ayağını denk almaya meyilliydi.⁹⁰

Berlin Ablukasını'nda Sovyetlerin caydırıcılıkta başarısız olmaları, nükleer monopole sahip olan ABD'nin nükleer gücü ile yeterli caydırıcılığa sahip olmadığı gerçeğini değiştirememiştir. 1947 yılından itibaren ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Avrupa ülkelerine ekonomik iş birliği bazında yardım etse de Batı Avrupa'nın Sovyetler karşısında savunabilecek bir askerî örgüte ihtiyaç vardı. Avrupalı devletler, Marshall Planı'nda olduğu gibi önce kendi aralarında örgütlenip, 1948 yılında, Brüksel Antlaşması ile ortak bir savunma sistemi kurdular ve böylece ABD'ye bir ortak savunma sistemine ihtiyaçları olduğunu net bir şekilde gösterdiler.⁹¹ ABD, Doğu Bloku karşısında iş birliğine giden ve ABD desteğine açıkça

⁸⁷ Sander, op.cit., s.251-252.

⁸⁸ Siracusa, Coleman, op.cit., s.279- 280.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Sander, op.cit., s.265.

ihtiyaç duyan Batı Avrupa'yı yalnız bırakmadı ve 4 Nisan 1949 tarihinde, Berlin Ablukası'nın bitmesinden yaklaşık bir ay önce, NATO kuruldu. Doğu Bloku ile üzerine Demir Perde inen Avrupa'da, Berlin Ablukası'nın sona ermesi ve NATO'nun kurulması ile kriz sona ermiş ve Avrupa ikiye bölünmüştü. Aslında iki kutup arasında bölünen yalnız Avrupa değil tüm dünyaydı ve kriz bu sefer Avrupa'dan çok uzakta bir bölgede; Uzak Doğu'da başlıyordu.

1.2.Amerikan Nükleer Gücünün Etki Testi: Kore Savaşı

SSCB ile arasındaki rekabetin merkezini Avrupa olarak düşünen ABD; Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO'nun kurulmasıyla Avrupa'daki Sovyet yayılmacılığının karşısında kendi ve kendine bağımlı devletlerin çıkarlarını koruma altına aldı. Ancak, ABD her ne kadar savaştan sonra Güney Kore'de ve Japonya'da bulunuyorsa da bu ülkelerle ve diğerleriyle, Avrupa'da olduğu gibi bir ittifak sistemine sahip değildi ve Güney Kore ABD'nin Çevreleme Politikasını yürüttüğü devletlerden birisi de değildi.

Tüm bu faktörlerin farkında olan ve Sovyetler tarafından desteklenen Kuzey Kore, 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye karşı saldırıya geçti. ABD bu saldırı karşısında harekete geçmek zorundaydı. Zira, Güney Kore stratejik konumu itibari ile vazgeçilemeyecek kadar önemliydi ve Güney Kore'nin Sovyetlerin eline geçmesi, ABD'nin iki kutuplu sistemdeki prestijini sarsabilirdi. Nitekim, Truman, Güney Kore'ye yardım edilmemesi halinde, ABD'nin diğer müttefikleri üzerindeki güvenilirliğinin etkilenebileceğinden korktu.⁹² Truman; "Eğer Kore'yi yüzüstü bırakırsak, Sovyetler aynen devam edecek ve birbiri ardına (yerleri) yutacak"⁹³ ifadesi ile Kore Savaşı'nı Doğu ve Batı ve hatta "iyi ve kötü" arasında küresel mücadelenin bir sembolü olarak görmüştür.⁹⁴

Truman yönetimi; Kore Savaşı'nın başlangıcında, Sovyetlerin Kuzey Kore'nin arkasında olduğunu bilmelerine rağmen bu bağlantıyı kurmaktan kaçınarak, direkt Sovyetleri hedef almamıştır. Bunun sebebi SSCB'yi zorlama yöntemlerine maruz bırakıp prestijini sarsmamaktır. Ancak, ilerleyen günlerde bu strateji bırakılarak aradaki Sovyet bağlantısı, açıkça dile getirilmiştir.⁹⁵

Güney Kore'nin neredeyse tamamını işgal eden Kuzey Kore'ye, BM desteği ile oluşturulan, BM kuvvetleriyle karşılık verilmiştir. Kuzey Kore güçleri, BM koalisyonunu

⁹² Mark S. Byrnes, *The Truman Years: 1945 – 1953*, New York, NY: Pearson Education, 2000, s.85.

⁹³ James M. Lindsay, "The History of the Cold War in 40 Quotes", *Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/blog/history-cold-war-40-quotes>

⁹⁴ Korean War, A+E Networks, 2009, <http://www.history.com/topics/korean-war>

⁹⁵ Sander, op.cit., s.277.

Güney Kore'nin oldukça güneyinde yer alan Pusan şehrine kadar geriletmiştir. General Douglas MacArthur'ın BM Yüksek Komutanı olarak, Güney Kore'nin başkenti Seul'un batısındaki Inchon şehrinden yaptığı çıkartma ile Kuzey Koreli güçler ortadan ikiye bölünerek; güneydekiler pusuya düşürülürken, bölgedekiler de kuzeye çekilmiştir.⁹⁶ Kuzey Kore'de komünizme karşı savunma amaçlı başlayan savaş, BM kuvvetlerinin Güney Kore'nin kontrolünü sağladıktan sonra 38. enlemi geçerek Mançurya sınırına doğru ilerlemeleriyle saldırgan bir nitelik kazanmıştır.

Kore savaşı, nükleer silah kullanılmamış olsa da bir nükleer savaştır. Çünkü bu savaşta nükleer silah kullanımı sorunu, önceki krizlerden çok daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır.⁹⁷ ABD, Çinlilerin nükleer silahlara sahip Amerikan ordusunu karşılarına almayı göze almayacaklarını düşünüyordu; oysaki, Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Mao, ABD'nin Çin sınırlarına doğru ilerlemesini kabul edilemez barbar bir tehdit olarak değerlendiriyordu. Üst düzey bir Çinli askerî yetkili, Pekin'deki Hint elçisi K. M. Panikkar'a, Amerikan birliklerinin Çin sınırını tehdit etmesi durumunda Mao'nun hareket edeceğini ve savaşa gireceğini bildirdi. Bu görüşmede nükleer caydırıcılık için önemli olan kısım ise Panikkar'ın, Mao'nun nükleer silahlara sahip ABD askerleriyle yüz yüze gelme riskini tam olarak değerlendirip değerlendirmedini sorusuna, Mao'nun düşüncesini yansıtan Çinli yetkilinin cevabında saklıdır: "Hepimiz zor bir şeyi geçirmek üzere olduğumuzu biliyoruz, ancak her ne pahasına olursa olsun Amerikan saldırısı durdurulmalı. Amerikalılar bizi bombalayabilir, endüstrilerimizi yok edebilirler, ancak bizleri karada yenemezler... Üzerimize atom bombası bile atabilirler. Ya sonra? Birkaç milyon insanı öldürebilirler. Fedakârlık olmadan bir ulusun bağımsızlığı onaylanamaz."⁹⁸

Nükleer silahların caydırıcı etkisini yok sayan Çinli hükümet yetkilileri, nükleer silahları *kâğıttan kaplanlara* benzeterek⁹⁹, bu silahlarının tehditkâr görünen, ancak etkisiz olan ve meydan okumaya dayanamayan şeyler olduğunu ima ederek Çin'in nükleer silahlarla kolay kolay caydırılmayacağını göstermiştir.

1950 Kasım ayının sonlarında Çinli komünistlerin BM kuvvetlerini Seul'a püskürtmesi üzerine nükleer silahların kullanımı tekrar gündeme gelmiştir. Truman'ın 30 Kasım'da düzenlediği meşhur basın konferansı sırasında askerî duruma uygun, gereken adımların

⁹⁶ Hook, Spanier, op.cit., s.65.

⁹⁷ Thérèse Delpech, *Nuclear Deterrence in the 21st Century: Lessons from the Cold War for a New Era of Strategic Piracy*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2012, s.70.

⁹⁸ James Bradley, *The China Mirage: The Hidden History of American Disaster in Asia*, Little, Brown and Company, 2015, s.349- 350.

⁹⁹ Delpech, loc.cit.

atılacağını ifade etmiştir. Bu adımların atom bombasının kullanımını da kapsayıp kapsamadığına dair soruya “Bu sahip olduğumuz her silahı içeriyor.” şeklinde cevap veren Truman, Kore’de barışı sağlamak için nükleer silahlarının kullanılmasına izin vermeye hazırlanıyordu.¹⁰⁰

General MacArthur’a göre Kore Savaşı bir hayal kırıklığıydı ve MacArthur Kuzey Kore ve Çin’e karşılık, Çin’le bir savaş riskini göze almış ve nükleer silahların kullanılmasını istemiştir; ancak, Truman bunu istememiştir. Buna gerekçe olarak ABD’nin sahip olduğu bomba stoklarını olası bir Sovyet saldırısı durumunda kullanılmak üzere hazırda bekletmesi; bombalarını Soğuk Savaş’ın merkezi gördüğü Avrupa’dan ziyade Asya’da harcamak istememesi gösterilebilir.¹⁰¹ Bombanın kullanılma ihtimali düşünüldüğünde ise Kore’de kullanışlı hedeflerin az olması, Çin ve Kuzey Kore kuvvetlerinin dağınık yapısı nedeniyle atom bombalarının istenilen sonucu verip vermemesinden endişe ediliyordu.

ABD’nin sahip olduğu bombalar, daha sonra geliştirilecek olan termonükleer silahların gücüne henüz sahip değildi ve düşman kuvvetler üzerinde kullanımının, bahsi geçtiği üzere, sadece çok büyük bir patlayıcı olarak sınırlı bir etki yaratması da uzun vadeli sorunlara sebep olabilirdi.¹⁰² Örneğin, böylesi sınırlı etkili bir patlama nükleer silahlara sahip olduğu caydırıcı etkisini kaybettirip, olası komünist saldırganlığı karşısında ABD’nin de caydırıcılığını ve prestijini zedeleyebilirdi. Ayrıca bilindiği üzere, yönetimi süresince Truman, atom bombasını iki kere kullanılmasına izin vermiştir. Sonuçlarının bilinmesine rağmen nükleer silah kullanımına tekrar başvurulması, ABD’nin dünya çapındaki desteğine mal olabilirdi. Uzun vadede ise ABD, ahlaki otoritesini kaybolmasından ve Sovyetlere karşı ideolojik mücadeleyi kaybetmekten endişe ediyordu. Çin ile büyük ölçekli bir savaş başlatmak istemeyen Truman yönetimi, MacArthur’ı görevden almıştır.

1.3. İlk Testin Nispi Başarısı ve Kore Savaşı’nın Sonu

Çin ile topyekûn bir savaşa girmek istemeyen ABD, 1951 yılında Seul’u kurtarıp tekrar 38. enleme geçince komünistlerle ateşkes görüşmelerine başlamıştır. Ateşkes görüşmeleri başlamadan bir süre önce Stalin’in ölümü, ateşkes görüşmeleri süresince de ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’nda General olarak önemli görevlerde yer almış, Dwight D. Eisenhower’ın ABD Yeni Başkanı olarak seçilmiştir.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Kissinger, op.cit., s.542.

¹⁰² Robert Farley, “What If the United States had Used the Bomb in Korea?”, *The Diplomat*, 05.01.2016

Kore Savaşı'nda nükleer silahların kullanımı, son kez Eisenhower tarafından dile getirilmiştir. Nitekim, Eisenhower'ın, çıkmazı ortadan kaldırmak adına, gerektiğinde atom bombasının kullanmaya hazır olarak göreve başladığı hatıralarında geçmektedir.¹⁰³ Eisenhower yönetimi, uzun süren ateşkes görüşmelerinin sonlanmasını istiyordu; komünistleri “makul bir süre içinde bir ateşkese razı olmaya” çağırmak için çeşitli alternatifler düşünmüştür. En iyi stratejisinin bir güç gösterisi olduğu sonucuna varmıştır.¹⁰⁴

Ateşkes yapma çabalarının çıkmaza girmesi durumunda, ABD'nin Çin'e saldırabileceği ve belki nükleer silahları kullanılabilirliği konuları konuşulan Eisenhower'ın sert tutumu, nükleer silahlara ve askerî güce verdiği önem Çinlileri caydırmada başarılı olmuştur. Eisenhower, kendisine Kore'de komünistleri hizaya getiren şeyin ne olduğu sorusuna, hiç tereddüt etmeden: “Nükleer savaş tehlikesi... Onlara, komünistlerin ateşkesin şartlarını yerine getirmemeleri halinde, sınırlı bir savaşa daha fazla devam etmeyeceğimizi söyledik. Topyekûn bir savaş ya da nükleer bir saldırı istemiyorlardı. Bu onları kontrol altında tuttu.” şeklinde cevap vermiştir.¹⁰⁵

Verilen kayıplara rağmen, Kore Savaşı, başlangıcındaki gibi Kore'nin Kuzey ve Güney Kore arasında 38. enlemin üzerinde, Güney Kore'nin sınır boyunda biraz lehine, bölünmesiyle sona erdi. Uzun süren görüşmeler sonucunda, ateşkes Temmuz 1953'te imzalanmış, ancak barış anlaşması imzalanamamıştır.

1.4. Nükleer Silahların Kullanılmaması Geleneği

Uluslararası arenada, 1950'lerden itibaren, nükleer silahların kullanılmaması geleneği ve bu geleneği kırmanın itibari maliyetleri ile kendi kendini caydırma (self-deterrence) kavramı oluşmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle nükleer silahlara karşı normatif bir damganın ortaya çıkmasıyla nükleer bir tabu oluşmuştur. Paul, nükleer silahların kullanılmaması geleneğinin yanında, manevi kısıtlamalar ve yasal konuların da itibarlar endişelerine sebebiyet vererek *kendi kendine caydırıcılığı* oluşturduğunu açıklamaktadır.¹⁰⁶

Nükleer silahların kullanılmaması geleneği, aslında nükleer silahların kullanımı da kendi döneminde gerçekleşen Truman ile başlamıştır. Birinci bölümde de belirtildiği gibi Truman,

¹⁰³ Bernard Gwertzman, “U.S. Papers Tell Of '53 Policy To Use A-Bomb In Korea”, *The New York Times*, 08.06.1984.

¹⁰⁴ Brian Madison Jones, *Abolishing The Taboo: President Eisenhower and the Permissible Use of Nuclear Weapons for National Security*, (Doktora Tezi), Kansas: Kansas State University, 2008, s.115.

¹⁰⁵ Harvey A. DeWeerd, *The Triumph of the Limiters: Korea*, Santa Monica, CA: The RAND Corporation, 1968, s.16.

¹⁰⁶ T. V. Paul, “Self-Deterrence: Nuclear Weapons and the Enduring Credibility Challenge”, *International Journal*, 71(1), 2016, s.29.

Hiroşima ve Nagazaki'deki yıkımı bir ders, atom bombasını da bir terör silahı olarak kabul etmiştir. Truman yönetimi sırasında nükleer silahların kullanılmaması geleneği henüz olgunlaşmamış olsa da Truman SSCB, Çin ve Kuzey Kore karşısında bu silahları kullanmaktan kaçınmıştır: 1946 ve 1948 yılları arasında Truman'ın, SSCB henüz nükleer silah programını tamamlamadan buna engel olmak üzere hazırlanan nükleer silahlara dayalı savaş planlarını reddetmesi ve Kore Savaşı sırasında, danışmanlarının tavsiyelerine rağmen, nükleer silah kullanımına başvurmaması buna birer örnektir.¹⁰⁷

Truman'ın Kore harekât alanına, sınırlı hedefler için yerel bir savaşta, nükleer güçleri sokmayı reddetmesi nükleer güç kullanma konusunda isteksiz olduğunu ve geleneksel Amerikan topyekûn savaş kavramında çarpıcı bir dönüş olduğunu göstermiştir. Bu dönüş nükleer güçlerin geleneksel bir savaşta savaşmak için kullanılmamış olsalar bile, yine de birini caydırmak için kullanılabilir olduklarını göstererek bazı hususlarda nükleer çağda yeni bir evrenin gerçekliğini yansıtmaktadır.¹⁰⁸

Başkan Eisenhower; bahsi geçtiği üzere, Kore'de ateşkes görüşmeleri sırasında Çin'e karşı nükleer silahları caydırıcı bir koz olarak kullanarak, amacı uğruna tehlikeyi göze alma (brinkmanship) stratejisi benimsenmiş ve bunda başarılı olunmuştur. Eisenhower, görevine her ne kadar çıkmazı ortadan kaldırmak adına gerektiğinde atom bombasının kullanmaya hazır olarak başlamışsa da ne Kore'deki ateşkesi ne de Hindçin'deki uyuşmazlığı nükleer silahları kullanarak sonlandırmıştır.

Nükleer silah kullanımıyla ilgili bir başka detay ise Dien Bien Phu'daki garnizonun kurtarılması sırasındaki gizli bir planda saklıdır. 1954'te Amerikan stratejistler nükleer bombayı kullanmanın mümkün olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁰⁹ Uygulanmamış bu gizli plan, ABD hava saldırıları ve Viet Minh kuvvetleri üzerine üç küçük taktik nükleer bomba bırakılmasını içeriyordu. Eski bir general olan Eisenhower, Fransız kuvvetlerinin savunulamaz bir durumda olduğunu düşünerek bu planı iptal etmiş¹¹⁰ ve "Siz deli olmalısınız. O korkunç şeyleri, on yıldan az bir sürede ikinci kez Asyalılara karşı kullanamayız." şeklinde tepki göstermiştir.¹¹¹ Nükleer silahların kullanımının Avrupa'da bir Sovyet nükleer saldırısı ile karşılık bulmasından endişe eden İngiltere ve Fransa da nükleer silahların kullanılmasına karşıydı.¹¹²

¹⁰⁷ Ibid., s.30-31.

¹⁰⁸ Siracusa, Coleman, op.cit., s.281- 282.

¹⁰⁹ Fredrik Logevall, "“We might give them a few.” Did the US offer to drop atom bombs at Dien Bien Phu?", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 21.02.2016, <https://thebulletin.org/2016/02/we-might-give-them-a-few-did-the-us-offer-to-drop-atom-bombs-at-dien-bien-phu/>

¹¹⁰ Delpech, op.cit., s.73.

¹¹¹ Keith B. Payne, *Deterrence in the Second Nuclear Age*, Lexington: University Press of Kentucky, 1996, s.139.

¹¹² Delpech, loc.cit.

Vietnam Savaşı'nda diğer bir nükleer tercih ise 2005 yılında açıklığa kavuşan belgelerle ortaya çıkmıştır. Nixon'ın onaylayıp onaylamadığı bir süreliğine belirsiz kalan bu belgelere göre, Kuzey Vietnam'ı müzakere etmeye zorlamak için nükleer silah kullanım tehdidi seçeneğinden bahsedilmişti. Delpech, Nixon'ın yönetimi süresince dört kez nükleer silah kullanmayı düşündüğünü ifade etmiştir. 10 Ekim 1969'da ABD'nin üst düzey askerî komutanları, Genelkurmay Başkanlığı'ndan, "Sovyetler Birliği tarafından olası çatışmaya karşılık vermek" amacıyla ABD askerî hazırlığının artırılması gerektiğini bildiren bir mesaj almıştır. 27 Ekim'de Stratejik Hava Komutanlığı tarafından termonükleer silahlarla donatılmış on sekiz adet B-52 bombardıman uçağına, *Giant Lance* kod adıyla "güç gösterisi" ile ilgili bir havada bekleme uyarısı verilmiştir. Batı kıyılarındaki üslerden kalkan bombardımanlar Alaska'yı geçerek Sovyetler Birliği'ne doğru buzullarla kaplı Kuzey Kutbu üzerinde oval şekilde gidip gelmiştir. ABD bu hareketiyle, Kuzey Vietnam ve Sovyetleri, Vietnam'daki savaşı sona erdirmek için bir şeyler yapacağı konusunda ikna etmeye çalışmışsa da sadece Sovyetlerin tepki göstermesini bekleyen Çin'i alarma geçirebilmiştir.¹¹³

Görüldüğü üzere Vietnam Savaşı'nda nükleer caydırıcılık kısa bir süre için planlanıp çalışılmışsa da başarılı olamamıştır. Vietnam'da başarısızlığa uğrayan tek şey nükleer caydırıcılıkla da kalmamıştır. Vietnam'da askerî gücün savaşın sonucunu belirlemede her zaman yeterli olmadığının anlaşılmasından dolayı, askerî gücün önemini vurgulayan realizm¹¹⁴ de eleştirilere maruz kalmıştır.¹¹⁵ Ayrıca, ABD'nin "başa çıkılamaz bir dünya gücü" olduğu algısı da Vietnam'da uğranılan hezimet sonucunda büyük ölçüde zedelenmiştir.¹¹⁶

1.5.Hidrojen Bombası ve Stratejik Caydırıcılık

ABD ilk termonükleer (hidrojen) bomba denemesini Kore için ateşkes görüşmeleri devam ederken, 1 Kasım 1952'de başarıyla gerçekleştirmiştir. SSCB de, kısa bir süre sonra, 12 Ağustos 1953 tarihinde kendi hidrojen bombası denemesini başarıyla gerçekleştirmiştir. Hidrojen bombası nükleer caydırıcılık ve güç dengesi için çok önemlidir çünkü bu iki süper güç artık on yıl öncesinde düşünülmemeyecek şekilde, dünyadaki herhangi bir ulusu yok etme kabiliyetine sahip olmuştur. Diğer bir deyişle, bu yeni silah ve türevleri ABD ve SSCB'ye atom

¹¹³ Ibid., s.78- 79.

¹¹⁴ Ahmet Cural, *Bush Doktrini ve Askerî Gücün Önleyici ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.48.

¹¹⁵ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s.47.

¹¹⁶ Hook, Spanier, op.cit., s.102.

bombasından çok daha fazla bir güç sağlayarak iki süper gücün güç dengesindeki konumlarını güçlendirmiştir.¹¹⁷

Hidrojen bombası yapılması kararı Kore Savaşı başlamadan hemen önce alınmıştır. SSCB ilk atom bombasını tamamlamadan önce Truman yönetimi, atom enerjisinin hem barışçı hem de askerî kullanımı için geliştirilmesini BM kontrolünde olacağını umuyordu. Ancak; 1946'nın başlarında, Sovyetler, Amerikan atom tekeli yerinde bırakacak olan ABD destekli planı reddetti ve 1949 yılında kendi atom bombasını tamamladı. SSCB'nin nükleer silaha sahip olması ve Çin'in komünistlerin eline geçmesi ABD'yi ulusal güvenlik stratejisini yeniden değerlendirmeye zorladı. Truman, 31 Ocak 1950'de Sovyetlere karşı daha güçlü bir silah olan hidrojen bombasını geliştirmeyi onaylayarak Dışişleri ve Savunma Bakanlarından ulusal güvenlik stratejisi ile ilgili bir rapor istemiştir.¹¹⁸

Amerikan askerî stratejisini yeniden değerlendiren ve biçimlendiren, Milli Güvenlik Kurulu'na (National Security Council- NSC) sunulan ve NSC-68 olarak bilinen bu raporda: maliyeti ne olursa olsun, konvansiyonel ve nükleer güçlerin artırılması gerektiği vurgulanıyordu. Raporda: “Eğer askerî gücümüzü artıracak bir politika benimsenirse, Amerika Birleşik Devletleri askerî gücü ve yüzleştiğimiz mecburi durumun uyumsuzluğunu yok etme kapasitesine sahip olacaktır; nihayetinde Sovyet saldırılarını durdurmasa da önemli şekilde geciktirecek ya da savaşta Sovyet saldırılarını geciktirip hatta durdurma kapasitesine sahip olabilecektir.”¹¹⁹ saptamaları ile ABD'nin silahlanma yarışında hızlandığı takdirde, askerî gücüyle Sovyetleri caydırabileceği vurgulanıyordu.

NSC-68'de, ABD'nin hâlihazırdakinden daha etkili karşı koymaması durumunda, dört yıl içinde SSCB'nin ABD'nin kritik öneme sahip hayati merkezlerine zarar verme kabiliyetine kavuşacağı belirtilmiştir. Rapor, Sovyetlerin ABD'ye sürpriz bir saldırı yapmak için yeterli nükleer kapasiteye sahip olması durumunda, ABD'nin nükleer üstünlüğünü geçersiz kılmak ve kendi lehine askerî bir durum yaratmak için, Kremlin'in hızlı ve gizli bir şekilde vuruşa bulunacağı konusunda yönetimi uyarmıştır. Raporda dikkat çeken diğer bir uyarı da Sovyetlerin doğrudan askerî çatışmaya başvurmada Amerikan çıkarlarını tehdit edebilecekleri üzerine olmuştur. Sovyetlerin Washington'un, doğrudan saldırıya uğramadıkça nükleer silahlarını kullanmama konusundaki tutumundan istifade ederek, Amerikan savunma politikasını kargaşaya sokabilecek başka yöntemlerle askerî tehdit oluşturabileceği ve bu 'kısmi

¹¹⁷ Nathan D. Parks, *H-Bomb Development: Decision on the Merits or Political Necessity?*, Fort Leavenworth, Kansas: United States Army Command and General Staff College, 2015, s.1.

¹¹⁸ Karaosmanoğlu, op.cit., s.335.

¹¹⁹ “A Report to the National Security Council- NSC 68”, President's Secretary's File, Truman Papers, 12.04.1950, s.33.

saldırıcılığın' tehlikeleri konularında da yönetim uyarılmıştır. ABD'nin, nükleer ve mümkünse termonükleer kapasitelerini olabildiğince çabuk arttırmaktan başka seçeneğe sahip olmadığının altı çizilmiştir.¹²⁰

Raporda ayrıca, Sovyetlerin gelişen nükleer silah kapasiteleri ile ABD'ye nükleer silahlarla baskın yapması ihtimali karşısında; nükleer misilleme, sivil savunmada önlemler alınması ve hava savunma sistemlerinin geliştirilmesi gibi konular yer almaktadır. Olası bir Sovyet saldırısının, ABD'nin ikinci vuruş kapasitesini kırmaya da seferberlik ve silahlanma imkanlarını büyük ölçüde zayıflatabileceğinden, yaşanan barış dönemi ve ABD'nin nükleer üstünlüğünden yararlanarak konvansiyonel bakımdan da güçlenmesi tavsiye edilmiştir.¹²¹

Kore Savaşı ve Berlin Ablukası neticesinde caydırıcılığın sadece nükleer silahlarla sağlayamayacağını gören Truman, NSC-68 raporu ile konvansiyonel silahlanmayı da geliştirmiştir. Truman, atom bombasının kullanımı ve hidrojen bombasının yapılması ile modern tarih açısından çok önemli kararlara imza atmış ve hidrojen bombası denemesinin başarıyla gerçekleştiği haberini de görevini bitirmeden almıştır.¹²²

2.KİTLESEL MUKABELE STRATEJİSİ VE EİSENHOWER'IN YENİ BAKIŞ'I

Eisenhower, Truman döneminde geliştirilen çeşitli nükleer silahlar ve tamamlanan hidrojen bombası ile birlikte, çeşitli nükleer silahlara sahip bir ABD'yi devralmıştır. Eisenhower, nükleer silahları kullanmama geleneğine devam etmiştir ancak nükleer silahların caydırıcı etkisini de asla göz ardı etmemiştir. Nükleer silahların geliştirilmesi ve artırılması konularına büyük önem veren Eisenhower, nükleer silahları fayda maliyet analizinde; "harcanılan paranın karşılığını fazlasıyla verme" yeteneğiyle, konvansiyonel kuvvetlere oranla daha uygun bulmuştur.¹²³

ABD'nin milli güvenlik politikasını oluşturan Eisenhower'ın onayladığı Milli Güvenlik Kurulu, NSC- 162/2 sayılı raporu, ABD nükleer stratejisini ilk kez ortaya koyan askerî bir doktrindir. Bu rapor *Yeni Bakış* (New Look) isimli yaklaşımı oluşturmuştur. Yeni Bakış, temel olarak; Sovyet tehdidi karşısında, ABD'nin nükleer cephaneliğinin korunmasını ve

¹²⁰ Siracusa, Coleman, op.cit., s.281.

¹²¹ Karaosmanoğlu, op.cit., s.336.

¹²² Uri Friedman, "When Truman Announced the H-Bomb", *The Atlantic*, 08.01.2016, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/01/north-korea-truman-hydrogen-bomb/423060/>

¹²³ Hook, Spanier, op.cit., s.70.

genişletilmesini öngörüyordu. Sovyet tehdidi karşısında ABD'nin güvenliği için gerekli olanlar:¹²⁴

- Kitlesele mukabeleye imkân sağlayan, saldırgan (offensive) vuruş gücüne sahip güçlü bir askerî duruş,
- ABD ve müttefik kuvvetlerinin, Sovyet blokundan gelecek bir saldırıya karşı hızla ilerlemeye ve hayati alanları ve iletişim hatlarını tutmaya hazır olmaları,
- Genel savaş durumunda, galibiyeti garantileyebilecek bir seferberlik tabanı ve bunun kalıcı hasara karşı korunması şeklinde sıralanmıştır.

Truman döneminden tamamen farklı olarak, NSC- 162/2'de nükleer silahların kullanımı ile ilgili: "Savaş durumu olması takdirde, Birleşik Devletler, nükleer silahları diğer mühimmatlarla fark gözetmeksizin kullanılabileceğini göz önünde bulunduracaktır" ifadesi yer almaktadır.¹²⁵ Hatırlanacağı üzere Truman, nükleer silahları *terör silahı* olarak nitelendirerek; atom bombasına top, tüfek gibi sıradan silahlardan farklı davranılması gerektiğini belirtmiştir.

Eisenhower hükümetinin 1953- 1959 yılları arasındaki Dışişleri Bakanı Dulles, geliştirdiği *kitlesele mukabele* (massive retaliation) stratejisi ile SSCB'den gelen her türlü saldırıya karşı nükleer silahlar ile ağır bir misillemede bulunacağını ilan etmiştir. NSC- 162/2 raporunda, düşmanca bir harekete nükleer silahların da dahil olduğu bir karşılığın verilmesi ihtimalinin Sovyetleri caydıracağı öngörülmektedir. Hidrojen bombası, sahip olduğu büyük yıkım gücüyle, ABD'nin nükleer caydırıcılığını ve nükleer caydırıcılık politikasını etkilemiştir. Nitekim, kitlesele mukabele stratejisinin kabulünde bu bombanın tamamlanmasının da bir payı vardır.¹²⁶

Kitlesele mukabele stratejisi, 1950'lerin büyük bir kısmında Amerikan stratejisinin yol gösterici ilkesi olmuştur. Kitlesele mukabele stratejisi, sınırlı miktarda konvansiyonel ancak oldukça büyük miktarda nükleer kuvvetlerden oluşan bir kuvvet yapısını sağlamıştır. Nükleer silahların, mali açıdan, büyük bir konvansiyonel kapasiteyi korumaktan daha uygun maliyetli oluşu ve savaşta üstünlük düşüncesinin termonükleer silahların ortaya çıkmasıyla saçma hale geldiği kanısı yüzünden Eisenhower ve Dulles, ABD ulusal güvenliği için en iyi yolun caydırıcıya daha fazla önem verilmesinden geçtiği sonucuna varmışlardır.¹²⁷

¹²⁴ "A Report to the National Security Council by the Executive Secretary (Lay)", *Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs*, 2(1), 30.10.1953, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d101>, s.582.

¹²⁵ Ibid., s.593.

¹²⁶ Darius E. Watson, "Rethinking the US Nuclear Triad", *Strategic Studies Quarterly*, 11(4), 2017, s.137

¹²⁷ Siracusa, Coleman, op.cit., s.283.

ABD nükleer caydırıcılığını nükleer şemsiye sağladığı ülkeler üzerinde *yaygınlaştırılmış caydırıcılık* olarak uygulamıştır. Eisenhower yönetimi Avrupalıları aktif olarak kendi savunmaları için sorumluluk almalarına teşvik etmiş, hatta nükleer silahlarını Avrupalılarla paylaşmayı teklif etmiştir.¹²⁸ NATO ve ANZUS gibi ittifakların haricinde, ABD; kendi kıtasındaki devletlerle birlikte Amerikan Devletleri Örgütü'nü (OAS), komünist Çin tehlikesine karşılık Güneydoğu Asya'da Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ve İran, Pakistan, İngiltere ve Türkiye ile de Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) ittifak sistemlerini kurmuştur. Tayvan ile kurulmak istenen ikili ilişki ve ortak savunma anlaşması ise yeni bir krize sebep olmuştur.

2.1.Nükleer Güce Konvansiyonel Karşı Çıkış: Tayvan Boğazı Krizleri

Kıta Çini'nin komünistlerin eline geçmesiyle, Tayvan adasında kurulan Çin Cumhuriyeti, komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) ulusal güvenliğine ait en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Komünist Çin'in, ABD'nin Tayvan ile bir savunma anlaşması yapmasını önlemek adına, önce Kinmen Adaları'nı, iki ay sonrasında da Dachen Adaları'nı bombalamasıyla Birinci Tayvan Boğazı Krizi başlamıştır. Ancak bombalamaların başlaması ABD ve Tayvan arasındaki anlaşmanın yapılmasına engel olamamıştır. Aralık 1954'te, ABD ve Tayvan arasında, ortak savunma anlaşması imzalandıktan bir ay sonra, Eisenhower'a Tayvan'ı "gerekli gördüğü haliyle Tayvan'ı savunmak için askerî kuvvet kullanma yetkisini" veren "Tayvan Tezkeresi", Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiştir.¹²⁹ Aslında Çin'in bombaladığı adaları savaşmaya değer bulmayan Eisenhower, Dulles'in teşviki ile politikasında değişikliğe gitmiştir. Ocak 1955'te, Eisenhower'ın savunmasının zor olacağına inandığı Dachen Adaları'ndaki askerî personel ve sivilleri tahliye etmeyi kabul etmiş ve aynı zamanda Kinmen ve Matsu'nun dahil olduğu bölgeleri de elinde tutmayı taahhüt etmiştir.¹³⁰

Eisenhower'a göre Kore Savaşı yanlış hesaplamalardan doğan bir savaştır. Eisenhower bu savaşın ABD'nin Güney Kore'yi savunacağını açıkça belirtmediğinden başladığını düşünüyordu. Ayrıca Eisenhower, Tayvan krizinin literatürde *barut fıçısı savaşı* olarak tanımlanan, yani küçük bir sorundan büyük çaplı bir savaşa dönüşen bir tarzda olduğunu düşünüyordu. Eisenhower, Tayvan Tezkeresi'nin karşı tarafta yanlış hesaplamaları ortadan

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Shannon Tiezzi, "How Eisenhower Saved Taiwan", *The Diplomat*, 29.07.2015

¹³⁰ Jones, op.cit., s.166.

kaldırıldığını ve ABD'nin niyet ve kararlılığını net bir şekilde komünist Çin'e belli etmesiyle, bir *barut fıçısı savaşı* çıkması ihtimalini azaltacağını umuyordu.¹³¹

Birinci Tayvan Boğazı Krizi'nde nükleer silahların kullanımı konusu, Dachen Adaları'ndaki tahliyenin komünist Çin tarafından güçsüzlük olarak değerlendirilmesiyle gündeme gelmiştir. Zira, caydırıcı gücü açısından prestijini kaybetmek istemeyen ABD, komünist Çin'in Tayvan'ı ele geçirmekte kararlı olması karşısında, Matsu ve Kinmen'in savunulmasında, Kıta Çin'e karşı nükleer silahlara başvurulacağını açıklamıştır.¹³²

İngiltere, Vietnam krizinde olduğu gibi bu krizde de Avrupa'ya yönelik bir Sovyet saldırısından endişe ettiği için, nükleer silahların kullanılmasına karşı çıkmıştır. Eisenhower ise Sovyetlerin geniş çaplı bir savaşa katılma ihtimallerinin küçük olduğunu ve Sovyetlerin en fazla Çin'e maddi anlamda destek olacağını, ancak Çin'e yönelik büyük ölçekli nükleer silahların kullanılması durumunda SSCB'nin savaşa dahil olabileceğini düşünmekteydi. ABD'nin prestijini korumak ve aynı zamanda geniş çaplı bir savaşın çıkmasını engellemek arasında kararsız kalan Eisenhower, nükleer silahların kullanılıp kullanılmamasına karar verememiş ve bekleme tercih etmiştir. Ancak en sonunda, nükleer silahların kullanılacağı tehdidi ile Çin, Tayvan'a yönelik geniş çaplı bir saldırıdan caydırılmıştır. Komünist Çin, Tayvan yüzünden ABD ile bir savaşa girmeyi istemediklerini açıklamış ve Tayvan'ın özgürleştirilmesinin barışçı yollarla yapılması stratejisini izleyeceğini belirterek; Kinmen ve Matsu Adaları'nı bombalamayı sonlandırmıştır.¹³³

ABD'nin nükleer caydırıcılığı, Kore Savaşı'nda ateşkesin sağlanmasında olduğu gibi, Tayvan Krizi'nde de başarılı olmuştur. Krizin sonunda ABD, Güney Kore'yle yaptığı gibi, Tayvan'da da karşılıklı savunma anlaşmasına dayanarak bölgede konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerini konuşlandırmıştır. Tarafların askerî güçlerini artırması ve taraflar arasında tam olarak çözülemeyen temel konular birkaç yıl sonra yeni bir krize sebep olmuştur.¹³⁴

ABD'nin Tayvan'la artan ilişkilerinden rahatsız olan ÇHC, 1958 yılında, Lübnan'da yaşanan krizde ABD'nin Lübnan'a asker çıkarmasını ve ABD ve uluslararası sistemin dikkatinin bu krize odaklanmasını fırsat bilerek Tayvan Boğazı'nda yeni bir gerginlik çıkartmıştır. Ağustos ayının sonlarından itibaren Kinmen ve Matsu Adaları'nın yeniden bombalanması ve abluka altına alınmasıyla başlayan İkinci Tayvan Boğazı Krizi aynı yılın ekim ayına kadar devam etmiştir. Birinci krizde olduğu gibi, bu krizde de ABD, karşılıklı

¹³¹ Ibid., s.164- 168.

¹³² Tiezzi, loc.cit.

¹³³ Jones, op.cit., s.170- 172.

¹³⁴ Ibid., s.173.

savunma anlaşması olduğu Tayvan'ı savunacağını belirterek bölgede kuvvetlerini görevlendirmiştir.

Nükleer caydırıcılık konusunda, İkinci Tayvan Boğazı Krizi birinci kriz ile benzerlik göstermektedir. Çin topraklarına yönelik nükleer saldırı planları ve Dulles'ın komünist saldırganlığı durdurmak adına gerekirse savaş eşiğine gidilebileceğini açıklaması ve *kitlesel mukabele stratejisi* tehdidi komünist Çin'i caydırmakta tekrar başarılı olmuştur.¹³⁵ ABD'nin sert tutumu karşısında komünist Çin, eylül ayında ABD ile elçilik düzeyinde görüşmelerin yeniden başlamasını önermiş ve ekim ayında adaların bombalanmasına son vermiştir.

Sovyetler, krizin ilk haftasındaki moral ve materyal desteği haricinde, ABD'nin Çin ile elçilik düzeyinde görüşmeleri kabul etmesine dek sessizliğini korumuştur. Bu noktada SSCB lideri Khrushchev Eisenhower'a önce: "ÇHC'ye yöneltilen bir saldırıyı kendilerine yönelik bir tehdit değil bir saldırı olarak değerlendireceklerini" yazmıştır. İki hafta sonrasında ise daha net bir şekilde: "ÇHC'ye yönlendirilen nükleer şantaj ne bizi ne de Çin Halk Cumhuriyeti'ni korkutacaktır. ÇHC'ye atom saldırısı planlarını uygulayanlar, unutmamalı ki sadece atom silahlarına değil hidrojen silahları ve gönderme araçlarına, sadece ABD değil diğer taraf da sahiptir ve ÇHC'ye üzerine böyle bir saldırı durumunda, saldırgan da aynı şekilde uygun bir püskürtmeye maruz kalacaktır." notu ile Eisenhower'ı caydırmaya çalışmıştır. Ancak, ABD'nin Kinmen'in savunulması için gerekirse nükleer silahlara başvurulacağını açıklaması ve Kinmen'e ağır silahlar konuşlandırılması sonucunda Sovyetler geri adım atarak ÇHC'ye saldırı olmadıkça müdahale etmeyeceğini açıklamıştır.¹³⁶ Sovyetler ABD'nin caydırılmasında başarısız olurken, ABD Çin'i başarıyla caydırmış ve krizde sona gelinmiştir.

Tayvan Boğazı Krizleri'nin nükleer silahlanma ve Sovyet- Çin ilişkileri üzerinde büyük etkileri olmuştur. Çin, Birinci Tayvan Boğazı Krizi sırasında, 1954 yılında nükleer silah programına başlamıştır. Khrushchev komünist topluluğun tek bir nükleer şemsiye altında olması gerektiğini düşünse de Mao kendi nükleer silahlarına sahip olmanın önemi konusunda Khrushchev'i ikna etmiştir ve SSCB ile 1957 yılında imzaladığı anlaşma ile bir bomba prototipi, nükleer savaş başlıkları ve füzeler gibi çeşitli gelişmiş stratejik nükleer silahlar konusunda teknik yardım sağlamayı kabul etmiştir.¹³⁷ Sovyet nükleer şemsiyesine bel bağlayamayacağını ve kendi nükleer silah gücüne sahip olmasının gerekliliğinin önemi İkinci Tayvan Boğazı Krizi'nde ortaya çıkmıştır. 1959 yılında iyice bozulan Çin Sovyet ilişkileri

¹³⁵ Morton H. Halperin, *The 1958 Taiwan Straits Crisis: A Documented History*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1966, s.74.

¹³⁶ Keith A. Barlow, *Massive Retaliation*, Pennsylvania: US Army War College, 1972, s.41- 42.

¹³⁷ Xu Weidi, "China's Security Environment and the Role of Nuclear Weapons", *Understanding Chinese Nuclear Thinking*, ed. by Li Bin ve Tong Zhao, Washington, D.C.: Carnegie, 2016, s.23.

yüzünden SSCB, Çin'e yaptığı tüm yardımları durdurursa da Çin nükleer çalışmalarına devam ederek ilk başarılı atom bombası denemesini 1964 yılında gerçekleştirmiştir.

2.2.Nükleer Güç Kullanımı Tehdidi Gölgesinde Süveyş Krizi

Soğuk Savaş'ın iki süper gücünün olaya karışması ve nükleer caydırıcılığın bir krizi sonlandırmadaki başarısı yüzünden; 1956 yılında gerçekleşen Süveyş Krizi, çalışmamız açısından önemli bir konudur. İki Tayvan Boğazı Krizi arasındaki yıllarda Orta Doğu'da yaşanan bu krizde bu sefer Sovyetler ilk kez nükleer caydırıcılıkta başarı sağlamıştır. Süveyş Kanalı üzerinde yaşanan bu krizin aktörleri İngiltere, Fransa, İsrail, Mısır, SSCB ve kısmen ABD'dir.

Süveyş Krizi'nin nükleer caydırıcılık açısından önemi, süper güçlerin tepkileriyle ortaya çıkmıştır. SSCB, ateşkes olmadığı ve yabancı kuvvetler geri çekilmediği takdirde Mısır'ın yanında yer alacaklarını bildirmiştir. Sovyet Başbakanı Nikolai Bulganin'in İngiliz Başbakanı Anthony Eden'a gönderdiği; "Britanya, kendisinden daha güçlü, her türlü modern imha silahına sahip devletlerin saldırısına uğradığında kendisini ne durumda bulurdu? Nitekim, bu ülkeler, Deniz veya Hava Kuvvetleri'ni Britanya kıyılarında göndermek yerine, örneğin roket ekipmanı gibi başka yollar da kullanmış olabilirlerdi. Eğer roket silahları İngiltere ve Fransa'ya karşı kullanılmış olsaydı kesinlikle ona barbar bir eylem derdiniz. Ancak o halde, İngiltere ve Fransa silahlı kuvvetlerinin neredeyse silahsız Mısır'a karşı gerçekleştirdiği insanlık dışı saldırı arasındaki fark nedir?"¹³⁸ notu ile, Rus tarihçilerinin Batı kaynaklarınca üstünün kapatıldığını düşündükleri, bir *nükleer ultimatom* vermiştir.¹³⁹ Sovyetler; İngiltere, Fransa ve İsrail'i nükleer başlıklı balistik füzeleri kullanmaya hazır oldukları bilgisiyle caydırırken, aynı zamanda savaş başlatma niyetlerinin olmadıklarını ve savaşın çıkması halinde bu savaşı nükleerden ziyade konvansiyonel bir savaşa dönüştürmek isteyeceklerini belirtiyorlardı. Bu söylemin altında yatan ve o günün şartlarında bilinmeyen ise, SSCB'nin sahip olduğunu iddia ettiği nükleer cephaneliğe aslında sahip olmadığı ve olan nükleer cephaneliğinin büyük ölçüde abartılmış olmasıydı.¹⁴⁰

Eisenhower yönetimi, İngiltere ve Fransa'nın bu krizi savaşa dönüştürmesinden memnun değildi, bu sefer Batı Bloku kendi içinde güven problemi yaşıyordu. Zira, ABD bu hamlenin

¹³⁸ Bulganin's Threat Against UK During Suez Crisis, 18.07.1957, CIA-RDP79R00890A000800090019-0

¹³⁹ Isabella Ginor, Gideon Remez, *Foxbats Over Dimona: The Soviets' Nuclear Gamble in the Six-Day War*, New Haven and London: Yale University Press, 2008, s.31.

¹⁴⁰ John Lewis Gaddis, *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford: Oxford University Press, 1998, s.237- 246.

tüm Batı Bloku üzerinde negatif bir etki yaratacak “imparatorluk sonrası bir dönemde salt imparatorluk uygulaması”¹⁴¹ olarak hoşnutsuzlukla görülmesinden endişe ediyor ve Sovyetlerin bu krizden faydalanarak bölgede güçlenmesini istemiyordu. Eisenhower, İngiltere’yi ekonomik olarak caydırmaya çalışmıştır.¹⁴²

ABD, her ne kadar müttefiklerinin Mısır’a karşı düzenlediği saldırıya karşı olsa da Sovyetleri, “Moskova’nın Londra veya Paris’e saldırması durumunda aynı karşılığı bulacağı” şeklindeki açıklamaları ile böyle bir saldırı karşısında misilleme kararını verecekleri yönünde uyarılmıştır.¹⁴³ Ancak ABD açısından dikkat edilmesi gereken konulardan bir diğeri de NATO üyelerinden birine yapılacak bir saldırının tüm üyelerine yapılmış varsayımdır. Böyle bir durumda görevini yerine getirmenin; SSCB ile savaşa girmek, hatta Üçüncü Dünya Savaşı’nın başlaması demek olduğunu bilen ABD, İngiltere ve Fransa’nın başlattığı bu savaşın bitirilmesinin en iyi sonuç olduğunda karar kılmıştır. Eisenhower yönetimi, bu uluslararası nükleer krize temkinli yaklaşmıştır ve Eisenhower barışı etkin ancak tedbirli ve riskten kaçınan kararlar alarak sağlamıştır.¹⁴⁴

Krizin sonuçlarına bakıldığında Süveyş Krizi’nin ardından; ABD- İngiltere ilişkileri ABD’nin ekonomik caydırma yöntemleri sırasında zedelenmiş, Batı Bloku içinde ABD’nin tedbirli yaklaşımı, Amerikan nükleer şemsiyesinin SSCB tehdidi karşısında kendilerini korumadığı şeklinde değerlendirilmiş ve Fransa olası bir Sovyet saldırısı karşısında kendi nükleer silahına sahip olması gerektiği kanısına varmıştır.¹⁴⁵

Eisenhower’ın Sovyetlerin bir saldırı başlatması durumunda elde olanlarla karşılık vermek zorunda kalacakları ve Sovyetleri böyle bir saldırının dünya çapında bir savaş başlatacağı konusunda uyardığı şeklindeki açıklamaları ile ABD’yi caydırıcılık anlamında başarılı gören çalışmalar¹⁴⁶ olsa da İngiltere ve Fransa’yı asıl caydıran Sovyet nükleer tehdidi olmuştur. SSCB, abartılmış bir nükleer güç ile de olsa, Süveyş Krizi’ndeki uyguladığı strateji ile nükleer caydırıcılığı başarıyla uygulamıştır.

Çinli kaynaklar, ABD’nin Sovyetleri Lübnan’da açıkça nükleer savaş gerçekleştirmekle tehdit ettiğini yazmışsa da o sıralarda Amerikan nükleer gücünü hâlâ *kâğıttan kaplan* olarak

¹⁴¹ Derek Brown, “1956: Suez and the End of Empire”, *The Guardian*, 14.03.2001

¹⁴² J. M. Roberts, *Dünya Tarihi II*. Cilt: 18. Yüzyıl ve Sonrası, trans. by İdem Erman ve Tansu Akgün, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2011, s.1037- 1038.

¹⁴³ Betts, op.cit. s.63- 64.

¹⁴⁴ Rose McDermott, *Risk-Taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1998, s.164.

¹⁴⁵ Steve Weintz, “The Story of How France Built Nuclear Weapons”, 23.06.2018, *The National Interest*, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-story-how-france-built-nuclear-weapons-26381>

¹⁴⁶ Delpech, op.cit., s.82.

gören Çinliler, Lübnan'da gerçekleşen bu tehditten korkmamış ve bu sırada İkinci Tayvan Boğazı Krizi'ni başlatmıştır.¹⁴⁷

ABD'nin Sovyetler karşısında caydırıcılık anlamında başarılı olduğu bu krizin, ABD nükleer caydırıcılık stratejisi açısından etkileri daha farklı olmuştur. ABD'nin bölgeye yerleştiği kuvvet seviyesi, gerçekte o zaman kullanıma uygun olan toplam kuvvet seviyesini olduğundan büyük gösteriyordu. Lübnan Krizi ve İkinci Tayvan Boğazı Krizi birbiri ardına gerçekleşmiştir. ABD'nin toplam kuvveti açısından değerlendirildiğinde, bu iki krizin aynı anda gerçekleşmesi ABD açısından sıkıntılı olabilirdi. Zira, birinci krizde kullanılan yetenekler ikinci krizde de kullanılmıştır. Bu iki kriz sonrasında, ABD'nin iki bölgesel krizle aynı anda başa çıkabilecek bir yeteneğe sahip olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹⁴⁸

Esnek karşılık stratejisine geçiş her ne kadar daha sonraki yıllarda gerçekleşecek olsa da kitlesel mukabele stratejisinin terki ve esnek karşılık stratejisinin oluşumunda bu krizlerin de etkisi olmuştur ve konvansiyonel güçlerin yeniden canlanması ve çok daha yetenekli bir nükleer savunma yapısının oluşturulmasının önemi anlaşılmıştır.¹⁴⁹

2.3.Nükleer Alanda Yarışın Bir Diğer Cephesi: Berlin Krizi

Soğuk Savaş'ın ilk krizi olan Berlin Ablukası'nın üzerinden geçen on yılda SSCB ve ABD hidrojen bombası dahil olmak üzere çeşitli nükleer silahlarla nükleer cephaneliklerini genişletmiş ve bu iki süper güç her yaşanan krizde nükleer caydırıcılığın etkisini tecrübe etmiştir.

5 Mayıs 1955'te Amerikan, Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin askerî işgallerini resmi olarak sona erdirmesiyle bağımsız bir ülke haline gelen Batı Almanya, dört gün kadar kısa bir süre sonra, bir NATO üyesi olmuştur. NATO üyesi yapılan Batı Almanya'ya ABD tarafından atom silahı verilmesi kararından rahatsız olan Sovyetler, Süveyş Krizi sırasında NATO üyeleri arasında oluşan güven problemini ve Ekim 1957'de uzaya fırlattığı dünyanın ilk yapay uydusu olan Sputnik 1 ile sağladığı güveni Batı karşısında fırsat olarak değerlendirmiş olabilir.¹⁵⁰ Zira Sputnik 1'in fırlatılması ile hem uzay rekabetini başlatmış, hem Amerikalıların teknolojiye Sovyetlerden ileride olduklarına dair güveni sarsmış hem de ABD topraklarını vurulabilme yeteneğine sahip olduklarını kanıtlamıştır.

¹⁴⁷ Betts, op.cit., s.67.

¹⁴⁸ Jacob Van Staaveren, Robert D. Little, Wilhelmina Burch, *Air Operations 1958: Lebanon And Taiwan*, Newtown, Connecticut: Defense Lion Publications, 2012, s.IV.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Sander, op.cit., s.312.

1957 yılı nisan ayında Khrushchev, Batı Almanya'daki hükümeti “nükleer bir mezarlığa” çevirmekle tehdit etmiştir.¹⁵¹ 27 Kasım 1958'de Sovyetler Birliği, Batı Almanya'nın silahlandırılması karşısında verdiği nota ile Batılı devletlere altı ay süre tanıyarak Batılı kuvvetlerin ve casusların bölgeden çekilmesini istediğini; aksi takdirde Berlin üzerindeki haklarını tek taraflı olarak Doğu Almanya'ya devredeceğini belirtmiştir.¹⁵² Sovyetlerin bu notayla asıl belirtmek istediği ise Batılıların Doğu Almanya'yı tanımaması durumunda, Berlin üzerindeki haklarını Doğu Almanya'ya devrederek, Batılıların Potsdam Konferansı'nda belirlenen haklarını yürürlükten kaldıracacağı ve Batılıların Doğu Almanya'nın yeni görevlerini yerine getirmesini engellemeye çalışması durumunda da Moskova'nın müttefikini savunmak için savaşa çıkacağıdır.¹⁵³ Eisenhower ise Khrushchev'in sert tutumu karşısında taviz vermek istememiştir. Zira; Doğu Almanya ile muhatap olunması, Sovyetlerin talep ettiği iki Alman devletinin kabulü ve ABD'nin bölgedeki varlığının sorgulanması demektir ve Eisenhower Batı Almanya'nın yüzüstü bırakıldığında durumunu değiştirmesinden, hatta tarafsız olmasından endişe ediyordu.¹⁵⁴

Eisenhower yönetimi Berlin'in savunulması için nükleer bir savaşı göze almıştır. 1958 yılında ABD, Sovyetlere Berlin'e erişimin engellenmesi durumunda sadece nükleer savaş veya geri çekilme seçeneği tanımıştır. Amerikan yetkililer, İngilizlere bu konuda blöf yapmadıklarını açıkça bildirmişlerdir. Berlin'e önce küçük bir test konvoyu gönderip erişimin engellendiğinin kesinleşmesi durumunda, bir iki bölük askerin askerî anlamda savunulması zor olan Batı Berlin'e göndererek feda edilmelerini göze alan bu plan ile, ABD nükleer savaşını engellemeyi ummuştur.¹⁵⁵

Sovyetlerin blöf yaptığını ve caydırıcılığa güvenmenin gerekli olduğunu düşünen Eisenhower, Khrushchev'in Batı'nın kararlılığı karşısında cayacağını savunmuştur.¹⁵⁶ Nitekim, Eisenhower'ın taviz vermemesi üzerine Khrushchev tehdidini yerine getirememiştir.

Khrushchev'in Doğu Almanya'nın tanınması için uyguladığı strateji son derece tehlikeli ve kusurlu olmasına karşın, Batı ile Berlin konusunda görüşmeleri başlatabilmiştir. Bu görüşmeler sırasında Khrushchev'in Berlin'e karşı tehdidini gülen Amerikan diplomata; Khrushchev'in neden güldüğünü sorması üzerine, diplomat: “Sayın Başkan, bu nükleer savaş

¹⁵¹ Betts, op.cit., s.84.

¹⁵² Sander, op.cit., s.314.

¹⁵³ William Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, New York, NY: W. W. Norton & Company, 2003, s.396- 397.

¹⁵⁴ Thomas Paterson, J. Garry Clifford, et. al., *American Foreign Relations: Volume 2: Since 1895*, Stamford, CT: Cengage Learning, 2014, s.307.

¹⁵⁵ Daryl G. Press, *Calculating Credibility: How Leaders Assess Military Threats*, Ithaca, N.Y: Cornell University Press, 2005, s.105- 106.

¹⁵⁶ Delpech, op.cit., s.65.

anlamına gelir ve bunu istemezsiniz.” şeklinde bir yorumda bulunmuş ve Khrushchev diplomata “haklısın” diyerek cevap vermiştir.¹⁵⁷

Khrushchev, nükleer savaşın bir felaket olabileceğini bilse de nükleer caydırıcılık ile siyasi kazanımlar elde etme isteği, “Bence en güçlü sınırları olan insanlar kazananlar olacak.” şeklindeki ifadeleri¹⁵⁸ ile ortaya çıkan kararlılığı ve inatçılığı ile 1961 yılında Berlin krizini yeniden alevlendirmiştir. Khrushchev Batı Berlin’in özgür bir şehir olmasını ve Doğu Almanya ile barış imzalanması yönündeki talebini, Batılı güçlere tekrar altı ay süre vererek yenilemiştir. Yeni Başkan Kennedy’nin de Eisenhower gibi geri adım atmaması üzerine; Sovyetler Birliği, soyut anlamda birbirinden ayrılan Doğu ve Batı Berlin’i somut anlamda da ayırma kararı alarak Berlin Duvarı’nı inşa etmiştir. Zira, Batı Berlin’deki refah Doğu’da yaşayanlar için cazibeliyken, Sovyet yönetimi için bir utanç olarak görülüyordu ve Sovyetler için Berlin içindeki bu sınır kolaylıkla geçilebildiği için Doğu Almanya kalifiye işçilerini kaybediyordu.¹⁵⁹

Khrushchev Eisenhower’a, SSCB’nin Berlin üzerindeki haklarını Doğu Almanya’ya devretmesiyle; Batılıların ve Batı Berlinlilerin ulaşımı, ayrıca insanların ve malların serbestçe hareket edebilme haklarını engelleyebileceklerini dile getirmiştir. Khrushchev Batılıların Doğu Almanya’yı zorlaması halindeyse, Sovyetlerin de dahil olduğu bir savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Nitekim, Kennedy’yi de caydırmaya çalışan Khrushchev: “Kennedy’nin otoyol üzerindeki trafik kontrolleri üzerine nükleer bir savaş başlatacağına” inanmıyordu.¹⁶⁰

Kitlesel mukabele stratejisinin eleştirmenleri, doktrinin gerçeklikle senkronize olmadığını savunmuş ve Berlin sorununu kanıt olarak göstermiştir. Eski Dışişleri Bakanı Acheson “Berlin Ablukasına nükleer stratejik saldırı ile karşılık vermek ölümcül derecede mantıksız olur” demiştir ve ardından “Bu saldırıyla tehdit etmek ise daha da mantıksız olur.” diye eklemiştir. Acheson, yönetimin nükleer olmayan seçenekler yelpazesini büyük ölçüde genişletmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁶¹

¹⁵⁷ Betts, op.cit., s.19.

¹⁵⁸ David Holloway, “Nuclear Weapons and the Escalation of the Cold War, 1945–1962”, *The Cambridge History of the Cold War*, ed. by M. Leffler & O. Westad, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s.23.

¹⁵⁹ Roberts, op.cit., s.1061.

¹⁶⁰ Delpech, op.cit., s.66- 67.

¹⁶¹ Siracusa, Coleman, op.cit., s.284.

3.ABD NÜKLEER STRATEJİSİNDE YENİ DÖNEM: ESNEK CAYDIRICI SEÇENEKLER

3.1.Esnek Karşılık Stratejisi

Kennedy, Berlin Duvarı krizi sonrasında, Eylül 1961’de BM’de duyduğu korkuları: “Her erkek, kadın ve çocuk, herhangi bir anda kaza veya yanlış hesaplama veya delilik ile kopabilecek, en zayıf iplikler tarafından asılı tutulan nükleer bir Demokles kılıcı altında yaşıyor.” şeklinde dile getirmiştir. Kennedy; bunu kamuya silahsızlanma çağrısı yapmak için kullansa da özel olarak, yönetimini hem nükleer hem de konvansiyonel olarak askerî kuvvetlerini inşa etmek için yoğun bir program yürütmeye yönlendirmiştir.¹⁶²

Kennedy, seçim kampanyası süresince kitlesel mukabele stratejisinin yerine, değişen durumlara karşı esnek karşılık uygulanacağına ve Eisenhower yönetiminin göz ardı ettiği seçenekleri keşfederek ABD dış politikasını tekrar canlandırmaya söz vermiştir. Kennedy, Eisenhower’ın Amerika ve Sovyetler arasında, Sovyetlerin lehine bir “füze farkı” gelişimine imkân verdiğini savunuyordu.¹⁶³ Kennedy’nin seçim süresince bu farkla ilgili en güçlü kampanyası: “Hayatta kalma şansımızla kumar oynadığımız bir durumla karşı karşıyayız.” olmuştur. Ancak Kennedy’nin Savunma Bakanı Robert McNamara, siyasi tecrübesizliğinden kaynaklanan bir hatası sebebiyle, basınla görüştüğü sırada böyle bir farkın olmadığını ancak ortada bir fark varsa bunun aslında ABD lehine olduğunu söylemesi Kennedy’yi zor durumda bırakmıştır.¹⁶⁴

Kennedy yönetimi, Eisenhower’ın kitlesel mukabele stratejisi yerine, radikal bir değişim olarak görülen, yeni bir askerî strateji olan *esnek karşılık stratejisini* geliştirmiştir. Esnek karşılık, diğer bir ismiyle Esnek Caydırıcı Seçenekler (Flexible Deterrent Options- FDO), bir düşman saldırısını caydırmak için çok çeşitli diplomatik, politik, ekonomik ve askerî seçeneklerin kullanıldığı bir ABD savunma stratejisidir. Esnek karşılık terimi, ilk olarak 1960’ta Amerikan General Maxwell D. Taylor’ın ABD ulusal güvenlik politikasını keskin bir şekilde eleştirdiği *The Uncertain Trumpet* adlı kitabında yayınlanmıştır. Başlangıçta komünist yayılmasını daha etkili bir şekilde caydırmak için tasarlanan strateji, zamanla Amerikan askerî düşüncesinin temel bir ilkesi haline gelmiştir.¹⁶⁵

Esnek karşılık, Eisenhower’ın Yeni Bakış ulusal güvenlik politikasına bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Bahsedildiği üzere, Eisenhower’ın Yeni Bakış’ı ve geliştirilen kitlesel mukabele

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ John F. Kennedy Elected President, 08.11.1960, <https://www.history.com/this-day-in-history/john-f-kennedy-elected-president>

¹⁶⁴ Richard Reeves, “Missile Gaps and Other Broken Promises”, *The New York Times*, 10.02.2009

¹⁶⁵ Encyclopædia Britannica, “Flexible Response”, <https://www.britannica.com/topic/Flexible-Response>

stratejisi, nükleer silahların kullanılıp kullanılmamasına bakmaksızın Sovyet askerî provokasyonlarına karşı savaşmak için nükleer silahla yapılan yıkıcı bir saldırı kapasitesine dayanmaktaydı. Bununla birlikte 1960'a gelindiğinde, ABD kamuoyu, komünistlerden ilham alan Üçüncü Dünya devrimlerini durdurmada etkili olmadığı için, kitlesel mukabele ve Yeni Bakış'ı stratejilerine karşı çıkmaya başlamıştır.¹⁶⁶

Esnek karşılık, ABD Başkanına bir krize tepki verirken askerî seçeneklerin yanı sıra askerî olmayan seçenekler arasından seçim yapma olanağı vererek, ABD'nin her bir düşmanca eylemi orantılı bir tepkiyle karşılmasına izin vermiştir. Ancak bu strateji oldukça maliyetliydi. Çok sayıda konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan silah geliştirilmesinin yanı sıra çeşitli askerî personelin de geliştirilmesi gerekiyordu ve tüm bunlar büyük harcamalar gerektiriyordu. Soğuk Savaş sırasında, esnek karşılık stratejisi nükleer ihtilaftan kaçınmaya katkıda bulunurken aynı zamanda sınırlı ancak şiddetli askerî çatışmaların çoğalmasına da sebep olmuştur.¹⁶⁷

Yeni caydırıcı duruş, paradoksal olarak nükleer silahların öneminde bir tür azalma anlamına geliyordu ve bu ABD'nin bazı müttefikleri tarafından da bu şekilde yorumlanmıştır. Esnek karşılık stratejisine göre; ABD'nin stratejik gücünün temel işlevi, basitçe, rakibinin ilk vuruşunu caydırmaktı, ancak birkaç Avrupa liderinin sürekli olarak belirttiği gibi Batı dünyasının hem Avrupa hem de Asya'da karşılaştığı zorlukların çoğu nükleer eşğin altındaydı. Her ne kadar kitlesel mukabele stratejisine Orta ve Batı Avrupa'yı nükleer bir savaş alanına dönüştürebileceğinden ötürü başlangıçta karşı çıkmışsalar da bazı Avrupalı liderler şimdi esnek karşılık stratejisine direnmektedirler. Batı Almanya'nın başbakanı Adenauer ve Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'e göre, kitlesel mukabele stratejisi tüm kusurlarına rağmen, stratejik silahların etkisini hiçe saymamasından dolayı daha iyiydi.¹⁶⁸

Büyük ölçüde Batı Avrupa'ya yöneltilen Sovyet tehdidine odaklanan stratejinin, başkana sunduğu esnek nükleer seçenekleri ve çeşitli askerî krizlerle başa çıkabilmek için konvansiyonel kapasiteleri arttırmasıyla caydırıcılığı da arttırdığı iddia ediliyordu.¹⁶⁹

Kennedy yeni stratejisini denemek adına Batı Almanya'daki ABD kuvvetlerini arttırmış ve Sovyet nükleer kuvvetlerine karşı sınırlı bir ilk vuruş olasılığını araştırmıştır.¹⁷⁰ Ağustos 1961'de, Berlin Duvarı'nın inşası esnasında; Schelling, SSCB'de bazı ıssız yerlere karşı nükleer bir uyarı atışını ateşlemeyi önermiştir.¹⁷¹ Ancak, Eisenhower yönetimi gibi Kennedy

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Siracusa, Coleman, loc.cit.

¹⁶⁹ Francis J. Gavin, "The Myth of Flexible Response: United States Strategy in Europe During the 1960s", *The International History Review*, 23(4), 2001, s.847.

¹⁷⁰ Holloway, op.cit., s.26.

¹⁷¹ Delpech, op.cit., s.66.

yönetimi de “kontrollü” nükleer savaşın mümkün olduğuna ikna olmamıştır.¹⁷² Sovyetlere karşı öncelikle ekonomik ambargo, hava köprüsü ve BM’de hararetli bir tartışma gibi askerî olmayan yöntemlerin azami derecede kullanılmasından sonra askerî eylemlere başvurulmasına karar verilmiştir. Kısaca, askerî bir eylem başvurulacak en son çare olarak düşünölmeye başlanmıştır.¹⁷³

Fransa ve Batı Almanya’nın aksine İngiltere, Kennedy yönetiminin kararlarını çok olumlu karşılamıştır. Nitekim, İngiltere 1958’den beri süregelen bu kriz karşısında hep daha yumuşak bir çizgide ilerlemiştir. İngiltere, nükleer bir savaşın kendi sonunu getireceğinden, Berlin krizine çok tedbirli yaklaşmıştır. İngiltere ayrıca, ABD’nin aldığı kararları resmi olarak kabul ederek her zaman ABD’nin yanında görünmesine karşın, olası bir savaş kararının NATO’da oybirliği ile alınması ve olası bir savaştan önce NATO üyelerinin seferber hale getirilmesi gibi önerilerde ısrar ederek ABD’yi olası bir savaş kararından caydırmayı hedeflemiştir.¹⁷⁴

3.2.Nükleer Caydırıcılığın En Kritik Testi: Küba Füze Krizi

Ekim 1962’deki Küba Füze Krizi ile Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, Küba’daki Sovyet füzelerinin varlığı nedeniyle nükleer bir savaşın eşğine gelmiştir. İki süper güç, bu doğrudan ve tehlikeli çatışma ile sadece kendilerinin değil tüm dünyanın geleceğine etkiye bulunuyordu. Bu kriz dünyanın nükleer savaşa en yakın olduğu andır ve bu yüzden Soğuk Savaş’ın zirvesi olarak tanımlanmaktadır.

Amerikan U-2 casus uçakları, Küba’da Sovyetler tarafından nükleer füze rampalarının inşa edildiğini gizlice tespit etmiştir. Sovyetlerin Küba’da nükleer silah bulundurma kararıyla ilgili ileri sürölen en yaygın görüş, Khrushchev’in füzelerin Soğuk Savaş füze yarışına nükleer denge getireceği düşüncesi ve Sovyetlerin daha önce geliştirmiş oldukları orta menzilli silahları optimize ederken geri kaldıkları kıtalararası balistik füze üretimini (Intercontinental Ballistic Missile- ICBM) yakalayabilecekleri varsayımdır. O dönemde CIA, Sovyetlerin kıtalararası 90 balistik füze ve nükleer silah taşıyabilecek 200 bombardıman uçağına sahip olduğunu tahmin ediyordu, ABD ise Sovyet hedeflerine ulaşan 108 füzeye sahipti. Daha önce bahsi geçtiğı üzere, McNamara’nın arada bir füze farkı olmadığı, eğer bir fark varsa da bunun ABD’nin lehine olduğu ifadesi -o dönem sahip olunan veriler ışığında- doğrudur. Ancak Kennedy, bunu bilmesine rağmen, seçim kampanyası boyunca ABD ve SSCB’nin sahip olduğu füzeler

¹⁷² Gavin, loc.cit.

¹⁷³ Press, op.cit., s.106.

¹⁷⁴ Ibid., s.107- 108.

arasında fark olduğunu iddia etmiştir. Kennedy ve CIA'in o günlerde bilmediği ise arada aslında büyük bir farkın olduğudur. Nitekim, Eylül 1961'de keşif uyduları aracılığıyla toplanan veriler sonucunda, Sovyetler tahmin edilenin aksine, o dönemde 90 değil 3 adet kıtalararası balistik füze sahipti.¹⁷⁵ Sovyetlerin, Küba'ya kısa (Short-range ballistic missile- SRBM) ve orta menzilli füzeler (Intermediate-range ballistic missile- IRBM) yerleşmesi bu bakımdan mantıklıdır. Zira füze fırlatma sahaları tamamlandığında ABD'nin doğu kıyısındaki büyük şehirleri ve Panama Kanalı, füzelerin menzilinde olacaktır.

Sovyetlerin Küba'da füze bulundurma kararı almasında Amerikan ilk vuruş olasılığını zorlaştırmak ve ABD'nin Berlin'de yaptığı yaygınlaştırılmış caydırıcılığı, Sovyetlerin Küba'da uygulamayı denemesi gibi sebepler gösterilmektedir. Ayrıca, Küba'da bir Sovyet nükleer varlığı Berlin konusunda olası bir yeni krizde Khrushchev'in elinde iyi bir koz olarak kullanılabilirdi.¹⁷⁶

Sovyetlerin Küba'da nükleer silah bulundurma kararı hakkındaki diğer görüşlere göre bu füzeler Khrushchev'in tehlikeli bir Soğuk Savaş oyunuydu. Khrushchev, Kennedy'nin nükleer bir savaşı başlatmayacağını umarak nükleer caydırıcılıkla siyasi kazanımlar elde etmeyi umuyordu.¹⁷⁷ Nitekim, Khrushchev'in anılarına göre, Khrushchev bu kararı Karadeniz'e bakarken, yaverlerinden birinin Türkiye'de yerleşmiş olan Amerikan Jüpiter füzelerinden bahsetmesi ile almış ve sanki Rus halkı ordaymış ve bunu onlara söylüyormuşçasına "Neden Sam Amca'nın pantolonuna bir kirpi atmıyoruz?" demiştir.¹⁷⁸ Gerçekten de Sovyetler Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzelerinden rahatsızdı ve Khrushchev'in Küba Füze Krizi ile kazanmayı umduğu siyasi kazanımlardan biri bu füzelerin sökülmesiydi.

Küba ve Sovyetlerin yakınlaşması, ABD ve Küba arasındaki sorunlara SSCB'nin de dahil olmasına sebep olmuştur. Nitekim, Khrushchev ABD'nin Küba'ya karşı askerî bir operasyon düzenlemesi durumunda roketleriyle misillemede bulunacağını belirtmiştir.¹⁷⁹

Domuzlar Körfezi fiyaskosundan yaklaşık bir hafta önce SSCB uzay yarışında Sputnik 1'den sonra yeni bir ilerleme kaydetmiştir. Sovyetlerin uzaya insan göndermenin mümkün olup olmadığına dair yürüttüğü çalışmalar Ağustos 1960'ta başarıya ulaşmıştır. Uzaya gönderilen hayvan ve bitkilerin sağ dönmesi üzerine, ilk insanlı uzay uçuşu Yuri Gagarin ile gerçekleştirilmiştir ve Gagarin uzaya giden ilk insan olmuştur. Şüphesiz bu başarı, Sovyet lideri

¹⁷⁵ Reeves, loc.cit.

¹⁷⁶ Delpech, op.cit., s.68.

¹⁷⁷ Sander, op.cit., s.324.

¹⁷⁸ Sergo Mikoyan, *The Soviet Cuban Missile Crisis: Castro, Mikoyan, Kennedy, Khrushchev, and the Missiles of November*, ed. by Svetlana Savranskaya, Washington, D.C.: Woodrow Wilson Press/ Stanford, CA: Stanford University Press, 2012, s.89.

¹⁷⁹ Roberts, loc.cit.

Khrushchev'in kendine güveni üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur ve Sovyetler tarafından büyük bir Soğuk Savaş propagandası olarak kullanılmıştır. ABD'nin Domuzlar Körfezi'ndeki başarısızlığı ve SSCB'nin uzaydaki yeni başarısının Khrushchev'in Küba'da böyle bir riski göze almasında etkileri olabilir.

Kennedy'nin 13 Eylül 1962'de yaptığı basın konferansında: "Eğer ki Küba'daki Komünist oluşumu güvenliğimizi herhangi bir şekilde tehlikeye sokar ya da Guantanamo'daki üssümüz, Panama Kanalı'na erişimimiz, Cape Canaveral'daki füze ve uzay çalışmalarımız, yahut bu ülkedeki Amerikan vatandaşlarının hayatları dahil güvenliğimize müdahale ederse; veya eğer ki Küba saldırgan amaçlarını bu yarımküredeki herhangi bir ulusa zorla ya da zor tehdidiyle yayarsa, yahut ciddi kapasitede bir saldırgan askerî üs haline gelirse, o zaman bu ülke kendi ve kendi müttefiklerinin güvenliğini korumak için ne yapılması gerekiyorsa yapacaktır."¹⁸⁰ şeklindeki ifadesi SSCB'yi Küba'da füze rampalarını inşa etmekten caydıramamıştır.

Khrushchev, gizlilikle sürdürdüğü *maskirovka- inkâr ve aldatmaca* (denial and deception) stratejisi ile Küba'ya gönderilen gemilerde sadece savunma amaçlı silahların bulunduğunu belirtip 11 Eylül'de ABD'nin adaya malzeme taşıyan Küba ya da Sovyet gemilerine saldırısının savaş anlamına geleceği konusunda ABD'yi uyarmıştır.¹⁸¹ Oysaki 8 Eylül'de, termonükleer savaş başlığı taşıyabilecek orta menzilli balistik füzenin sevkiyatı gerçekleşmiştir.¹⁸²

Kasım ayında yapılacak kongre seçimleri ile meşgul olan Kennedy'ye, ulusal güvenlik yardımcısı McGeorge Bundy, 16 Ekim sabahında Küba üzerinde uçan U-2 casus uçaklarından elde edilen fotoğrafları göstermiştir.¹⁸³ Kennedy, siyasi ve askerî danışmanlarıyla yaptığı toplantılar sonucunda; hiçbir şey yapılmaması, BM üzerinden veya direkt Khrushchev'e diplomatik baskı yapılması,¹⁸⁴ büyük çaplı bir hava saldırısı, Küba'nın tamamen işgali ve Küba'yı *karantina* altına almak seçenekleri arasından sonuncusunu seçmiştir.¹⁸⁵ Kennedy yönetimi, bu seçenekler arasında karantina kavramını özellikle tercih etmiştir. Zira, *abluka* askerî bir eylemdir; belirli bir alandan gelen malzemeleri, savaş malzemelerini ya da iletişimi

¹⁸⁰ John F. Kennedy: "The President's News Conference", *The American Presidency Project*, 13.09.1962, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=8867>

¹⁸¹ Jane Franklin, *Cuba And The United States: A Chronological History*, Melbourne: Ocean Press, 1997

¹⁸² Marshall William McMurrin, *Achieving Accuracy: A Legacy of Computers and Missiles*, Xlibris Corporation, 2008, s.327.

¹⁸³ Ernest R. May, "John F. Kennedy and the Cuban Missile Crisis", 18.11.2013, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/coldwar/kennedy_cuban_missile_01.shtml#top

¹⁸⁴ Robert F. Kennedy, *Thirteen Days: Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York, NY: W.W. Norton and Company, 1969, s.49.

¹⁸⁵ Graham T. Allison, Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis (2nd ed.)*, New York, NY: Addison Wesley Longman, 1999, s.111-116.

kısmen ya da tamamen kesmek için yapılır. Karantina ise zorunlu olarak bir savaş eylemi değildir.¹⁸⁶ Ayrıca abluka yerine karantina kavramının kullanılması ile, ABD'nin Amerikan Devletleri Örgütü'nün desteğini almasını da sağlamıştır.¹⁸⁷ Kennedy bu rasyonel ve kontrollü kararı ile hem Khrushchev'e hem de kendisine zaman kazandırmıştır.

Kennedy 22 Ekim 1962'de, karantina kararını ilan ederek Sovyetlerden füzeleri kaldırmasını talep etmiştir. Aynı gün Kennedy, ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından kullanılan bir alarm durumu olan DEFCON'u (Defense Readiness Condition), Amerikan Silahlı Kuvvetleri için DEFCON 3 olarak belirlemiştir. Kennedy 24 Ekim'de ise Stratejik Hava Komutanlığı'nı "savaş için tamamen seferber ederek", Amerikan kıtalararası balistik füzesini alarma geçirmiş ve DEFCON 2 seviyesine yükseltmiştir.¹⁸⁸ Bu alarm seviyesinde, her gün 24 saat boyunca 65 tane B-52 nükleer bombardıman uçağı, Kuzey Amerika ve Akdeniz üzerinde Sovyetler Birliği'ndeki hedeflere ilerlemek için talimat bekliyordu ve dünya genelinde 1000'den fazla Amerikan nükleer bombardıman uçağı hava alanlarında kalkışa hazırды. Keza, Amerikan Donanmasına da Küba etrafındaki karantinayı gerçekleştirme emri ve karantinayı ihlal eden Sovyet savaş gemilerine saldırma yetkisi verilmiştir.¹⁸⁹

22 Ekim'de Khrushchev inkâr ve aldatmaca stratejisine devam ederek gemilerde savunma silahlarının taşındığını söylemiştir. Oysaki 2002 yılında açıklanan yeni bilgilere göre, Sovyet denizaltıları nükleer torpidolara sahipti; bu denizaltılar silah yüklerinin bir parçası olarak, 15 kiloton nükleer başlıklı tek bir uzun menzilli torpido ile donatılmıştı ve bundan ne Kennedy yönetiminin ne de Amerikan komutanlarının haberi vardı.¹⁹⁰ Khrushchev ayrıca, ABD'nin karantina bölgesine yaklaşan gemilerine durması için emir vermeyeceğini ve gemilerine, karantina uyarılarını dikkate almaksızın, Küba limanları doğrultusundaki seyirlerine devam etmelerine emrettiğini bildirmiştir.¹⁹¹

Küba'ya malzeme nakletmekte olan ve muhtemelen Sovyetleri suçlu duruma düşürecek askerî malzemeler taşıyan 16 gemi geri dönme emri almıştır.¹⁹² ABD yönetimi, 25 Ekim'de, Sovyetlerin bu hamlesinden sonra Sovyetlere bir iyi niyet gösterisi olarak, ABD Donanmasına

¹⁸⁶ William Safire, "On Language; Foreign Guests And Hostages", *The New York Times*, 02.09.1990

¹⁸⁷ The Cuban Missile Crisis, October 1962, *Office of the Historian*, 2015, <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/cuban-missile-crisis>

¹⁸⁸ Marc Trachtenberg, "The Influence of Nuclear Weapons in the Cuban Missile Crisis", *International Security*, 10(1), 1985, 137-163, s.157.

¹⁸⁹ Hook, Spanier, loc.cit.

¹⁹⁰ Jan Drent, "Confrontation in the Sargasso Sea: Soviet Submarines During the Cuban Missile Crisis", *The Northern Mariner/Le marin du nord*, 13(3), 2003, s.1.

¹⁹¹ Roy Medvedev, *All Stalin's Men*, trans. by Harold Shukman, Garden City, N.Y.: Anchor Press/Doubleday, 1984, s.52.

¹⁹² Central Intelligence Agency Daily Report, The Crisis USSR/ Cuba, 27.10.1962, https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/621027%20The%20Crisis%20USSR-Cuba.pdf, s.II-1

karantinaya alınan Küba'ya gitmekte olan Bucharest isimli petrol tankeri için arama yapılmaması emri vererek geminin Küba'ya gitmesine izin vermiştir.¹⁹³ 26 Ekim'de Kennedy, Küba üzerindeki baskıyı artırmak için ada üzerinde uygulanmakta olan alçak uçuş keşif harekâtını günde ikiden, her iki saatte bir olacak şekilde artırmıştır.¹⁹⁴

Her iki tarafında geri adım atmamak istemesi krizi çıkmaza sokmuştur. Ancak gün geçtikçe artan gerginlik seviyesi, nükleer savaş korkusunu da artırmış ve krizdeki çözünme 26 Ekim'den itibaren başlamıştır. 26 Ekim'de Khrushchev tarafından Kennedy'ye gönderilen mektupta krizin çözümü için; “Kendi adımıza, Küba'ya gidecek olan gemilerin herhangi bir silah taşımayacaklarını beyan edeceğiz. Siz de kendi kuvvetlerinizle Küba'yı işgal etmeyecek ve işgale girişecek diğer kuvvetleri desteklemeyeceğini beyan edeceksiniz. Böylece, Küba'daki askerî uzmanlarımızın varlığının gerekliliği ortadan kalkacaktır.” teklifinde bulunmuştur.¹⁹⁵

27 Ekim sabahında Khrushchev Moskova Radyosu'nda yaptığı konuşmasında, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi takdirinde Küba'daki Sovyet füzelerinin söküleceğini bildirmiştir. Khrushchev, sonra gönderdiği mesajında; “Siz Küba yüzünden rahatsızsınız. Küba, ABD kıyılarından 90 mil uzaklıkta olduğu için rahatsız olduğunuzu söylüyorsunuz. Fakat... Siz saldırı amaçlı olarak isimlendirdiğiniz tahrip edici füzeleri, Türkiye ve İtalya'ya kelimenin tam manasıyla yanımıza yerleştirdiniz. Bundan dolayı size bu teklifi yapıyorum: Biz, saldırı amaçlı olarak tanımladığınız silahları Küba'dan kaldırmaya hazırız. Sizin temsilcileriniz de ABD'nin benzer silahları Türkiye'den kaldıracığını açıklayacak ve sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nden güvenilir kişiler verilen sözlerin yerine getirilip getirilmediğini yerinde denetleyecek.”¹⁹⁶ ifadelerine yer vermiştir.

26 Ekim'de Küba yönetimi Küba üzerinde uçan Amerikan uçaklarına ateş açılmasını kabul etmiştir.¹⁹⁷ 27 Ekim'de Amerikan U-2 keşif uçağı Küba tarafından düşürülmüş ve pilotu öldürülmüştür. Ancak bunun uçaksavar füzeler tarafından yapıldığını öğrenen Kennedy, karşılık vermeyi reddetmiş ve keşif yapan uçaklardan birine ateş edilmesi durumunda adadaki uçaksavarların hava harekâtıyla ortadan kaldırılmasını emretmiştir.¹⁹⁸

27 Ekim'de dünyayı nükleer savaşın eşiğine getiren ve pek fazla bilinmeyen bir diğer gelişme ise Sovyet denizaltısında gerçekleşmiştir. Bu denizaltılar nükleer torpidolara sahipti

¹⁹³ “Cuban Crisis: A Step-by-Step Review”, *The New York Times*, 03.11.1962

¹⁹⁴ L. D. Shono Jr., *He Died for Peace: The Assassination of John F. Kennedy*, Bloomington, IN: iUniverse, 2012, s.118.

¹⁹⁵ James G. Blight, Janet M. Lang, *The Armageddon Letters: Kennedy, Khrushchev, Castro in the Cuban Missile Crisis*, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2012, s.106.

¹⁹⁶ Shono, op.cit., s.122.

¹⁹⁷ Esperanza Reynolds, *Destroyed Dreams*, Victoria, BC: Trafford Publishing, 2006, s.338.

¹⁹⁸ Daniel Ellsberg, *The Doomsday Machine: Confessions of a Nuclear War Planner*, New York, NY: Bloomsbury Publishing, 2017, s.206.

ancak nükleer denizaltı değildi. Amerikan kuvvetleri, öldürücü olmayan sualtı bombalarını, Sovyet denizaltılarının yüzeye çıkmasını teşvik etmek için attığı sırada, B-59 numaralı Sovyet denizaltısı Küba yakınlarında bulunuyordu. B-59'un mürettebatının Moskova ile iletişim imkânı olmadığı için, ABD kuvvetlerinin bu eylemi Üçüncü Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak düşünülmüştür. Valentin Savitsky, ABD yönetimi ve kuvvetlerinin o zamanda bilmediği nükleer torpidosunun savaş durumuna getirilmesini emrederek; "Onları şimdi havaya uçuracağız. Öleceğiz ama onların hepsini batıracağız. Filoyu utandırmayacağız!" diye bağırıştır. *Dünyayı nükleer savaştan kurtaran adam* olarak bilinen Vasili Alexandrovich Arkhipov, buna itiraz etmiş ve Savitsky'yi sakinleştirmiştir. Nükleer torpido kullanılmamıştır ve Sovyet denizaltısı yüzeye çıkarılmıştır.¹⁹⁹

Küba Füze Krizi nasıl Soğuk Savaş'ın zirvesini oluşturuyorsa, 27 Ekim Cumartesi günü de Küba Füze Krizi'nin zirvesi olmuştur ve 27 Ekim tarihi daha sonraları *Kara Cumartesi* (Black Saturday) olarak anılmıştır. Tüm bu tehlikelerin haricinde, 27 Ekim'de nükleer savaş önlemek adına bir gelişme yaşanmıştır. ABD'nin haberdar olmadığı bir diğer konu; Küba'da üst düzey bir Sovyet komutanının, ABD'nin Küba'yı işgali etmesi halinde Moskova'dan ek bir onay almadan kullanmaya yetkili olduğu, dokuz kısa mesafeli nükleer silahın Küba'daki varlığıydı.²⁰⁰ 27 Ekim'de Sovyetler, gönderdikleri gizli bir mesajla verilmiş bu yetkinin iptal edildiğini, Küba'da bulunan komutana bildirmiştir.²⁰¹

Krizi sona erdiren mesajlar 28 Ekim'de açıklanmıştır. Kennedy, Khrushchev'in 26 Ekim'de gönderdiği mektupla sunduğu, ABD'nin Küba'yı işgal etmemek üzere verdiği söz karşılığında Sovyetlerin Küba'daki füzelerini kaldırmasına yönelik teklifi kabul etmiştir. Kennedy, Sovyet liderinin 27 Ekim'de gönderdiği mektupta talep ettiği Jüpiter füzelerinin Türkiye'den kaldırılması konusunun bugün için mümkün olmadığını, bunun daha sonra ilgilenecek bir konu olduğunu belirtmesiyle²⁰² kriz sona ermiştir.

Nükleer caydırıcılık açısından bakıldığında, Sovyetler liderinin Berlin Krizi'nden sonra tekrar geri adım atması, aslında her ne kadar bir nükleer savaş önlemiş olsa da bir başarısızlık olarak değerlendirilmiştir. Keza Khrushchev, ne ABD'nin Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesini sağlamış ne de ABD topraklarını kısa ve orta menzilli balistik füzeleri konuşlandırarak, Berlin veya bir ilk vuruş ihtimali konusunda caydırabilecek bir üsse sahip

¹⁹⁹ Nicola Davis, "Soviet Submarine Officer Who Averted Nuclear War Honoured With Prize", *The Guardian*, 27.10.2017

²⁰⁰ Delpech, op.cit., s.69.

²⁰¹ Telegram from Trostnik (Soviet Defense Minister Rodion Malinovsky) to Pavlov (General Isa Pliev), 27.10.1962, Archive of the President of the Russian Federation, Special Declassification, 2002.

²⁰² Chris J. Matthews, *Jack Kennedy: Elusive Hero*, New York, N.Y.: Simon & Schuster, 2012, s.371

olmuştur. Kissinger, Khrushchev açısından bu durumu, “Batı, bütün kafa karışıklığına karşın sonunda direndiğinden, Khrushchev’in saldırgan eylemlerinin sonucu, hiçbir devamlı stratejik kazanç sağlayamadığı halde, Sovyet kaynaklarının geniş şekilde harcanması ve Küba Füze Krizi’nde büyük ölçüde prestij kaybına uğraması oldu.”²⁰³ şeklinde özetlemiştir. Nitekim, Kennedy yönetimi, Küba Füze Krizini başarıyla tamamlamıştır. Kriz süresince Kennedy’nin rasyonel ve kontrollü kararları Sovyetleri caydırmakta başarılı olmuştur ve krizin bir nükleer bir savaşa dönmesine engellemiştir.

Küba Füze Krizi devam ederken yaşananlar kadar, krizden sonraki gelişmeler de önemlidir. Nükleer savaşın eşiğine gelen iki süper güç, bir kriz esansında doğabilecek yanlış anlaşılmalara, hatta yapılabilecek beşerî hatalara bile tehlikeli sonuçlara varacağını kavramışlardır. En azından liderler arasındaki iletişimin hızlı, doğrudan ve gizli olması için Moskova ve Washington arasında 1963 yılında, Doğrudan Haberleşme Hattı kurulmuştur. Küba Füze Krizi süresince Kennedy ve Khrushchev arasındaki mektuplaşma ve görüşmelerle iki kutup arasındaki görüşmelerde bir yumuşama havası oluşmuştur ve ABD, SSCB ve İngiltere arasında nükleer silahların sadece yeraltında test edilmesine dair görüşmelerden olumlu bir sonuç alınmıştır.²⁰⁴

4.MAD DOKTRİNİ- KARŞILIKLI MAHVOLMA

Küba Füzesi Krizi iki önemli fakat çelişkili etki yaratmıştır. Krizden sonra her iki blok politika yapıcılarının bir dahaki sefere bu kadar şanslı olamayacaklarının farkına varmasıyla silahların kontrolü için yeni ivmeyi kazanılmıştır. Ancak her ne kadar silah kontrolüne yönelik ivmeye katkıda bulunmuşsa da bu kriz aynı zamanda nükleer silah yarışına da ivme kazandırmıştır.²⁰⁵ Nitekim, Küba Füze Krizi’nde ABD’nin nükleer silahlar konusunda Sovyetlere üstünlüğünün anlaşılmasından sonra Sovyetler nükleer silah üretimini hızlandırmıştır.²⁰⁶ 1960’ların ortaları ve sonlarında, SSCB yalnızca toplam askerî harcamalarını genişletmekle kalmamış, aynı zamanda saldırgan ve savunma amaçlı stratejik silahlara tahsis edilen savunma harcamalarının oranını da önemli ölçüde arttırmıştır.²⁰⁷ Nükleer rekabetin artması ve iki blokun da nükleer cephanelerini devamlı artırması ve çeşitlendirmesi sonucunda caydırıcılık politikasının yeniden bir gözden geçirilmesi gerekmiştir.

²⁰³ Kissinger, op.cit., s.576.

²⁰⁴ Sander, op.cit., s.327-329.

²⁰⁵ Siracusa, Coleman, op.cit., s.287.

²⁰⁶ Roberts, op.cit., s.1062.

²⁰⁷ Siracusa, Coleman, loc.cit.

Nükleer triad, nükleer bomba ve füzelere sahip stratejik uçaklar, karadan fırlatılan nükleer füzelerden sonra nükleer füzeyle silahlandırılmış denizaltıların askerî güce eklenmesiyle oluşmuştur. Nükleer üçlemenin üçüncü ayağını oluşturan nükleer denizaltılar ile nükleer silahlar üç platformda kullanılabilir olmuştur. Nükleer caydırıcılık açısından nükleer triad çok önemlidir. Nükleer füzeyle silahlandırılmış denizaltıları önemli kılan, saldırılardan tamamen saklı tutulabilmeleri ve böylece garantili bir ikinci vuruş yeteneğidir. Nükleer silahların üç platform üzerinden kullanılabilir olması nükleer silahlanma yarışını hızlandırmıştır. Nitekim ülkenin varlığını sürdürebilmesi, ilk vuruşu yapan karşısında ikinci vuruşu yapmak için yeterli nükleer kuvvetlere sahip olmaktan geçiyordu. İkinci vuruş kapasitesine sahip olmak adına yapılan silahlanma *Karşılıklı Mahvolma* ile sonuçlanmıştır.²⁰⁸

Karşılıklı Mahvolma (MAD), bu kavramın ne kadar saçma olduğunu vurgulamaya çalışan bir eleştirmen tarafından, kavramın İngilizce karşılığı olan Mutual Assured Destruction'ın baş harflerinden oluşturulmuştur.²⁰⁹ MAD, sürpriz bir ilk saldırıyla rakibinin misilleme kapasitesini hedefleyerek devletin en önemli silahlarının ortadan kaldırılması durumunda bile, geri kalanlarla düşmana zarar verebilecek güce sahip olmaktır.²¹⁰

MAD, iki nükleer gücün de ötekini nüfus merkezlerini rehin olarak tuttuğu bir stratejidir. Saldırıya uğrayan taraf, ikinci vuruş kapasitesiyle düşmanın şehirleri ve endüstriyel bölgeleri gibi düşmanı tahrip edecek her şeyi hedef almaktadır. Bu yüzden nükleer analistler bu durumu kısa ve öz bir biçimde, “İlk kim vurursa, ikinci ölür.” şeklinde tanımlamaktadır.²¹¹

ABD'nin nükleer silah teknolojisindeki ilerlemelerden biri olan ve bir veya daha fazla hedefi ayrı ayrı vurmaya amaçlayan birçok savaş başlığı taşıyabilen MIRV (Multiple Independently Targetable Reentry Vehicle) füzesinin geliştirmesi MAD için büyük önem taşımaktadır. Sovyetlerin de 1970'lerin başında uygulamaya başladığı MIRV teknolojisi ile bir kez daha nükleer silahlarda üstünlüğü sağlamadaki benzersiz tuzaklar ortaya çıkmıştır. Churchill'in 1955'te öngördüğü gibi, nükleer çağın paradoksu, güvenliğin üstünlüğüne değil terör dengesine bağlıydı. İronik olarak, karşılıklı güvenlik açığı, karşılıklı hayatta kalma umudunu korumuştur.²¹²

Her iki taraf da sonunda kendisinin yıkıma uğrayacağını bildiği için ilk vuruşu yaparak nükleer bir savaşı başlatmaktan veya nükleer bir savaşa yol açabilecek eylemleri gerçekleştirmekten kaçınmaktadır. Taraflar nükleer üslerini saldırıya karşı dayanıklı hale

²⁰⁸ Encyclopædia Britannica, “Nuclear triad”, <https://www.britannica.com/topic/nuclear-triad>

²⁰⁹ Robert Jervis, “The Dustbin of History: Mutual Assured Destruction”, *Foreign Policy*, 09.11.2009

²¹⁰ Roberts, op.cit., s.1092.

²¹¹ Joseph A. Angelo, Jr., *Nuclear Technology*, Westport, CT: Greenwood Press, 2004, s.325.

²¹² Siracusa, Coleman, op.cit., s.289.

getirerek ikinci vuruş kapasitesini koruyabilir.²¹³ Ancak, nüfus merkezlerini ve endüstriyel bölgeleri olası bir saldırıdan korumak adına büyük ölçekte sığınakların ve savunma sistemlerinin yapılması, ikinci vuruşun sonuçlarını ve ikinci vuruşa dair endişeleri ortadan kaldıracığı için MAD doktrinini ihlal eden bir eylem olarak kabul edilmiştir. MAD'e göre savunma sistemleri, ikinci vuruşa dair endişeleri ortadan kaldırıp diğer tarafı tehdit ederek konjonktürü istikrarsızlaştırmaktadır.²¹⁴ Nitekim, böyle bir etkiden korkmayan bir taraf ilk vuruşun gerçekleşmesinden caydırılmayacaktır.

Zamanla MAD, iki kutup arasında istikrara dönüşmüştür. İki süper güç ideolojik olarak bir arada var olma, uyumsuzlukları çözme, konjonktürün istikrarlı kalmasını sağlamak için askerî ilişkileri düzenleme ve yoğun iletişim kanallarını korumak için çeşitli önlemler geliştirmiştir.²¹⁵ Nükleer savaş başlatmaktan kaçınma yönünde atılan adımlar da blok arasında yumuşama dönemine sebep olmuştur.²¹⁶

Kennedy döneminde kitlesel mukabele stratejisinin terk edilerek esnek karşılık stratejisinin benimsenmesinde nükleer silah teknolojisindeki gelişmeler ve MAD doktrini etkili olmuştur. Sovyetlerin geliştirdikleri ICBM'lerle Amerikan topraklarının saldırıya açık hale gelmesi ve nükleer füzeyle silahlandırılmış denizaltıların sağladığı ikinci vuruş yeteneği, nükleer bir savaşın başlamasını ABD için çok daha riskli hale getirmiştir. Ayrıca esnek karşılık stratejisi, herhangi bir anlaşmazlık durumunda ABD'ye kitlesel mukabele stratejisinden çok daha fazla seçenek sağlıyordu. Esnek karşılık stratejisinde bir saldırıya doğrudan nükleer silahla karşılık vermek yerine, Küba Füze Krizi örneğinde olduğu gibi, düşman nükleer bir saldırıya uğrayacağı gösterilerek caydırılmaktadır. Nükleer silahların bu kadar arttığı ve çeşitlendiği bir dönemde kitlesel mukabele stratejisi ABD için büyük bir yıkıma sebep olabilirdi. Ayrıca, düşmanın ikinci vuruş kapasitesine sahip olduğu bir durumda, rasyonel olarak nükleer bir savaş başlatmaktan endişe ederken düşmana nükleer bir savaş tehdidinde bulunmak inandırıcılığın; dolayısıyla nükleer caydırıcılığın yitirilmesine sebep olabilirdi.²¹⁷ Kennedy yönetimi bu sebepleri göz önünde bulundurarak esnek karşılık stratejisini geliştirmiştir.

5.NÜKLEER SİLAHLANMA YARIŞINI DURDURMA ÇABALARI

ABD ve SSCB haricindeki diğer BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden olan İngiltere 1952'de, Fransa 1960'ta, ÇHC ise 1964'te ilk nükleer denemelerini tamamlamıştır. Nükleer

²¹³ Brown, Arnold, loc.cit.

²¹⁴ Jervis, loc.cit.

²¹⁵ Lawrence D. Freedman, "Framing Strategic Deterrence", *Deterrence in the Twenty-first Century: Proceedings*, ed. by Anthony C. Cain, London, 2010, s.251.

²¹⁶ Sander, op.cit., s.452.

²¹⁷ Ibid., s.340- 342.

silahlanma tehlikeli bir boyuta ulaşmasına rağmen taraflar arasındaki görüş farklılıkları silahsızlanma konusunda uzlaşmayı zorlaştırmış ve nükleer silahsızlanmaya dair çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak, Küba Füze Krizi'nin ardından, iki blok arasındaki nükleer savaş korkusunun zirveye çıkması ve başlayan yumuşama dönemi silahsızlanma konusunda önemli adımlar atılmasını mümkün kılmıştır.

Nükleer silahların kullanımını açıkça yasaklayan hiçbir uluslararası antlaşma yoktur.²¹⁸ Ancak, nükleer silahların kullanımı, nükleer silahsızlanma ve nükleer silah testleri hakkında çoklu ve ikili antlaşmalar yapılmıştır.

5.1. Atoms for Peace ve NPT

Başkan Eisenhower'ın, 1953'te yaptığı "Barış için Atom" konuşmasıyla nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılması öngörülmüş ve artan nükleer silahlanma ihtimali karşısında, nükleer silahlara sahip olmaktan vazgeçen ülkelere, askerî olmayan nükleer teknoloji sağlamak için "Barış için Atom" programı başlatılmıştır. 1957 yılında *Barış için Atom* (Atoms for Peace) programı, nükleer teknolojinin güvenli kullanımını organize eden bir BM Örgütü olan *Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın* (International Atomic Energy Agency-IAEA) kurulmasına sebep olmuştur.²¹⁹

1963'te Başkan Kennedy, on yıl içinde 15 ila 20 ülkenin nükleer silahlarla silahlandırılacağını öngörmüştür. Ancak Kennedy'nin tahmini doğru çıkmamış ve on taneden az ülkenin nükleer silah üretmeyi kabul ettiği görülmüştür. İlerde bahsedileceği üzere, Güney Afrika, gönüllü olarak ürettiği nükleer silahlarını imha etmiş ve IAEA denetimlerine tabi olmuştur. Belarus, Kazakistan ve Ukrayna da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından miras kalan nükleer silah sistemlerini gönüllü olarak bırakmıştır. Güney Amerika'da Arjantin ve Brezilya, 1990'ların başlarında nükleer silah programlarını terk ederek bölgesel bir güven artırıcı mekanizmaya öncülük etmiştir. Daha yakın zamanlarda da Irak'ın nükleer olma tehdidi ABD tarafından yok edilmiştir. Bir diğer taraftan da Atoms for Peace programı başlatıldığında, öngörülmeleyen tehditlerin ortaya çıkmasıyla, yayılma dengesi olumsuz tarafa doğru daha da eğilmektedir.²²⁰

²¹⁸ John H. E. Fried, "Law and Nuclear War", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 38(4), 1982, s.67.

²¹⁹ Jennifer Hunt Morstein, "Atoms for Peace", *Weapons of Mass Destruction: An Encyclopedia of Worldwide Policy, Technology, and History, Volume II: Nuclear Weapons*, ed. by Eric A. Croddy, James J. Wirtz, Jeffrey A. Larsen, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2005, s.20.

²²⁰ Mitchell B. Reiss, "Atoms for Peace: A Future After Fifty Years?", Remarks to the Conference hosted by Los Alamos National Laboratory, the Woodrow Wilson International Center for Scholars and the College of William & Mary, Washington, D.C., <https://2001-2009.state.gov/s/p/rem/2003/27035.htm>

ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa'dan sonra, Çin'in nükleer silah geliştirmesiyle ile nükleer silahlara sahip olan devletlerin sayısı beşe yükselmiştir. Nükleer silahların yaygınlaşmasından endişe duyan devletler, nükleer silahların yayılmasını önlemek adına 1968 yılında, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı (Non-Proliferation Treaty-NPT) imzalamıştır. Bu antlaşmanın oluşmasında nükleer silahlara sahip olan ve nükleer ayrıcalıklarını korumak isteyen devletlerin yanı sıra, 1961 yılında "Nükleer ve Termonükleer Silahların Yasaklanması" kararı ile nükleer silah karşıtı görüşlerini dile getiren BM Genel Kurulu'nun da önemli bir etkisi olmuştur.²²¹

1968 yılında imzalanan NPT'nin iki önemli hedefi: Nükleer teknolojinin barışçı kullanımıyla gelişmesini engellemeden nükleer silahların yayılmasını önlemek ve küresel silahsızlanmayı teşvik etmektir. Ancak, her iki hedefin de başarılması zordur. Zira, hem nükleer teknolojinin barışçı kullanımı askerî kullanıma yönlendirilebilir niteliktedir hem de nükleer silaha sahip olan devletler nükleer caydırıcılık yeteneklerini kaybetmek istememektedir.²²²

NPT'ye taraf olan devletler nükleer silahlara sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştır. NPT'nin IX/3. maddesine göre, 1 Ocak 1967'den önce nükleer bir silahı veya diğer nükleer patlayıcıları üreten ve patlatan bir devlet "nükleer devlet" (Nuclear Weapon State) olarak tanımlanmıştır.²²³ Antlaşma sırasında bu tanımlama, nükleer silah sahibi olduğu bilinen beş ülke olan; ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin'i içeriyordu. 1 Ocak 1967 tarihinden sonra nükleer patlatıcı üreten ve patlatan ülkeler Hindistan, Pakistan, İsrail ve Güney Afrika'dır. Bu dört devlet anlaşmaya taraf olmaları durumunda nükleer silahlarından arınmak ve "nükleer silaha sahip olmayan devlet" statüsünü kabul etmek zorundadırlar.²²⁴ Nitekim, NPT'nin nükleer silahların yayılmasını önleme konusunda karşılaştığı zorluklardan bir diğeri de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira, NPT sadece anlaşmaya taraf olan devletleri bağlamaktadır. Bu yüzden, 1 Ocak 1967 tarihinden sonra nükleer silah geliştiren ve geliştirmek isteyen devletlerden Hindistan, Pakistan, İsrail NPT'yi imzalamayı reddederken Kuzey Kore 2002 yılında NPT'den çekilmiştir. Güney Afrika ise anlaşmaya taraf olmuş, sahip olduğu ve ürettiği nükleer silahlarını imha etmiş ve IAEA denetimlerine tabi olmuştur. Zira, NPT'ye taraf olan ülkeler, barışçı nükleer faaliyetler karşılığında nükleer silaha sahip olmaktan vazgeçerken, antlaşmanın uygulandığının kanıtlanması amacıyla, IAEA tarafından güvenlik denetimini kabul etmektedir. İran, yürüttüğü gizli nükleer faaliyetler ile nükleer enerjiyi barışçı amaçlardan

²²¹ Erdem Denk, "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 2011, s.111.

²²² André Munro, "Nuclear Proliferation", *Encyclopædia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/nuclear-proliferation>

²²³ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 22.04.1970, INFCIRC/140, s.4.

²²⁴ Mustafa Kibaroglu, "Enerji Mi? Silah Mı? Nükleer'in İki Yüzü", *Ortadoğu Analiz*, 5(58), 2013, s.13.

ziyade askerî amaçlar için kullanabileceği kaygısı oluşturmuştur. İran'ın NPT'ye taraf bir devlet olması İran'a karşı uygulanan yaptırımların sebebini oluşturmaktadır. Nitekim, NPT'deki boşluktan yararlanan Kuzey Kore, barışçı nükleer enerji geliştirme hakkına dayanarak uranyum zenginleştirmeye başlayarak nükleer enerjiyi askerî amaçlar için kullanmış ve NPT'den çekilmiştir.²²⁵

1968 yılında imzalanan NPT, 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Antlaşma hükümleri uyarınca taraflar 25 yıl sonra NPT'nin süresiz, bir sabit dönem veya birkaç sabit dönem şeklinde uzatılmasına karar verecekti. NPT'nin süresiz olarak uzatılmasına dair karar 1995 yılındaki BM toplantısında verilmiştir.²²⁶

NPT her ne kadar beş devletin nükleer ayrıcalıklarını koruması ve nükleer güç olmak isteyenleri caydırmadaki başarısızlığı ile eleştirilse²²⁷ de etkileyici sayıda ülkenin taraf olduğu NPT uluslararası hukukta nükleer silahlar hakkında temel bir çerçeve oluşturmaktadır.²²⁸

5.2.SALT I

Tamamen silahsızlanmayı başarmak için yapılan birkaç başarısız girişimin ardından; ABD Ocak 1964'te BM'de silahsızlanmaya dair uluslararası bir konferans komite olan ve 18 devletin temsil edildiği *Eighteen Nations Disarmament Committee'de (ENDC)*, ABD ve Sovyetler Birliği'nin stratejik nükleer saldırı ve savunma araçlarının sayısının, türlerinin ve yeteneklerinin dondurulmasının araştırması gerektiğini öne süren yeni bir yaklaşım önermiştir. Sovyetler, ABD'nin bu yumuşama doğrultusundaki önerisini reddederek, 1966 yılında Moskova'nın etrafında bir anti balistik füze savunması konuşlandırmaya başlamıştır. ABD ise Eylül 1967'de Çin'in ICBM tehdidi ve nükleer silahlı bir devlet tarafından bir kıtalararası füzenin kazara fırlatılmasının küçük olasılığına karşı savunmak için "cılız" bir anti balistik füze (Anti-ballistic Missile- ABM) sisteminin konuşlandıracağını açıklamıştır.²²⁹

Özellikle Küba Füze Krizi'nden sonra, iki süper güç arasında nükleer konulara dair görüşmelerde artış yaşanmıştır. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic

²²⁵ Saeed Bagheri, "Nükleer Enerjinin Barışçıl Kullanımının Hukuki Çerçevesi: Olanaklar ve Sınırlılıklar", *Enerji ve Diplomasi Dergisi*, Sayı: 4, s.122.

²²⁶ European Parliament, *Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT)*, http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/poli/w23/npt_en.htm

²²⁷ Ove Bring, "The Non-Proliferation Regime- Stronger than the NPT", *Nuclear Non-Proliferation and the Non-Proliferation Treaty*, ed. by Michael P. Fry, N. Patrick Keatinge, Joseph Rotblat, Berlin: Springer-Verlag, 1990, s.31.

²²⁸ Denk, op.cit., s.114.

²²⁹ James Joyner, "Strategic Arms Limitation Talks (SALT I AND SALT II)", *Weapons of Mass Destruction: An Encyclopedia of Worldwide Policy, Technology, and History, Volume II: Nuclear Weapons*, ed. by Eric A. Croddy, James J. Wirtz, Jeffrey A. Larsen, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2005, s.346.

Arms Limitation Talks- SALT), ilk olarak 1967’de Başkan Johnson tarafından önerilmiş ve 1968’de iki süper güç tarafından kabul edilmiştir. SALT I, Kasım 1969’da yumuşamaya doğru ilerlenen dönemde, tam kapsamlı olarak Helsinki’de başlamıştır. Müzakereler sırasında ortaya çıkan antlaşmalardan en önemlileri: ABM Antlaşması ve Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlanmasını Öngören Geçici Antlaşma ve Protokol’dür. İşbu iki antlaşma, Nixon’ın Mayıs 1972’de Moskova’ya düzenlediği ziyareti sırasında²³⁰ Nixon ve Brezhnev tarafından SALT I çerçevesinde imzalanmıştır.²³¹

Bu antlaşmalardan, Geçici Antlaşma beş yıl sonra sona ermektedir. ABM Antlaşması; sınırsız süreli olarak kabul edilmiş olup her iki tarafa da antlaşmaya bağlılığın, herhangi bir tarafın hayati çıkarlarını tehlikeye düşüren bir stratejik durum halinde, haber verildikten sonra altı ay çekilme hakkı tanımıştır. Nitekim, ABD Aralık 2001’de bu maddeyi yürürlüğe koyarak Haziran 2002’de ABM Antlaşması’ndan, “barışı koruma ve Amerika’yı 21. yüzyılın gerçek tehditlerine karşı savunmak için gerekli savunma silahlarını geliştirme yeteneğimizi engelliyor”²³² gerekçesiyle çekilmiştir.²³³

ABM Antlaşması, anti balistik füze sisteminin sınırlandırılmasına ilişkindir. ABM Antlaşması, her iki tarafı da birisi başkent diğeri de bir ICBM fırlatma sahası olmak üzere, sadece iki anti balistik füze konuşlandırma bölgesiyle sınırlandırmaktadır. Her anti balistik füze alanı 100 fırlatma sistemi ve 100 önleme füzesiyle sınırlandırılmıştır. ABM Antlaşması, ülke çapında bir savaş yönetim sisteminin kurulmasını engellemek için, ülkenin çevresinde dışa doğru yönlendirilmiş olan tüm erken uyarı radarlarını zorunlu kılmıştır. ABM Antlaşması, geleneksel önleme füzeleri, radarlar, fırlatma rampalarına ek olarak lazerler gibi diğer prensiplere dayanan sistemleri de kapsamaktadır.²³⁴

Her iki ülkeye de sadece iki anti balistik füze sistemi kurma hakkı tanıyan anlaşmayla her iki taraf da ülkelerinin sadece küçük bir kısmını koruyabilmiştir. Her iki tarafın da diğer stratejik güçlerin caydırıcı etkisine maruz bırakıldığı bu düzenleme, iki nükleer gücün de diğerinin nüfus merkezlerini rehin olarak tuttuğu bir strateji olan MAD kavramını güçlendirmiştir.²³⁵ Nitekim, her iki taraf da nüfus merkezlerini ilk saldırıya açık hale getirirken,

²³⁰ 22 Mayıs 1972’deki Moskova ziyareti ile Nixon, Moskova’yı ziyaret eden ilk Amerikan başkanı olmuştur. Nixon’ın dış politika hedefi yumuşamaydı ve Sovyetlerle daha yakın ve dostça ilişkiler kurmak istiyordu.

²³¹ Encyclopædia Britannica, “Strategic Arms Limitation Talks”, <https://www.britannica.com/event/Strategic-Arms-Limitation-Talks>

²³² Richard Norton-Taylor, Jane Perrone, “The Anti-Ballistic Missile Treaty Explained”, *The Guardian*, 24.08.2001

²³³ Joyner, loc.cit.

²³⁴ Lawrence D. Freedman, “Anti-Ballistic Missile Treaty”, *Encyclopædia Britannica*, 2013, <https://www.britannica.com/event/Anti-Ballistic-Missile-Treaty>

²³⁵ Ibid.

sahip oldukları ikinci vuruş kapasitesinin varlığı ile diğer tarafı nükleer bir savaştan caydırmaktadır.

SALT I çerçevesinde imzalanan diğer antlaşma ise saldırı füzeleriyle alakalıdır. Geçici Antlaşma çerçevesinde, antlaşmanın imzalandığı tarihteki, kıtalararası balistik füzelerin (ICBMs) ve denizaltılardan atılan balistik füzelerin (Submarine-launched Ballistic Missiles-SLBMs) sayısı mevcut seviyelerde 5 yıllık bir süreyle dondurulmuştur. Bu düzenleme ile taraflara sahip olabilecekleri balistik füzelerle ilgili bir üst sınırlama getirilmiştir ve yeni füzelerin üretimi aynı sayıdaki eski füzelerin sökülmesiyle gerçekleşerek balistik füzelerle ilgili üst sınır korunmuştur.²³⁶

Sovyet ve Amerikan nükleer silah sistemleri, iki taraf da kendi nükleer stratejisine uygun olarak geliştirdiği için birbirinden farklı yapıdaydı. SSCB, ağır balistik füzeleri geliştirmeye ve konuşlandırmaya devam etmiş ve karadaki ICBM’lerde ABD liderliğine yetişmişti. ABD ise savaş başlığı, bombardıman uçağı ve füze isabet hassasiyeti konusunda üstünlüğe sahipti. SALT I görüşmeleri sırasında Dışişleri Bakanı olan Kissinger, bu üstünlüğü iki stratejik gücü esas olarak eşdeğer hale getirdiğini ileri sürmüştür. Ancak, Sovyetlerin Amerikan üstünlüğüne yetişmesi konusundaki çabaları karşısında bir yasaklama getirilmemiştir.²³⁷

SALT I görüşmelerinde, her biri farklı bir hedefi vurmayı amaçlayan birkaç termonükleer savaş başlığı içeren balistik MIRV füzeleri konusunda, ICBM ve SLBM’lerde sağlanan başarı sağlanamamış ve MIRV konusu SALT II’ye bırakılmıştır.²³⁸ MIRV teknolojisi ilk olarak ABD tarafından geliştirilmiştir. ABD, MIRV teknolojisini geliştirmemiş olsaydı, Sovyetler ICBM geliştirmeye devam ederek ICBM üretiminde aşırıya kaçmış olacaktı. ABD’nin bu yeni teknolojisi ve üstünlüğü karşısında Sovyetler, diğer silahlardaki Amerikan üstünlüğünü yakalama çabasını MIRV konusunda da gerçekleştirmiştir. Sovyetlerin ICBM konusundaki üstünlüğü, ABD’nin MIRV kapasitesine yetişmesiyle ABD güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir. Nitekim, 1980’lerin ortasına gelindiğinde, Sovyetler sahip oldukları ICBM gücünün üçte biriyle, teorik olarak, Amerika’nın 1000 Minutemen füze yığınına sürpriz bir ilk saldırıyla yok edebilir hale gelmiştir.²³⁹

²³⁶ Arı, op.cit., s.591.

²³⁷ Robert Kleiman, “The Spirit of Kissinger Past”, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88-01315R000400380032-5.pdf>

²³⁸ Sander, op.cit., s.465- 466.

²³⁹ Kleiman, loc.cit.

5.3.SALT II

SALT I, bahsi geçtiği üzere, Nixon'ın Moskova ziyareti ile gerçekleşen Zirve Toplantısında imzalanmıştır. SALT II'nin ana hatları ise bir yıl sonrasında, Brezhnev'in Washington'ı ziyaret ettiği zaman oluşturulmuştur. Sander, SALT II'nin anahtarlarına dair alınan kararları: “saldırgan nitelikli stratejik silahlara sürekli bir üst sınırın konulması, tarafların saldırı silah depolarında nitelik geliştirilmesinin denetimi ve stratejik silahların karşılıklı olarak indirimi” şeklinde sıralamıştır.²⁴⁰

1973 yılında, Kissinger ICBM'lerdeki Sovyet MIRV konuşlandırmalarını birkaç yüz füzeyle sınırlamaya çalışmışsa da Sovyetler sahip oldukları ICBM sayısını azaltmayı reddetmiştir. Kasım 1974'te, Nixon'ın, Watergate Skandalı yüzünden istifa etmek zorunda kalmasından sonra, yerine gelen Gerald Ford ve Brezhnev'in Vladivostok'ta imzaladıkları geçici antlaşma ile her iki tarafın da 1320'si MIRV'landırılmış 2400 füze rampası ve bombardıman uçağına sahip olmasını öngören, yüksek fakat eşit bir SALT II sınırını kabul etmiştir.²⁴¹

Vladivostok'ta imzalanan geçici antlaşma SALT I'in yerine geçen resmi bir antlaşma değildir. Taraflar, 1979'da süresi dolacak olan SALT I Geçici Antlaşması'nın yerine geçmek üzere SALT II Antlaşması'na dair çabalara beş yıl daha devam devam etmiştir. SALT II, 18 Haziran 1979'da Viyana'da, Nixon'dan sonra seçilen Başkan Jimmy Carter ve Brezhnev arasındaki Zirve Toplantısında imzalanmıştır.²⁴²

SALT II ile taraflara;²⁴³

- 2250 stratejik nükleer gönderme aracı (ICBM ve SLBM rampaları, ağır bombardıman uçakları),
- 1320 MIRV'landırılmış ICBM ve SLBM rampaları ve ayrıca havadan fırlatılan güdümlü nükleer füze taşıyan ağır bombardıman uçakları,
- 1200 MIRV'landırılmış ICBM ve SLBM rampaları,
- 820 MIRV'landırılmış ICBM rampası hakkı tanınmıştır.

SALT II görüşmelerinde; birbirlerinin, kısa menzilli kabul edilen ancak kullanım sırasında uzun menzilli füze sonucu doğuran silahlarıyla ilgili konular taraflar arasında

²⁴⁰ Sander, loc.cit.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Joyner, op.cit., s.347.

²⁴³ Steven Pifer, Michael E. O'Hanlon, *The Opportunity: Next Steps in Reducing Nuclear Arms*, Washington, D.C.: The Brookings Institution, 2012, s.208- 209

tartışılmıştır. ABD, Sovyetlerin sahip olduğu Backfire bombardıman uçaklarının havada ikmal yaparak Amerikan topraklarını vurup geri dönebilme yeteneğini, Sovyetler ise Amerikan seyir füzelerinin (cruise füzelerinin) nükleer başlık takılabilir oluşunu sebep göstererek karşı tarafın bu silahlarını stratejik nükleer kapsamına almaya çalışmıştır.²⁴⁴ Ocak 1976'da Kissinger, stratejik silahların kapsamına dair SALT II sorunlarını çözmek için, Amerikan cruise füzeleri üzerinde bir kısıtlama ve tüm Sovyet füzeleriyle bombardıman uçaklarında benzer bir azalma karşılığında, 300 Sovyet Backfire bombardıman uçağının hariç tutulmasını teklif etmiştir.²⁴⁵ ABD bu önerisiyle geçici bir anlaşmaya olanak vermek için bu ikiz problemleri SALT III görüşmelerine ertelemek istemişse de Sovyetler, cruise füzelerinin serbest bırakılmasını istemiyordu. Sovyetler, Backfire uçaklarının ABD'nin ağır bir bombardıman olarak sayılması gerektiği önerisine azimle karşı çıkmıştır. Sovyetlerin, Backfire üretiminin yılda 30'dan fazla olmayacağı ve uçağın kıtalararası bir role dönüştürülmemesi üzerine verdiği yazılı bir söz sonrasında; Backfire, SALT II'de önemli kısıtlamalara tabi tutulmamıştır.²⁴⁶

1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali, imzalandıktan sonra Amerikan Senatosunun onayına sunulan antlaşmanın kabul edilme ihtimalini tamamen sona erdirmiştir. Zira, Sovyetlerin nükleer silahlanmada kazandığı güçten rahatsız olan Amerikan kamuoyu SALT II'nin ABD aleyhine olduğunu düşünüyordu. Ocak 1980'de; Carter, eleştirilen SALT II'yi Senato'dan geri çekmiştir. SALT II, her ne kadar imzalanmış ancak geçerliliği kabul edilmemiş bir antlaşma olarak kalsa da taraflar hem SALT I hem de SALT II'ye yeni silahsızlanma görüşmeleri gerçekleşinceye kadar saygı duymayı kabul etmiştir.²⁴⁷

6.FÜZE SAVUNMA GİRİŞİMİ VE REAGAN DÖNEMİ

Nixon'ın düşündüğü şekilde yumuşama, Sovyetlere karşı askerî hazırlığın ve gücün önemini vurgulayan Ronald Reagan'ın seçilmesi ve Sovyetlerin Afganistan'ın işgali ile tamamen sona ermiştir. 1981 yılında ABD Başkanı olarak göreve başlayan Reagan, SALT Antlaşmalarına karşıtı ve MAD kavramına rağmen, Sovyet tehdidi karşısında nükleer savunmanın modernizasyonunda ısrarcıydı.

Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defense Initiative- SDI), Mart 1983'te, Reagan'ın ülke çapında televizyonda yaptığı konuşmasında, düşman füzelerinin uzaya yerleştirilen

²⁴⁴ Arı, op.cit., s.583.

²⁴⁵ Kleiman, loc.cit.

²⁴⁶ Lawrence D. Freedman, "Negotiations on Nuclear Forces", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 39(10), 1983, s.22- 23.

²⁴⁷ Arı, op.cit., s.592; Sander, op.cit., s.466.

araçlarla imha edileceği bir proje olarak önerilmiştir. Reagan'ın savunduğu savunma sisteminin parçaları uzaya yerleştirileceğinden, SDI projesi "Star Wars" olarak adlandırılmıştır.²⁴⁸

SDI projesiyle, Sovyet ICBM'lerini uçuş aşamalarında yakalayarak, ABD'yi saldırıya karşı savunmak amaçlanmıştır. Füzeleri durdurma kısmı, henüz araştırılıp geliştirilmemiş son derece gelişmiş teknolojik sistemlere ihtiyaç duymaktaydı. Savunma sisteminin potansiyel bileşenleri arasında hem uzayda hem de yeryüzünde bulunan lazer üsleri bulunmaktaydı ve bu yöntemlerin bir kombinasyonu ile imha edici ışınlar Sovyet hedeflerine doğru yönlendirilecekti. Diğer nükleer olmayan imha mekanizmalarını kullanan hava tabanlı füze platformları ve yer tabanlı füzeler, savunmanın arka kolunu oluşturacaklar ve ICBM siloları gibi büyük hedefler etrafında yoğunlaşacaklardı. Radar, optik ve kızılötesi tehdit algılama sistemlerini kullanacak olan sensörler; yere, havaya ve uzaya yerleştirilerek saldırıları tespit edecekti.²⁴⁹

Çok maliyetli bir proje olan SDI için ilk finansman 1980'lerin ortalarında ABD Kongresi tarafından onaylanmış olmasına rağmen, program hem silah uzmanları hem de kamu görevlileri arasında askerî, siyasi etkileri ve teknik fizibilitesi hakkında bir tartışma başlatmıştır. SDI'nin savunucuları, proje uygulamasındaki teknolojik engellerin sonunda üstesinden gelinebileceğini ve etkili bir savunma sisteminin potansiyel Sovyet saldırılarını caydıracağını iddia ederken, SDI eleştirmenleri; projenin işe yaramaz olduğunu, başka bir silahlanma yarışını teşvik ederek silahlı kontrol anlaşmalarını zayıflattığını ve muhtemel silah kontrol anlaşması için umutları zayıflattığını savunmuştur.²⁵⁰

Reagan yönetiminin SDI üzerinde ısrarcı olması üzerine, iddialara göre Sovyetler kendi füze kalkanlarını geliştirmek için ABD'den çok daha büyük kaynak tahsis etmek zorunda kalmıştır ve bu, Sovyetlerin ekonomik ve siyasi çöküşünü hızlandıran bir rekabete yol açmıştır.²⁵¹

SDI projesi, ABM Antlaşmasıyla korunma altına alınan ve MAD kavramının dayandığı saldırılara açık olma durumunu etkilediği için, iki taraf arasındaki ilişkileri ve ABM Antlaşmasını zedeleyerek yapılmak istenen nükleer silahsızlanma çalışmalarını zora sokmuştur. SDI projesi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla önemini yitirmiş ve Reagan, SDI

²⁴⁸ Encyclopædia Britannica, "Strategic Defense Initiative", <https://www.britannica.com/topic/Strategic-Defense-Initiative>

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Sıtkı Egeli, Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 40, Nisan 2012, s.22.

konusundaki ısrarından vazgeçmiştir. Nitekim, SSCB'nin dağılması bu tür savunma koşullarını değiştirmiştir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD NÜKLEER STRATEJİSİ

1. GEORGE H. W. BUSH DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin, uluslararası sistem ve Uluslararası İlişkiler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, nükleer silahların uluslararası ilişkilerde belirleyici faktör olarak merkezi rollerini yitirdiğine ve nükleer caydırıcılığa olan ilginin azaldığına inanılıyordu. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin yapısı ve belirsizlikleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. ABD, nereden ve ne zaman geleceği belli olmayan tehditler karşısında, yeni politikalar geliştirmiştir. Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı, tehditlerin ve risklerin çeşitlenmesi ve belirsizliği üzerine bütün yönleriyle yeniden incelenmeye başlanmıştır.²⁵²

Soğuk Savaş süresince ABD'nin karşısında güvenlik stratejilerini oluşturduğu Sovyet nükleer saldırı tehdidi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yerini Soğuk Savaş sonrası konjonktürde ABD'nin ulusal güvenliğini korumak için nükleer silahların rolüne dair araştırma ve baskılara bırakmıştır. Eski ABD Savunma Bakanı Les Aspin: "Tüm hayatım boyunca, her şeyin itici gücü Sovyet tehdidi olmuştur. Artık yok olduğu için bir sürü kesinlikten kurtulduk ve kendimize 40 ila 50 yıl arasında sorulmamış ilk prensip sorularını sormalıyız." derken ABD nükleer ve güvenlik politikasında Sovyetleri çevrelemenin ötesinde yeni bir stratejik değişimin gerekliliğini vurgulamıştır.²⁵³

12 Mayıs 1989'da ABD Başkanı George H. W. Bush, Texas A&M Üniversitesi'nde ABD'nin birçok tehlike ve belirsizliğin olduğu yeni yolun başında olduğunu belirtip Soğuk Savaş'ın sona erdiğini kabul ederek "1990'lar için çevrelemenin ötesine yeni bir politikaya geçmenin zamanı geldiğini" ifade etmiş²⁵⁴ ve SSCB'yi uluslararası topluluğun "normal" bir parçası olarak gördüğünü belirtmiştir.²⁵⁵

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, ABD nükleer caydırıcılık stratejisini yeni konjonktüre göre uyarlamaya çalışmıştır. George H. W. Bush, ABD'nin SSCB'yi caydırmanın dışında, daha geniş çaplı görevlerinin olduğunu iddia etmiştir. Soğuk

²⁵² Zerrin Ayşe Bakan, "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 3, 2007, s.35.

²⁵³ Patrick E. Tyler, "While Fear of Big War Fades, Military Plans for Little Ones", *The New York Times*, 03.02.1992.

²⁵⁴ George Bush: "Remarks at the Texas A&M University Commencement Ceremony in College Station", *The American Presidency Project*, 12.05.1989, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=17022>

²⁵⁵ John W. Young, *The Longman Companion to America, Russia and the Cold War, 1941-1998*, New York, NY: Routledge, 2014, s.257.

Savaş'ın sona ermesiyle ABD, aralarında bölgesel askerî diktatör ve teröristlerin de yer aldığı, haydut devletlerden anarşik toplumlara kadar sayıca daha fazla ve yeni tehditlerin karşısında sistematik olarak düşünmekte zorlanıyordu.²⁵⁶

Başkan George H. W. Bush yönetimi, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan jeopolitik değişiklikleri aksettirmek için nükleer silah politikasını değiştirmek adına, bir dizi adım atmıştır. Bu değişimler; nükleer caydırıcılık ilkeleri, nükleer kuvvetlerin rolü ve yapısının geniş çapta revizyonundan ziyade, Soğuk Savaş nükleer politikasının pragmatik bir uyarlamasını ifade ediyordu. Yönetimin yaklaşımı, büyük ölçüde, 'güç yoluyla barış' inancı ve Sovyet/ Rus nükleer silahlar modernizasyon programlarının şüphesi üzerine kurulan Soğuk Savaş uygulamalarının devamına dayanmaktaydı.²⁵⁷

Başkan George H. W. Bush, başlangıçta ABD nükleer silahlanmasına ve füze savunma planlarına devam ederek Gorbachev'e baskı yapmaya devam etmeyi planlamıştır. Başkan Gerald Ford ve Başkan George H. W. Bush dönemlerinde ABD ulusal güvenlik danışmanı olan Brent Scowcroft da ilk başta stratejik nükleer kuvvetlerdeki büyük düşüşlerin durması gerektiğini düşünmüştür. H. W. Bush yönetimi, kısa menzilli *Lance* füzelerinin daha güçlü bir sistemle değiştirilmesini ve nükleer saldırı için tasarlanan savaş uçaklarının nükleer silahlı uzun menzilli silahlarla donatılmasını gerçekleştirmeye çalışmıştır.²⁵⁸ Zira NATO müttefikleri, *Lance* gibi taktik nükleer silahların modernizasyonunu sadece caydırıcılık için değil, aynı zamanda Sovyetlerle silahlı müzakereleri kontrol altına almak için yararlı bir askerî zorunluluk olarak görüyorlardı.²⁵⁹ Nükleer silahların modernizasyonuna dair planlar, Moskova'nın dezavantajına olan asimetrik bir silahsızlanma mecburiyetinin gerçekleştiği INF (Intermediate-range Nuclear Forces Treaty) Antlaşması'nın ardından büyük bir hakarete ve Gorbachev'in yakınlaşma politikasının başarısızlığına benziyordu. 1989'da Almanya'nın ABD'nin yeni silahlar yerleştirme kararına dahil olmayacağı ve bu sistemlerle ilgili olarak silah kontrol görüşmelerine katılmak istediğini açıkça ortaya koyması, ABD'yi füzelerin modernizasyonu hakkında yeniden düşünmeye zorlamıştır. Sonuçta H. W. Bush modernizasyon kararını ertelemeyi kabul etmiş ve konvansiyonel güçlerdeki planlanan azaltmanın gerçekleştiği andan itibaren silah kontrol müzakerelerine katılmaya istekli olduğunu açıklamıştır.²⁶⁰

²⁵⁶ Jeremi Suri, "The Promise and Failure of American Grand Strategy after the Cold War", *The Telegram*, No. 2, 13.03.2010, s.2.

²⁵⁷ Nick Ritchie, *US Nuclear Weapons Policy After the Cold War: Russians, 'Rogues' and Domestic Division*, New York, NY: Routledge, 2009, s.30- 31.

²⁵⁸ Harald Müller, Annette Schaper, *US Nuclear Policy after the Cold War*, PRIF Reports No. 69, Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2004, s.6.

²⁵⁹ Bernard E. Trainor, "NATO's Tactical Missiles: Updating Set Back", *The New York Times*, 15.12.1988

²⁶⁰ Müller, Schaper, op.cit., s.6-7.

H. W. Bush'un kararları açıkça ABD güvenlik politikasının nükleer stratejiye mutlak surette bağlı olduğunu göstermiştir. NATO için *Esnek Karşılığın* kilit rolü, Avrupa'da konuşlandırılan nükleer sistemleri içeriyordu. Amerikan hava kuvvetlerinin artan üstünlüğü ve hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa'da konuşlandırılan Amerikan nükleer silahlarının büyük ölçüde azaltılması ve nükleer silah türlerinin bir merkeze çekilmesiyle birlikte 1991'den bu yana esneklik azalmıştır. Stratejik güçler için bu; tüm savaş-ilintili, askerî, endüstriyel ve politik hedefleri kapsayacak şekilde tasarlanmış bombardıman uçakları, karada yerleşik kıtalararası balistik füzeler, deniz merkezli füzeler ve seyir füzeleri üçlüsüydü. Bush'un bu politikasının arkasındaki stratejik argüman: Gorbachev'in ve bir bütün olarak Sovyet elitinin komünist olarak güvenilmez olduğu, Gorbachev ve onun takipçilerinin kendilerini reform ve demokrasiye açık olduklarını kanıtlasalar da Rusya'nın herhangi bir zamanda demokratik olmayan bir devlete dönüşerek bir kez daha tehdit oluşturabileceği ve Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi demokrasi ve komünizm arasındaki karşıtlığın vurgulandığı iki ilişkili savını içeriyordu.²⁶¹

1990 yılında dönemin ABD Savunma Bakanı Dick Cheney'in açıklamasına göre, kitle imha silahlarının (KİS) yayılması ABD'nin büyük bir nükleer cephaneyi muhafaza etmesi için yeterli bir sebepti. Bölgesel krizlerde bile caydırıcı etki için çaba gösterme ihtiyacı Körfez Savaşı'nda önemli bir ders olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, Amerikan nükleer cephanesine önemli ve yeni bir işlev atfedilmiştir.²⁶² 1990- 1991 yılları Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Cheney, ABD Savunma Bakanlığı'ndan kitle imha silahlarına sahip olan bölgesel düşmanlara karşı savaş planlarının yapılmasını istemiş ve nükleer yayılım yapanlara karşı (nuclear proliferators) nükleer operasyonlar planlamak için orduyu resmen görevlendiren yeni ve gizli bir Nükleer Silah İstihdam Politikası (Nuclear Weapons Employment Policy- NUWEP) yayınlamıştır.²⁶³ Cheney altında uygulanmakta olan NUWEP'te, kitle imha silahlarına sahip olan bölgesel düşmanlara karşı caydırıcı rol için bölgesel çatışmalarda yeraltı komuta pozisyonları, biyolojik ve kimyasal silah üretim tesisleri gibi önemli hedeflere saldırmak ve güvenli bir şekilde imha etmek için nispeten küçük çaplı nükleer savaş başlıkları geliştirilmesine dair önerilere yer verilmiştir.²⁶⁴

ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Stratejik Planlama Grubu, 1992 yılında hazırladığı geniş kapsamlı bir politika bildirisinde; Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası politik ve

²⁶¹ Ibid., s.7- 8.

²⁶² Müller, Schaper, op.cit., s.6-9.

²⁶³ Ritchie, op.cit., s.27.

²⁶⁴ Müller, Schaper, loc.cit.

askerî misyonunun, Batı Avrupa, Asya veya eski Sovyetler Birliği topraklarında hiçbir rakip süper gücün ortaya çıkmasına izin vermemek olarak açıklamıştır.²⁶⁵ Savunma Bakanı Dick Cheney, bu 46 sayfalık belge ile Amerikan misyonunun bir parçası olarak “potansiyel rakiplerini, daha büyük bir rol peşinde olmalarına veya meşru çıkarlarını korumak için daha agresif bir duruş sürdürmelerine gerek olmadığına ikna etmeyi” planlamıştır.²⁶⁶ ABD’nin 1991 Ulusal Askerî Stratejisi; 1991 ABD Genelkurmay Başkanlığı (Joint Chiefs of Staff- JCS) Askerî Net Değerlendirme Raporunda, 1992 Savunma Bakanlığı (Department of Defence- DoD) Yıllık Raporunda ve 1992 JCS Ortak Stratejik Yetenek Planlarında, kitle imha silahlarına sahip Üçüncü Dünya ülkelerinden artan tehdide ve bu ülkelere nükleer silahların yeniden hedeflenmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Nükleer kuvvetlerin caydırıcı ve gerektiğinde “haydut” KİS cephaneliklerini yok etmesindeki rolü, 1993 JCS Ortak Nükleer Operasyonlar Doktrini’nde resmen belirlenmiştir.²⁶⁷

Stratejik Planlama Grubu, ABD’nin topraklarını, vatandaşlarını ve askerî güçlerini saldırılardan korumak, müttefiklerine verdiği güvenlik garantilerini desteklemek ve “herhangi bir düşmanı çıkarları için önemli bir bölgeye egemen olmaktan” men etmek için ABD’nin gerçekleştirmesi gereken nükleer caydırıcılık politikasıyla ilgili olarak:²⁶⁸

- Küresel bir rolü desteklemek, güvenlik garantilerini geçerli kılmak ve Rus nükleer kuvvetlerini caydırmak için saldırıya dayanıklı (survivable) nükleer kuvvetlerin daha küçük ancak çeşitli bir “karışımının” korunması,

- “Uluslararası haydutlar” tarafından sınırlı füze saldırıları veya yanlışlıkla füze atımı karşısında bir kalkan olarak bir füze savunma sisteminin kurulması,

- Bölgesel bir hegemonun, küresel bir tehdit haline gelmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalması durumunda askerî güçlerin yeniden yapılandırma yeteneğine sahip olması,

- Silah sistemlerinde üstünlüğünü korumak için “askerî- teknolojik devrime” devam etmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Rusya’nın tekrar tehdit oluşturma ihtimali karşısında ABD, demokrasisini ve onun demokratik müttefiklerini korumak için, miktar olarak değilse de Sovyetler Birliği’ni kontrol altında tutan cephanelik yapısına benzeyecek nükleer silah cephaneliğini bulundurmamak zorunda

²⁶⁵ Patrick E. Tyler, “US Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop”, *The New York Times*, 08.03.1992

²⁶⁶ John Ehrenberg, *The Iraq Papers*, New York, NY: Oxford University Press, 2010, s.11.

²⁶⁷ Ritchie, loc.cit.

²⁶⁸ William Burr, “‘Prevent the Reemergence of a New Rival’: The Making of the Cheney Regional Defense Strategy, 1991–1992”, *The National Security Archive*, George Washington University, 26.02.2008, <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb245/index.htm>

kalmıştır. Nitekim, nükleer konuda bir değişimin tamamlanması uzun sürmüştür ve George H. W. Bush hükümetinin sonunda bir atılım gerçekleştirilememiştir.²⁶⁹

2.CLINTON DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ VE 1994 NPR

Başkan Clinton 1993 yılında göreve başladığında, nükleer silah politikasının temeli dört konuyla desteklenmiştir. Birinci olarak, Amerika'nın bir dizi rol üstlenmek için sağlam, hayatta kalabilen ve güvenilir bir nükleer cephane tutması gerektiği kabul edilmiştir. İkincisi, bu cephanelik ICBM, SLBM ve uzun menzilli bombardıman uçaklardan oluşan ve yedek kuvvetlerden hızla genişleyebilen bir nükleer triadı içermesi gerektiğidir. Üçüncü olarak, savunma harcamalarını azaltmak için nükleer cephaneliğin, silahlı kuvvetlerin geri kalanıyla birlikte azaltılması gerekliliğidir. Sonuncusu ise Rusya ile stratejik istikrarı arttırmak ve nükleer silahların yayılması teşviklerinin azaltılması için silah kontrol anlaşmalarının sürdürülmesi gerekliliğidir.²⁷⁰

1990'larda Clinton yönetimi, nükleer silahların ABD'nin karşı karşıya kaldığı tehditleri engellemek için önemli olduğunu savunmuştur. Savunma Bakanı Perry, 1995'teki Yıllık Raporunda bu görüşün altını çizerek: "Son uluslararası ayaklanmalar nükleer silahların Amerikan askerî gücünün önemli bir parçası olmaya devam ettiği hesaplarını değiştirmedir. Caydırıcılık kavramları, ABD nükleer duruşunun merkezi olmaya devam etmektedir. Bu nedenle ABD, ABD güçleri ve müttefiklerine karşı saldırganlığı engellemek için nükleer misilleme de dahil olmak üzere misillemeyi tehdit etmeye devam edecektir." ifadelerini kullanmıştır.²⁷¹

Clinton yönetimi, "ilk kullanım" konusundaki mevcut ABD politikasını korumuş ve Rusya dışındaki ulusların nükleer, kimyasal veya biyolojik silahlarla ABD'ye saldırımları halinde nükleer misilleme ile karşılaşabileceğini belirtmiştir. Yönetim yetkililerine göre, "eğer bir devlet NPT veya eşdeğer bir uluslararası sözleşmede itibar sahibi bir devlet değilse" ABD ilk nükleer silah kullanım hakkını saklı tutacaktır. Bununla birlikte ABD, nükleer olmayan saldırılar için nükleer silahları misilleme olarak kullanmakla doğrudan tehdit etmemiştir.²⁷² "Kasıtlı muğlaklık" (studied ambiguity) politikası olarak tanımlanan bu politikaya örnek olarak Libya'nın kimyasal silahlar geliştirip kullanması durumunda ABD'nin vereceği tepki gösterilmektedir. Savunma Bakanı William Perry, "eğer bir millet ABD'ye kimyasal silahlarla

²⁶⁹ Müller, Schaper, op.cit., s.6- 8.

²⁷⁰ Ritchie, op.cit., s.33.

²⁷¹ Amy F. Woolf, *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, Congressional Research Service, 2008, s.7.

²⁷² Ibid., s.7- 8.

saldırırsa, o zaman envanterimizdeki herhangi bir silahtan gelen bir tepkinin sonuçlarından korkmak zorunda kalacaklar. Nükleer silahlar kullanmadan yıkıcı bir tepki verebiliriz ama biz bu ihtimali ortadan kaldırmayacağız.” şeklindeki açıklamasıyla ABD’nin kitle imha silahı kullanımına nasıl cevap vereceğini belirtmemesine rağmen, bir saldırganın ABD’nin tepkisinin “hem ezici hem de yıkıcı” olacağından emin olabileceğini belirtmiştir.²⁷³

Nükleer silahların stratejideki rolünü tanımlamayı ve nükleer silahların; kuvvet yapısı, güvenliği, muhtemel yararı ilgili ilkeleri öne çıkarmayı amaçlayan *Nükleer Görünüm Gözden Geçirme Raporu* veya *Nükleer Duruş İncelemesi (Nuclear Posture Review- NPR)*, nükleer çağın başlangıcından bu yana ilk kez 1994 yılında, Clinton döneminde yayınlanmıştır. NPR; ABD’nin politika, doktrin, kuvvet yapısı, komuta ve kontrol, operasyonlar, destekleyici altyapı, güvenlik ve silah kontrolü de dahil olmak üzere tüm konuları ele alması bakımından önemlidir.

1994 NPR, ABD savunması için nükleer caydırıcılığın önemini onaylamıştır ve nükleer bir triadın sürekli bekasını teşvik etmiştir. 1994 NPR’de, ABD nükleer stratejisinin beş temel teması ortaya çıkmıştır²⁷⁴:

- İlk olarak, nükleer silahlar ABD güvenliğinde nükleer çağda, herhangi bir zamanda olduğundan daha küçük bir rol oynamaktadır ve ABD’nin konvansiyonel üstünlüğünü elde etmek ve korumak için bazı girişimler tasarlanmıştır.

- İkincisi, ABD’nin mevcut koşullar altında çok daha küçük bir nükleer cephaneliğe ihtiyaç duymuştur.

- Üçüncüsü, geleceğe ilişkin mevcut belirsizliğe karşı bir koruma sağlanmalıdır. Özellikle Yeni Bağımsız Devletlerde (New Independent States) devam eden nükleer silahsızlanma ve nükleer silahların azaltılması süreci, geleceğe dair büyük belirsizlikler yaratarak, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana güvenlik ortamını önemli ölçüde değiştirmiştir.

- Dördüncü olarak ABD, kendisi ve NATO ve Pasifik müttefiklerine sağladığı caydırıcı bir duruş sergilemeye devam etmektedir ve NPR, ABD’nin müttefiklerine sürekli taahhüdünü güçlü bir şekilde desteklemektedir.

- Son olarak, ABD; nükleer güvenlik, komuta ve kontrol, kullanım kontrolü ve sivil kontrol için en yüksek uluslararası yönetim standartlarını belirlemeye devam edecektir.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Federation of American Scientists, *Nuclear Posture Review*, Annual Defense Report, 1995, https://fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/95_npr.htm

Rusya, ABD'ye büyük bir nükleer saldırı yapma yeteneğini sürdürmeye devam etmesine rağmen, Rusların böyle bir saldırı gerçekleştirme ihtimalleri konusunda çok az endişe bulunmaktadır. Ancak her ne kadar Rusya artık bir düşman olmasa da Rusya'nın Amerika'yı yok etme yeteneği karşısında, ilişkilerin henüz MAD'den kesin bir uzaklaşmaya izin verecek kadar sıcak olmadığı iddia edilmekteydi.²⁷⁵ H. W. Bush yönetiminin, Moskova'dan yöneltilen bir tehdidin artık ABD stratejilerini yönlendiremeyeceği açıklamalarına rağmen Amerikan yönetimi, büyük bir stratejik cephanelik ve önemli yedek kuvvetleri koruma kararının göstermiştir ve Rusya Amerikan nükleer kuvvetlerinin ve politikalarının temeli olarak görünmeye devam etmiştir.²⁷⁶

Rusya'nın nükleer doktrininde 1993, 1997 yıllarındaki değişiklikler, 2000 yılında yenilenen Ulusal Güvenlik Konsepti, devam eden Rus nükleer kuvvet modernizasyonu, Moskova'nın ulusal savunma amaçlı nükleer silahlara bağımlılığını artırması ve bir çatışmada ilk olarak nükleer silah kullanma hakkına sahip olduğunu öne sürmesi, nükleer bir tedbir ihtiyacı konusundaki Amerikan algılarını kuvvetlendirilmiştir. Dolayısıyla da Rusya'nın nükleer cephaneliği, Amerikan nükleer silah politikası ve planlamasında yoğun olarak yer almaya devam etmiştir.²⁷⁷

Savunma Bakanı Perry'ye göre teoride, bu caydırıcı strateji Rusya'nın ötesine uzanıyordu. “Amerika Birleşik Devletleri, nükleer kuvvetlere erişim ile herhangi bir düşman yabancı lideri caydırmaya ve nükleer bir avantaj aramanın nafîle olacağına ikna etmeye yetecek kadar güçlü stratejik kuvvetler triadını sürdürmeye devam etmelidir.” Ayrıca Clinton yönetimine göre “nükleer silahlar belirsiz bir geleceğe karşı bir koruma, müttefiklere yönelik güvenlik taahhütlerimizin garantisi ve kendi nükleer silahlarını geliştirme veya başka türlü elde etmeyi düşünenlere karşı caydırıcı faktör olarak hizmet etmektedir.”²⁷⁸

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası güvenlik stratejisi, ABD ve uluslararası topluma ciddi şekilde meydan okuyan “haydut” devletlerin politik gerçekliği ve yeni tehditler çerçevesine oturtulmuş ve Clinton yönetimi tarafından sürekli olarak yinelenmiştir.²⁷⁹ 1993 yılında, Clinton dönemi Savunma Bakanlarından Leslie Aspin'in, “Karşı karşıya olduğumuz eski tehlike, Sovyetler Birliği'ndeki binlerce savaş başlığıydı. Karşı karşıya olduğumuz yeni nükleer tehlike,

²⁷⁵ Ritchie, op.cit., s.42- 43.

²⁷⁶ Philipp C. Bleek, “Nuclear Posture Review Leaks; Outlines Targets, Contingencies”, *Arms Control Association*, 01.04.2002

²⁷⁷ Ritchie, loc.cit.

²⁷⁸ Aiden Warren, *Prevention, Pre-emption and the Nuclear Option: From Bush to Obama*, New York, NY, London: Routledge, 2012, s.95.

²⁷⁹ Chin-Kuei Tsui, “Framing the Threat of Rogue States: Iraq, Iran and President Clinton's Dual-Containment Approach to Middle East Peace”, *Australian Political Studies Association Annual Conference*, Perth: Murdoch University, 2013, s.30.

belki de haydut devletlerin ve hatta terörist grupların elindeki bir avuç cihazdır. Bu yeni tehlikenin motoru, yayılmadır.”²⁸⁰ ifadesi, Clinton yönetiminin H. W. Bush döneminde formüle edilen ve Körfez Savaşı’nda onaylanan “haydut” doktrini hızla benimsediğini ve bu “haydutların” Soğuk Savaş dönemindeki Sovyetlerden daha büyük bir tehdit oluşturduğu iddiasını göstermektedir. Nitekim, Soğuk Savaş caydırıcı varsayımlarının ve planlama süreçlerinin bu öngörülemeyen ve belki de irrasyonel “haydut” devlet liderlerine uygulanamayacağı gittikçe artan bir şekilde tartışılmış ve Soğuk Savaş sonrası kitle imha silahlarına sahip “haydut” devletlere yönelik politika değişikliği Clinton döneminde hızlanmıştır.²⁸¹

Yeni tehdit analizi ve “haydut devletlerin” potansiyel askerî düşmanlar olarak merkezi konumunun; nükleer strateji, nükleer silahların ABD’nin stratejik cephanesinde konumlandırılması, nükleer silahların kontrolü ve nükleer silahların yayılmasını önleme üzerinde uzun vadeli etkiler olmuştur. Bu etkiler arasında füze savunmasına karşı argümanların zayıflaması gösterilebilir. Ayrıca nükleer silahlar, “haydut” devletlerdeki kitle imha silahı stoklarına karşı önleyici savaş araçları olarak daha çok üzerinde tartışılan bir konu haline gelerek, nükleer laboratuvarların yeni savaş başlığı tasarımları üzerinde çalışma isteklerine tartışılır bir ivme kazandırmıştır.²⁸²

“Silahların yayılmasına karşı politika” (counter-proliferation) ile “çifte çevreleme” (dual containment)²⁸³, Clinton’ın 1995 Angajman ve Genişleme için Ulusal Güvenlik Stratejisinin (National Security Strategy of Engagement and Enlargement) ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Bu iki kavram, kitle imha silahların yayılmasını engelleme amacıyla uygulanan yaptırımların kullanımını öngörerek, ABD nükleer politikasında tehlikeli kabul edilen rejimlerin zorla silahsızlandırılmasına yönelik yeni stratejiler ortaya çıkarmıştır. Clinton döneminde, uzmanların çoğu devlet dışı bir aktörden gelen saldırıyı caydırma konusunda saldırganın tespiti ve uygun hedefleri belirlemenin zorluğu yüzünden nükleer silahların çok az şey yapabileceği konusunda anlaşmış olsa da yine birçok uzman ABD nükleer silahlarının devlet dışı aktörlerin devlet sponsorlarını caydırmakta rol oynayabileceği konusunda hemfikirdir.²⁸⁴

²⁸⁰ Barry R. Schneider, Jim A. Davis, *Avoiding the Abyss: Progress, Shortfalls, and the Way Ahead in Combating the WMD Threat*, Westport, CT: Praeger Security International, 2006, s.334.

²⁸¹ Ritchie, op.cit., s.42-55.

²⁸² Müller, Schaper, op.cit., s.21.

²⁸³ Alexandra Homolar, “Rebels Without a Conscience: The Evolution of the Rogue States Narrative in US Security Policy”, *European Journal of International Relations*, 17(4), 705–727, 2010, s.717.

²⁸⁴ Woolf, *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, s.8.

Toparlamak gerekirse, Rusya'nın nükleer cephaneliği Amerikan nükleer silah politikasında ve planlamasında yoğun olarak yer almaya devam etmiştir. Ancak bu, esas olarak aşırı düşmanca bir ilişkiye dönüşün bir sigortasıydı. Başlıca stratejik tehdit ve nükleer silah politikasının yeni odak noktası, kitle imha silahlarının özellikle de nükleer silahların “haydut” devletlere yayılmasıydı. Clinton yönetimi, H. W. Bush döneminde formüle edilen “haydut” doktrini hızla benimsemiş ve bu “haydutların” Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nden daha büyük bir tehdit yaratarak Batı toplumunu yok edebileceğini iddia etmiştir.²⁸⁵

3.BUSH DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ VE 2002 NPR

Nükleer silahlar bir düşmanın değer verdiği tüm hedefleri risk altında tutabilmesiyle eşsiz olmaya devam ettiği için ABD caydırıcı stratejisinde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. Nitekim Bush yönetimi nükleer silahların ABD'nin güvenliğiyle birlikte dostları ve müttefikleri için vazgeçilmez olmaya devam ettiğini vurgulamıştır.²⁸⁶

Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında geçen on yıl içinde ABD politikası, Sovyetler Birliği veya Rusya ile küresel bir nükleer çatışmayı caydırmaya hizmet eden nükleer silahları, ABD ordu teşkilatının geri kalanından ayrı olarak görmekteydi. Bu geleneksel perspektifin aksine, Bush Yönetimi nükleer silahlar için daha kapsamlı ve entegre bir rol açıklamıştır. 2002 NPR sonuçlarını özetleyen sunumunda Bush yönetimi, füze savunması ve ABD askerî teşkilatının diğer unsurları ile birlikte nükleer silahların amacının, sadece bir düşman saldırısına karşılık olarak kabul edilemez miktarda hasar vaat ederek düşmanları caydırmak olmadığını vurgulamıştır. Bush yönetimine göre nükleer silahlar, ayrıca diğer silahlarla yok edilemeyecek hedefleri risk altında tutarak genişletilmiş bir caydırıcılık sağlamak ve ABD müttefiklerinin güvenliklerine olan taahhütlerini temin etmektedir. Bunlara ek olarak; nükleer silahlar potansiyel düşmanları veya diğer “asimetrik tehditleri”, Amerikan nükleer caydırıcılığını etkisiz duruma asla getiremeyeceklerine inandırmada da etkili olmaktadır.²⁸⁷

Bush yönetimi, nükleer silahların caydırıcılık ötesindeki rolünü genişletmenin yanı sıra, ABD ulusal güvenlik stratejisindeki caydırıcılık rolünü de değiştirmiştir. Birçok konuşma ve belgede, ABD'nin haydut devletler veya kitle imha silahlarıyla silahlandırılan teröristler gibi günümüzde ortaya çıkan tehdit türlerini çevreleyemeyeceği veya caydıramayabileceğini ve bu yüzden, ABD'nin, bu tarz tehditlerin saldırılarını önlemede hazırlıklı olması gerektiği belirtilmiştir. Bu açıklamalar karşısında bazı analistler, ABD'nin düşman tarafından yapılan

²⁸⁵ Ritchie, op.cit., s.42- 43.

²⁸⁶ Woolf, op.cit., s.9.

²⁸⁷ Ibid., s.9- 10.

eylemlere yanıt vermek yerine bir çatışma başlangıcında veya öncesinde nükleer silah kullanımını imkân dahilinde düşünmesinin, ABD ulusal güvenlik politikasında çarpıcı bir değişiklik olacağını düşünmüştür. ABD bu olasılığı reddetmese de bazı analistler de aşırı konvansiyonel üstünlüğü yüzünden, ABD'nin bir ihtilafın başlangıç safhasında nükleer silahlarla önleyici bir saldırı başlatması için askerî bir gerek duyacağı bir senaryoyu farz etmenin zor olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁸

2002 yılı NPR'de dikkat çeken bir diğer unsur da yeni bir triad yapısına geçilmesinin öngörülmesidir. Soğuk Savaş dönemi, eski nükleer triaddaki ICBM, SLBM ve nükleer silahlara sahip uzun menzilli bombardıman uçakları, yeni triadda nükleer olmayan saldırı yetenekleriyle birleştirilerek yeni triadın bir ayağı haline getirilmiştir. Yeni triadın ikinci ayağı aktif ve pasif savunma sistemleri olurken, üçüncü ayağı da savunma araştırmaları ve geliştirmelerini içeren duyarlı bir altyapı şeklinde tanımlanmıştır. Yeni triad ile ABD özgün nükleer üçlüye odaklanmayı sürdürürken, siyaset bilimci Joan Johnson-Freese ve Thomas M. Nichols'a göre "ABD nükleer kuvvetleri, bir dizi beklenmedik durum karşısında birden fazla saldırganla başa çıkmak için *yeteneklere dayalı* bir duruşa" geçmiştir.²⁸⁹

Bush Yönetimi NPR'de, nükleer silahların, ABD'nin ulusal güvenlik stratejisinde, gelecekte Soğuk Savaş döneminde olduğundan daha küçük bir rol oynayacağını iddia etmiştir. Bush yönetimine göre ABD'nin caydırıcı politikası, nükleer misilleme tehdidine büyük ölçüde bağımlıydı ve ABD'nin veya müttefiklerinin saldırıya uğraması halinde Başkan için birkaç seçenek daha vardı. Yönetime göre artık ABD de düşmanlarını hassas konvansiyonel silahlarla caydırmaya ve yenilgiye uğratmaya çalışacaktır. Bush yönetimine göre, bu yeni silah kombinasyonu, Başkan'a ABD düşmanlarının tehditlerine veya saldırganlıklarına cevap verirken daha fazla sayıda seçenek ve daha fazla esneklik sağlayacaktır. ABD'nin, yeni ortaya çıkan düşmanlarının oluşturduğu tehditlere cevap vermek için daha geniş bir dizi askerî kabiliyete dayandırdığı ve daha spesifik cevaplar geliştirdiği bu strateji "özel caydırıcılık" (tailored deterrence) olarak tanımlanmıştır.²⁹⁰

Özel caydırıcılık ile ilgili olarak bazıları, nükleer ve konvansiyonel yetenekleri birleştiren bir ulusal güvenlik kavramının, iki tür silah arasındaki ayrımı bulanıklaştıracağını ve bu nedenle nükleer bir tepkinin olasılığını artıracığını iddia etmiştir. Bununla birlikte Bush yönetimi, nükleer ve konvansiyonel seçeneklerin varlığının, "ABD güvencesini sağlamak için Başkan'a

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Harold Raugh, "History Highlights: The Nuclear Triad", *DLA Public Affairs*, <http://www.dla.mil/AboutDLA/News/NewsArticleView/Article/623030/history-highlights-the-nuclear-triad/>

²⁹⁰ Woolf, *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, s.10- 11.

nükleer olmayan seçenekler sunarak, nükleer silahlara başvurmak için baskıları azaltacağını”²⁹¹ öne sürmüştür. *Özel Caydırıcılığı* eleştirenler, ABD’nin konvansiyonel saldırı ve savaşla karşılık vermesini gerektirdiği için konvansiyonel müdahale tehdidinin, potansiyel düşmanları caydırmayı başaramadığına dikkat çekmektedir.²⁹²

ABD’nin Soğuk Savaş dönemi caydırıcılığı ile *özel caydırıcılık* arasında bazı benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, her ikisi de rakip değerlerin ne olduğunu bilmek ve bu değerli varlıkları hedeflemek için gerekli silah ve saldırı planlarını sürdürmenin gerekli olduğu temeline dayanmaktadır. Bununla birlikte, mevcut güvenlik ortamındaki temel fark, ABD’nin artık daha uzun bir potansiyel düşman listesiyle karşı karşıya kalabileceği gerçeğidir. Stratejik caydırıcılıktan özel caydırıcılığa geçiş *nasıl caydırılacağından ziyade kimin caydırılacağı* konusunda büyük oranda değişmektedir.²⁹³

Bush yönetimi Haziran 2002’de, ABM Antlaşması’ndan “barışı koruma ve Amerika’yı 21. yüzyılın gerçek tehditlerine karşı savunmak için gerekli savunma silahlarını geliştirme yeteneğimizi engellediği” gerekçesiyle çekilmiştir. Rusya bu hamleyi bir hata olarak değerlendirmişse de karar yüzünden kendisini tehdit altında hissetmediğini belirtmiştir.²⁹⁴

Bush yönetimi, ABD’nin Rusya ile olan ilişkisinin Soğuk Savaş’ın silah kontrol anlaşmaları ve artık güncel stratejik tehdit ortamı ile alakalı olmayan süreçlerce hâlâ Soğuk Savaş düşman çerçevesinde kilitlendiğini, fakat aslında mevcut tehditleri ele alırken Rusya ile iş birliğine dayalı bir ilişkinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Neredeyse sadece Rusya’yı hedef alan nükleer planlama ve güç yapısından kesin bir şekilde uzaklaşmak için “yeni bir stratejik çerçeve” gerekiyordu.²⁹⁵ Mayıs 2001’de Bush, “Rusya ile aramızdaki farklılıklara sahip olabiliriz, ancak stratejik düşmanlar değiliz ve olmamalıyız. Nükleer bir terör dengesine dayalı ilişkimizi ortak sorumluluklar ve ortak ilgi alanlarına dayalı hale değiştirerek tamamlamak istiyorum.”²⁹⁶ şeklindeki ifadesiyle, ABD’nin artık Rusya’yı artık düşman görmediğini belirtmiştir. “Yeni bir strateji çerçevesi” geliştirilirken 11 Eylül Saldırıları, Bush yönetiminin stratejik odağını Rusya’dan uzaklaştırmıştır ve kitle imha silahlarının yayılması,

²⁹¹ U.S. Senate, Committee on Armed Services, Statement of the Honorable Douglas J. Feith, Undersecretary of Defense For Policy, 14.02.2002, <https://fas.org/wp-content/uploads/media/State-of-the-Honorable-Douglas-J-Feith.pdf>, s.5.

²⁹² Woolf, *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, s.11.

²⁹³ Amy F. Woolf, *Nuclear Weapons in U.S. National Security Policy: Past, Present, and Prospects*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, RL 34226, 30.12.2008, s.15.

²⁹⁴ Terence Neilan, “Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake”, *The New York Times*, 13.12.2001

²⁹⁵ Ritchie, op.cit., s.73.

²⁹⁶ Anthony H. Cordesman, *Strategic Threats and National Missile Defenses: Defending the U.S. Homeland*, Westport, CT: Praeger, 2002, s.8.

uluslararası terörizm ve bölgesel istikrarsızlığın getirdiği zorluklarla başa çıkmak için Rusya ile iş birliğine dayalı bir ilişki kurma isteğini pekiştirmiştir.²⁹⁷

ABD nükleer politikası için önemli devletlerden bir diğeri olan Kuzey Kore'yle ise nükleer ilişkiler Bush döneminde gerginleşmeye başlamıştır. ABD ve Kuzey Kore arasındaki ilişkilerin gerginleşmesinde, Bush'un Kuzey Kore'yi 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılardan sonra, teröre sponsor olan ve Amerika ile dostlarını ve müttefiklerini kitle imha silahlarıyla tehdit eden "şer eksenini" devletleri arasına dahil etmesi önemli rol oynamıştır.²⁹⁸ Mearsheimer ve Walt'a göre, ABD'nin Irak Savaşını başlatma kararı, Kuzey Kore gibi ülkelerde nükleer silahların çoğalmasını teşvik etmiştir. Mearsheimer ve Walt, Kuzey Kore'nin nükleer silah programıyla ilgili tespitleri haklı çıkmıştır. Nitekim, Bush yönetiminin Irak ve Kuzey Kore ile ilişkilerindeki zıt yaklaşımları, "Nükleer silahlara sahip devletlerle müzakere ediyoruz fakat (nükleer silahı) olmayan devletleri tehdit ediyoruz." gibi bir algı yaratarak, Kuzey Kore'yi nükleer bir caydırıcılığa sahip olmaya daha kararlı kılmıştır.²⁹⁹

4.SOĞUK SAVAŞ SONRASI NÜKLEER SİLAHSIZLANMA

Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması (Strategic Arms Reduction Treaty- START), ABD ve Sovyetler Birliği (daha sonra Rusya) arasındaki, nükleer savaş başlık cephaneliklerini ve bu silahları teslim edebilen füze ve bombardıman uçaklarını azaltmayı amaçlamaktadır. Freedman'a göre, 1982'de başlayan müzakereler, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü, Soğuk Savaş'ın sona ermesini ve 21. yüzyılın başlarındaki büyük krizleri gören üçer on yıllık bir döneme yayılmıştır.³⁰⁰

4.1.START I

Reagan, ABD Başkanlığı görevine bir silah kontrolü karşıtı ve SSCB ile yaşanan yumuşama döneminin eleştiricisi olarak başlamıştır. SALT II'yi "ölümcül şekilde kusurlu" bulan Reagan, stratejik nükleer modernizasyon planlarını hızlandırmış ve ulusal bir füze savunma sistemi kurmak için modern çabalar başlatmıştır. Ancak, Reagan'ın ABD- Sovyet

²⁹⁷ Ritchie, op.cit., s.74.

²⁹⁸ Jaime Fuller, "The 4th best State of the Union address: "Axis of evil"", *The Washington Post*, 25.01.2014

²⁹⁹ John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, "Keeping Saddam Hussein in a Box", *The New York Times*, 02.02.2003

³⁰⁰ Lawrence D. Freedman, "Strategic Arms Reduction Talks", *Encyclopædia Britannica*, 08.01.2018

silahlarına yönelik müzakerelere dair erken muhalefetleri, yavaş yavaş MAD tehdidiyle ilgili artan endişeleriyle tutarlı ve daha uzlaşmacı bir yaklaşıma dönüşmüştür.³⁰¹

START müzakereleri, SALT'ın devamı niteliğindedir. 1982'de Sovyetler Birliği ile stratejik silah müzakerelerinin sürdürülmesi, Reagan konuşmaları START olarak değiştirmiş ve her süper gücün mevcut füze ve savaş başlıkları stoklarında sadece sınırlamalardan ziyade radikal indirimler önermiştir.³⁰² Bir dizi tartışmadan sonra Sovyetler, NATO'nun Batı Avrupa'da orta menzilli nükleer füzelerin konuşlandırılmasını takiben "stratejik durumdaki değişikliği" iddia etmiş ve bunu protesto etmek için 8 Aralık 1983'te müzakereleri durdurmuştur.³⁰³

Ocak 1985'te, ABD Dışişleri Bakanı George Schultz ve Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko stratejik silahları, orta menzilli kuvvetleri ve füze savunmasını kapsayan üç bölümlü müzakereler için yeni bir formül üzerinde anlaştılar.³⁰⁴ Bu görüşmeler, Cumhurbaşkanı Ronald Reagan ve Mikhail Gorbachev arasındaki Reykjavik zirvesinde önemli bir destek sağlamıştır.

1986'da Reagan ve Gorbachev arasında gerçekleşen Reykjavik zirvesi, Reagan'ın Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defense Initiative- SDI) projesi ısrarı yüzünden başarısız sonuçlanmıştır. Ancak Sovyetlerin daha uzlaşmacı bir tutum göstermesi ve SDI üzerindeki ısrarından vazgeçmesi üzerine, Aralık 1987'de Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler (Intermediate-range Nuclear Forces Treaty- INF) Antlaşması imzalanmıştır.³⁰⁵ Haziran 1988'de yürürlüğe giren INF Antlaşması'nın Reagan ve Gorbachev tarafından imzalanması, Soğuk Savaş'ın son derece dinamik, duygusal olarak aşırı gerilimli ve tehlikeli yönünü sona erdirmiş ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine esasen katkıda bulunmuştur.³⁰⁶

INF Antlaşması'yla ABD ve Sovyetler Birliği'nin orta ve daha kısa menzilli yerleşik füzelerinin yok edilmesi kararı alınmıştır. INF Antlaşması, tüm silah sistemleri kategorisini ortadan kaldıran ilk silah kontrol anlaşmasıdır.³⁰⁷ Nükleer silahsızlanma alanında önemli bir başarı sağlayarak taraflar arasında uzun bir süre sonra onaylanmış ilk silah anlaşması olması ve

³⁰¹ Daryl G. Kimball, "Looking Back: The Nuclear Arms Control Legacy of Ronald Reagan", *Arms Control Association*, 01.07.2004, s.1.

³⁰² Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*

³⁰³ David Grahame, *Arms Control Chronology*, ed. by Jack Mendelsohn, Washington, D.C.: Center for Defense Information, 2002, s.30.

³⁰⁴ Yuri Nazarkin, "Dispute Resolution in Bilateral Arms Control: the SALT/ START Experience", *Peaceful Resolution of Major International Disputes*, ed. by Julie Dahlitz, New York, NY: United Nations, 1999, s.205.

³⁰⁵ Ari, op.cit., s.594- 595.

³⁰⁶ Stefan C. P. Hinz, "The Crisis of the Intermediate-range Nuclear Forces Treaty in the Global Context", *Geneva Papers*, Issue 16, 2015, s.12.

³⁰⁷ Encyclopædia Britannica, "Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty", 12.10.2010, <https://www.britannica.com/event/Intermediate-Range-Nuclear-Forces-Treaty>

geniş bir alanda konuşlandırılan büyük miktardaki silahın sökülmesi, INF'i önemli kılmaktadır.³⁰⁸

Silahsızlanma alanında önemli bir başarı sağlayan INF Antlaşması'ndan sonra, 1985'te yeniden başlatılan START müzakerelerinde de başarı sağlanmıştır. Eylül 1989'da SDI üzerindeki ısrarından vazgeçen Gorbachev, denizaltılardan atılan nükleer füzeleri ayrı bir görüşme konusu yapmayı kabul ederek Başkan George H. W. Bush'u masaya oturmaya ikna etmiş ve taraflar Haziran 1990'da START konusundaki konularda ön anlaşmaya varmıştır.³⁰⁹

Temmuz 1991'de ABD Başkanı George H. W. Bush ve Sovyet lideri Mikhail Gorbachev tarafından imzalanan kapsamlı bir stratejik silah azaltma antlaşmasıyla sonuçlanmıştır. START I, ABD ve SSCB'nin ICBM'ler konusunda en ciddi indirimlerde bulunduğu ilk antlaşma olmuştur. Arı'ya göre START I, "süper devletlerin artık topyekûn caydırma yerine minimum caydırma stratejisini benimsemeleri anlamına gelmekteydi."³¹⁰

START Antlaşması, her iki tarafın da kullanabileceği stratejik nükleer silahların sayısına eşit tavanlar koymakla kalmaz, aynı zamanda balistik füze atma ağırlığında da eşit bir tavan oluşturur. Antlaşmaya göre taraflara, mevcut Sovyet seviyesinin yüzde 41'i ve mevcut ABD seviyesinin yüzde 43'ü altında olan, 6000 toplam savaş başlığı ve 1600 stratejik nükleer gönderim aracı (kıtalararası balistik füzeler, denizaltı tarafından atılan balistik füzeler ve ağır bombardıman uçakları) bulundurma hakkı tanınmıştır. Bu 6000 savaş başlığının 4900'ü ICBM veya SLBM'lerde kullanılabilirken, sadece Sovyetlerin sahip olduğu ağır ICBM'lerle ilgili olarak da 1540 savaş başlığının 154 ağır ICBM'de kullanılabilceği belirlenmiştir. 1100 savaş başlığının da mobil ICBM'lerde kullanılabilceği belirtilmiştir. START Antlaşmasıyla ilgili dikkat çeken bir diğer unsur da anlaşmanın, yerinde inceleme dahil, denetim sistemi getirmesidir.³¹¹

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Rusya, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'ın elinde bulunan nükleer silahlara ilişkin Mayıs 1992 tarihinde START Antlaşması ile ilgili olarak ABD ile Lizbon'da Lizbon Protokolü'nü imzalamasıyla START Antlaşması, ikili bir antlaşmadan çoklu bir antlaşmaya dönüşmüştür.³¹² 23 Mayıs 1992'de imzalanan Lizbon Protokolü, bu üç eski Sovyet devletinin nükleer silahlarını Rusya'ya iade etmesini sağlayarak korkuları hafifletmeye çalışmıştır. Protokolün uygulanması konusunda bazı kaygılar uyandıran

³⁰⁸ Arı, loc.cit.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Ibid., s.595- 596.

³¹¹ Linton F. Brooks, "The Strategic Arms Reduction Treaty: Reducing the Risk of War", *NATO Review*, Vol. 39, No. 5, October 1991, s.7- 8.

³¹² Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*

bir dizi siyasi anlaşmazlığa rağmen nihayetinde, tüm Sovyet nükleer silahları 1996'nın sonuna kadar Rusya'ya nakledilmiştir. Ukrayna, Belarus ve Kazakistan ayrıca NPT'yi imzalamış ve en kısa sürede topraklarını nükleer silahlardan arındırmayı kabul etmiştir.³¹³

4.2.START II

1990 yılında START I'in ana hatları üzerinde anlaşmaya varmış olsalar bile, ABD ve Sovyetler Birliği daha fazla indirim müzakere edilmesi gerektiğinde mutabık kalmıştır. Ancak gerçek müzakereler için, yeni Rusya Federasyonu'nun liderliğini belirleyen 1992 yılındaki seçimler beklenmiştir. START II Antlaşması üzerine George H. W. Bush ve yeni Rus lider Boris Yeltsin, ilki Haziran 1992'de Washington'da, ikincisi de Ocak 1993'te Moskova'da gerçekleşen iki zirve toplantısında anlaşmıştır. START II Antlaşması ile 2000 yılına kadar her iki tarafın da stratejik savaş başlıklarını 3800- 4250, 2003 yılına kadar ise 3000- 3500'e indirmeleri; Soğuk Savaş'ın tartışmalı füzeleri olan, ABD Barış Muhafızı Füzesi (LGM-118 Peacekeeper) ve Rus SS-18'i ortadan kaldırarak MIRV sistemlerinden vazgeçmeleri, ayrıca sadece tek savaş başlığı taşıyan ICBM bulundurmaları öngörülmüştür. Antlaşmada ayrıca daha sonra imzalama ve START I'in onaylanmasındaki gecikmeleri karşılamak için son tarihler sırasıyla 2004 ve 2007'ye alınmıştır.³¹⁴

ABD Senatosu, Duma'da paralel süreç çok yavaş ilerlediği için START II'yi 1996'ya kadar onaylamamıştır. START II, 1996 yılında ABD Senatosu'nda onaylanırken, 1995 yılında Rus Parlamentosu'na sunulmasına rağmen Duma tarafından birkaç kez ertelendikten sonra 2000 yılında onaylanmıştır. Rusya'nın Basra Körfezi'ndeki ve Balkanlar'daki Batı politikalarına karşı rahatsızlığı, Anti-Balistik Füze (ABM) Antlaşması'na karşı Amerikan tutumlarına ilişkin kaygılara dönüşmüştür.³¹⁵

2000 yılında Duma, START II'nin kaderini ABM Antlaşması'na bağlamaktaydı, ancak 11 Eylül saldırılarından sonra Başkan Bush, "ABM Antlaşmasının hükümetimizin halkımızı gelecekteki terörist veya haydut devlet füze saldırılarına karşı koruma yollarını engellediğini" belirterek ABD'nin 1972'de Sovyetler Birliği ile imzaladığı Anti-Balistik Füze Antlaşması'ndan çekildiğini resmen açıklamıştır. Rusya, bu hamleyi bir hata olarak değerlendirmişse de karar yüzünden kendisini tehdit altında hissetmediğini belirtmiştir.³¹⁶

³¹³ Kingston Reif, "The Lisbon Protocol At a Glance", *Arms Control Association*, 2014, <https://www.armscontrol.org/node/3289>

³¹⁴ Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*; Arı, op.cit., s.596.

³¹⁵ Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*; Arı, op.cit., s.596- 597.

³¹⁶ Neilan, loc.cit.

ABD'nin ABM Antlaşması'ndan çekilmesini takiben Haziran 2002'de Duma, START II'yi reddetmiştir. Bu yüzden START II asla yürürlüğe girmemiştir.³¹⁷

4.3.START III- SORT

Her ne kadar ABD'nin ABM Antlaşması'ndan çekilmesi START II'yi geçersiz kılmışsa da nükleer silahların azaltılması yönündeki ilerlemeler her iki taraf için de hâlâ uygun bulunuyordu.³¹⁸ Nitekim Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ABD ve Rus stratejik güçlerini 1500'den az savaş başlığına indirgemeyi desteklerken, Bush da 2001 yılında Amerikan nükleer silahlarını “ABD ulusal güvenliğiyle tutarlı mümkün olan en düşük sayıya” indirgemeye söz vererek göreve başlamıştır.³¹⁹

O zamanlar ABD ve Rusya nükleer cephaneliklerinin her biri, 1991 START I sınırlı savaş başlıklarına yakın tutuyordu ve mali ve teknik kısıtlamalar nedeniyle Rusya nükleer güçlerinin daha hızlı düşmesi bekleniyordu. İki cumhurbaşkanı da daha küçük nükleer güçlerin nasıl yürütüleceği konusunda farklı düşünüyordu. Bush, zaman içinde ABD'nin cephanesinin boyutunu ve tertibini kolaylıkla değiştirebileceği için tek taraflı indirimleri savunurken, Putin ABD ile Rusya arasında bir denklik ve öngörülebilirliği korumaya yardımcı olmak için bir anlaşmada kodlayıcı indirimleri tercih etmekteydi. Hem Rusya'nın hem de ABD'nin önde gelen milletvekillerinin ısrarlı baskısına maruz kalan Bush yönetimi, yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmayı müzakere etmeyi kabul etmiştir.³²⁰

Her iki tarafın önerilerinin 2001'de bir noktada birleşmesiyle, 24 Mayıs 2002'de, Bush ve Putin, Stratejik Taarruz İndirim Antlaşması'nı (Strategic Offensive Reductions Treaty-SORT), diğer adıyla Moskova Anlaşması'nı imzalamışlardır. SORT, ABD Senatosu ve Duma tarafından sırasıyla Mart ve Mayıs 2003'te zorlanmadan onaylanmıştır.³²¹

SORT'a göre her iki tarafın da stratejik nükleer silahları 31 Aralık 2012'ye kadar 1700-2200 savaş başlığına indirgenecektir. SORT gönderim aracı sistemlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirmeyerek, konuşlandırılmamış savaş başlıklarının imha edilmek yerine depolanmasına izin vermiş ve denetim sistemi için START I'de belirtilen mekanizmalara dayanmıştır.³²² Antlaşma konuşlandırılmış savaş başlıklarının nasıl konuşlandırıldığını

³¹⁷ Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ Daryl G. Kimball, “The Strategic Offensive Reductions Treaty (SORT) At a Glance”, *Arms Control Association*, September 2006, s.1.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*

³²² Ibid.

düzenlememekte veya kısıtlamamaktadır. Antlaşmada yer alan “Tarafların her biri kendi stratejik saldırı silahlarının tertip ve yapısını belirleyecektir.”³²³ şeklindeki muğlak ifadeler, her iki tarafın da uygun gördüğü şekilde indirimlerini yorumlamasına ve uygulamaya koymasına izin vermektedir. Ayrıca bu ifade, hiçbir zaman yürürlüğe girmeyen START II tarafından yasaklanan konuya izin vererek, ABD ve Rusya’nın tek bir ICBM üzerinde birden fazla savaş başlığı kullanmaya devam edebileceği anlamına gelmektedir. Böylelikle sadece konuşlandırılmış silahlarda indirime giden SORT ile ilgili 2002’de, Dışişleri Bakanı Colin Powell, Senato Dış İlişkiler Komitesi’ne “Anlaşma, istediğiniz kadar çok savaş başlığına sahip olmanızı sağlayacak” şeklinde ifade vermiştir.³²⁴

4.4.New START

START I’i değiştirmek için yapılan anlaşma, ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgal etmesi, Rusya’nın 2008’de Gürcistan’a saldırısı ve ABD’nin İran’ın artan füze gücünden kaynaklanan potansiyel bir tehdide karşı koymak için Doğu Avrupa’da balistik füze savunma sistemleri kurmayı planladığını bildirilmesi gibi bir dizi gerilimler nedeniyle zorlaşmışsa da Barack Obama’nın yeni ABD Başkanı seçilmesiyle birlikte, 2009’un başlarında iki taraf arasında bir anlaşma mümkün olmuştur.³²⁵

Başkan Obama’nın, 5 Nisan 2009 Prag konuşması gerek nükleer caydırıcılık gerekse nükleer silahsızlanma açısından çok önemlidir. Nitekim Obama, nükleer silah birikiminin dünyayı tehdit eden en önemli unsurlardan biri olduğunu belirtmiştir. Nükleer silahsızlanmayı sağlamak adına uygulamayı düşündüğü çözümler arasında, Rusya ile yeni bir stratejik silah azaltılması anlaşması için görüşmelerde bulunmak vardır. Obama, bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Savaş başlıklarımızı ve stoklarımızı azaltmak için, bu yıl Ruslarla yeni bir Stratejik Silah Azaltma Antlaşması müzakere edeceğiz.”³²⁶

Başkan Obama, -ABD’nin Rusya ile ilişkilerinde uzun süredir gerginliğe sebep olan, Bush yönetiminin İran’ın artan füze gücünün sebep olduğu potansiyel tehdide karşı koymak adına Doğu Avrupa’da kurmayı planladığı- balistik füze savunma sistemleri planından vazgeçtiğini açıklamıştır. Obama’nın bu hamlesinin, Rusya tarafından Rusya’nın tavizsiz duruşunun bir zaferi olarak görülmesi olasılığı olsa da Dışişleri bakanlığı sözcüsü Andrei

³²³ Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Strategic Offensive Reductions, 24.05.2002, s.3.

³²⁴ Kimball, *The Strategic Offensive Reductions Treaty (SORT) At a Glance*, loc.cit.

³²⁵ Freedman, *Strategic Arms Reduction Talks*

³²⁶ The White House, “Remarks By President Barack Obama In Prague As Delivered”, 05.04.2009

Nesterenko tarafından, “bizim için açıkça olumlu bir işaret” olarak nitelendirilmiş ve iki taraf arasında çok olumlu bir ortam yaratarak³²⁷ yeni START Antlaşması’nın ilerlemesine şüphesiz fayda sağlamıştır.

Yeni START Antlaşması, 8 Nisan 2010 tarihinde Prag’da imzalanmıştır. Yeni antlaşma kapsamında, her iki ülke 7 yıl içinde, 5 Şubat 2018 tarihine kadar, stratejik nükleer fırlatma araçları (ICBM, SLBM ve nükleer silahlara teçhiz edilmiş ağır bombardıman uçakları) sayısını 700’e; ICBM, SLBM ve nükleer silahlara teçhiz edilmiş ağır bombardıman uçaklarında konuşlandırılmış stratejik nükleer savaş başlıkları sayısının 1550’e, ayrıca konuşlandırılmış ve konuşlandırılmamış ICBM, SLBM rampalarının ve nükleer silahlara teçhiz edilmiş ağır bombardıman uçaklarının sayısını 800’e düşürülmesi öngörülmüştür. Bu limitlerin haricinde, antlaşma sınırı kapsamında her taraf kendi kuvvet yapısını belirleme özgürlüğüne sahiptir. Antlaşma ayrıca 1991 START Antlaşması’ndaki denetim sistemlerine benzer şekilde yerinde denetlemeler, gösteriler, stratejik taarruz silahları ve antlaşma kapsamındaki tesisler ile ilgili veri alışverişi ve bildirimleri ile antlaşma izleme için ulusal teknik araçların kullanımını kolaylaştırma hükümlerini içermektedir.³²⁸ En az 2021 yılına kadar sürmesi beklenen yeni START Antlaşması, onaylandıktan sonra 5 Şubat 2011’de yürürlüğe girmiştir.

Başkan Donald Trump döneminde New START Antlaşmasının uzatılıp uzatılmayacağına ilişkin kararın gecikmesi, ABD ve Rusya arasındaki nükleer silah kontrol çabalarının geleceğiyle ilgili endişelerin artmasına sebep olmaktadır.³²⁹ Trump’ın bu tutumu karşısında Putin ise Rusya’nın ABD’yle nükleer silah anlaşmasını bırakmaya hazır olduğunu belirtmiş ve Washington’ın küresel bir silah kontrol rejimini ortadan kaldırmaya devam etmesinin bir “küresel felaket” olacağı konusunda uyarmıştır.³³⁰

5.OBAMA DÖNEMİ NÜKLEER STRATEJİ VE 2010 NPR

Obama, yönetimde olduğu 2009- 2016 yılları arasındaki iki dönem boyunca, dünya çapında nükleer silahların azaltılmasını ve küresel nükleer silahların yayılmasını önleme rejiminin güçlendirilmesi için çalışmalar yapmayı amaçlamıştır. Obama döneminde, Amerikan nükleer stratejisi üç ana amaç etrafında formüle edilmiştir. Bunlar: Nükleer silahların ABD

³²⁷ Luke Harding, Ian Traynor, “Obama abandons missile defence shield in Europe”, *The Guardian*, 17.09.2009

³²⁸ U.S. Department of State, “New START”, <https://www.state.gov/t/avc/newstart/>

³²⁹ Kingston Reif, Shervin Taheran, “Trump Arms Control Plans Draw Criticism”, *Arms Control Association*, June 2019, <https://www.armscontrol.org/taxonomy/term/125>

³³⁰ “Russia: Putin warns New START nuclear arms treaty at risk”, *Aljazeera*, 06.06.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/06/russia-putin-warns-start-nuclear-arms-treaty-risk-190606163914989.html>

veya müttefiklerine karşı kullanılmamasını sağlamak, diğer devletlerin nükleer silah edinmemesi ve nükleer silahla tehlikeli nükleer malzemelerin hırsızlığa veya terörist gruplara karşı güvence altına alınmasıdır.³³¹

Daha önce bahsedildiği üzere, 5 Nisan 2009'da Prag'da yaptığı konuşmada nükleer silah birikiminin dünyayı tehdit eden en önemli unsurlardan biri olduğunu belirten Obama, ABD'nin, nükleer silahlardan arınmış bir dünyaya yönelik uluslararası çabalara liderlik etmesi çağrısında bulunmuştur. Obama, tam bir nükleer silahsızlanmanın uzun vadeli bir hedef olduğunu açıklamasına rağmen hedefin hâlâ peşinden gitmeye değer olduğu konusunda ısrar etmiştir.³³²

Obama, bu hedefe doğru ilerlemenin görevdeki ilk döneminde üç uçlu bir stratejiyle başlayacağını umuyordu. Bunlardan birincisi, Rusya ile, her iki gücün stratejik nükleer silahlarında daha fazla kesinti yapmak adına, yeni bir START müzakere etmektir. Nitekim bu diğer nükleer silah devletlerinin dahil edilmesini sağlayacak nükleer indirimlerin önkoşulu olarak görülmüştür. İkincisi, daha önce nükleer silahların işlevlerini yerine getirmek için gelişmiş nükleer olmayan silahların rolünü arttırarak, ABD güvenlik politikasında nükleer silahların rolünü yavaş yavaş azaltmaktır. Üçüncü ise uluslararası bir şekilde nükleer silahların yayılmasını önleme ve nükleer güvenlik konusunda yenilenmiş bir yaklaşımla, ABD'ye düşman olan aktörler tarafından nükleer silahların yayılmasını ve kullanılmasını önlemek için çalışmaktır.³³³

2009 yılının Nisan ayında Obama yönetimi, birkaç yeni önceliğe dayanan “minimal caydırıcılık” stratejisini ilan etmiştir. Bu birkaç yeni öncelik arasında; stratejik nükleer kuvvetlerinde indirime gidilmesi, stratejik nükleer kuvvetlerdeki indirimin füze savunma sisteminin geliştirilmesiyle birlikte yapılması, yüksek hassasiyetli nükleer olmayan silahların geliştirilmesi, ABD ve Rusya arasındaki taktik nükleer silahlar sorunun çözülmesi, stratejik nükleer kuvvetlerini kullanarak olası düşmanın ekonomik potansiyelini hedefleme önceliği yer almaktadır.³³⁴

Minimal caydırıcılık, nükleer silahların tek amacının nükleer silah kullanımını caydırmak olduğu anlayışını temel almaktadır. Minimal caydırıcılığın benimsenmesiyle, agresif nükleer planlama sona erdirilip sonsuz modernizasyonu kısaltma ve nükleer silahsızlanma yolunda

³³¹ Michael Kaczmarek, Elena Lazarou, Miguel Guevara, *United States' nuclear weapons policy: New priorities, New challenges*, Washington, D.C.: European Parliament Liaison Office, December 2017, s.4.

³³² Ibid.

³³³ Andrew Futter, “The United States After Unipolarity: Obama's Nuclear Weapons Policy in a Changing World”, *LSE IDEAS*, IDEAS reports- special reports, ed. by Nicholas Kitchen, SR009, London: London School of Economics and Political Science, 2011, s.13.

³³⁴ Alexey Fenenko, “Between MAD and Flexible Response”, 22.06.2011, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Between-MAD-and-Flexible-Response-15242>

istikrarlı bir ara rejim sağlanabilir. Nitekim bir *minimal caydırıcılık doktrini* sadece, ilk nükleer saldırının çok maliyetli görünmesi için, nükleer silahların potansiyel bir saldırgana yeterli maliyeti dayatabilmesini gerektirir. Minimal caydırıcılığın tek amacı, nükleer kullanımını ilk sırada caydırmaktır.³³⁵

Obama'nın, ABD'nin nükleer silah politikalarını kapsamlı bir gözden geçirilmesi talebi üzerine 2010 yılında yeni bir NPR yayınlanmıştır. Uluslararası güvenlik ortamındaki temel değişiklikleri ve bugüne kadarki ABD düzenlemelerini açıkladıktan sonra NPR raporu, ABD nükleer silah politikalarının ve duruşunun beş temel hedefine odaklanmaktadır³³⁶:

- Nükleer silahların yayılmasını ve nükleer terörizmi önlemek;
- ABD ulusal güvenlik stratejisinde ABD nükleer silahlarının rolünün azaltılması;
- Alt nükleer kuvvet seviyelerinde stratejik caydırıcılığı ve istikrarı korumak;
- Bölgesel caydırıcılığın güçlendirilmesi ve ABD müttefiklerinin ve ortaklarının güvence altına alınması;
- Emniyetli, güvenilir ve etkili bir nükleer cephaneliğin sürdürülmesi.

2010 NPR'ye göre, ana tehdit nükleer terörizmdi. Buna ek olarak, İran ve Kuzey Kore NPT'yi ihlal ettiğinden, nükleer silahların yayılması da başka bir büyüyen tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, nükleer silahsızlanma konusunda ilerleme kaydedilmesini gerektiren NPT'yi güçlendirmek ABD'nin yararındı. ABD bu yüzden nükleer silahların önemini hem kendi güvenliği hem dünyanın güvenliği için azaltarak, nükleer silahların yayılmamasına katkıda bulunmak istemiştir.³³⁷

2010 NPR'da ABD'nin, hayati çıkarlarını veya müttefiklerini korumak için aşırı şartlar altında nükleer silah kullanacağı vurgulanmıştır. 2010 NPR'da dikkat çeken bir başka konu da ABD'nin NPT'ye uyan nükleer olmayan ülkelere karşı nükleer silah kullanmayacağı veya bununla tehdit etmeyeceği vurgusudur.³³⁸

NPR 2010'daki nükleer silahların "temel" rolünün nükleer bir saldırıyı engellemek olduğu, ancak ABD'nin nükleer silahların "tek" amacını sağlamak için konvansiyonel

³³⁵ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, Ivan Oelric, *From Counterforce to Minimal Deterrence: A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*, Washington, D.C.: Federation of American Scientists/Natural Resources Defense Council, 2009, s.21- 22.

³³⁶ US Department of Defense, *Nuclear Posture Review Report*, Washington, D.C.: US Department of Defense, 2010, s.2.

³³⁷ Oliver Thränert, "President Trump's Nuclear Posture Review", *CSS Analyses in Security Policy*, No. 223, March 2018, s.2.

³³⁸ Ibid.

kapasiteleri güçlendirmeye çalışacağı belirtilmiştir.³³⁹ Bu bağlamda; kara, hava ve deniz tabanlı silahların klasik nükleer triadı korunacaktır, karada yer alan kıtalararası füzeler ise şimdi birden çok savaş başlığı yerine sadece bir tane taşımaktadır. Bunlara ek olarak, deniz tabanlı tüm nükleer seyir füzelerinin kullanımdan kaldırılması gerekiyordu. Görüldüğü üzere, ABD NPT'yi zayıflatacak bir nükleer silahlanma yarışmasından kaçınmak için yeni nükleer savaş başlıkları geliştirmekten kaçınmış ve nükleer silahlarının “ömrünü uzatma programları” ile sınırlı kalmıştır.³⁴⁰

Her ne kadar Obama yönetiminin nükleer stratejisi minimal caydırıcılık konusunda hedefler belirlemişse de minimal caydırıcılık, ABD müttefiki veya ortağı üzerinde büyük bir konvansiyonel saldırıyı caydırmak gibi genişletilmiş caydırıcılık için sorun yaratabilirdi. NPR'de, “Birleşik Devletler, ABD veya müttefiklerinin ve ortaklarının hayati çıkarlarını savunmak için yalnızca aşırı koşullarda nükleer silahların kullanılmasını düşündüğünü vurgulamak istemektedir.”³⁴¹ ifadesi ve NPR'yi takip eden bir “uygulama çalışması” ile ABD *minimum caydırıcı* duruşu reddetmiştir.³⁴²

Kuzey Kore ile ilgili olarak Obama, başkan adaylığı süresince, Kuzey Kore ile ikili diyaloga girmekte istekli olduğunu açıklamıştır. Ancak, Altı Ülke Görüşmeleri'nin çöküşü ve Kuzey Kore'yle tekrarlanan krizlerle karşı karşıya kalan Obama yönetimi Kuzey Kore'ye karşı, daha çok ekonomik ve diplomatik baskının devam eden uygulamasına odaklanan, diyaloga dönmede koşullu bir istekliliği ifade eden, “stratejik sabır” (strategic patience) politikasına bağlı kalmıştır.³⁴³ Kuzey Kore ise 2009'da gerçekleştirdiği nükleer test, BM Güvenlik Konseyi 1718'in ihlali olarak ilan edilen uydu fırlatma girişimi ve Güney Kore ile yaşadığı krizler ile uluslararası platformda adından bahsettirmeye devam etmiştir.³⁴⁴

6. TRUMP YÖNETİMİ VE 2018 NPR

Nisan 2010'dan bu yana, uluslararası sistemde büyük değişimler yaşanmaktadır. Bir yanda Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'ya askerî müdahalesiyle ABD ve Rusya arasında gerginleşen ilişkiler, diğer yanda Çin'in geliştirdiği nükleer cephanelik, Kuzey Kore'nin nükleer bir güç olma yolunda yükselişi ve ABD şehirlerini nükleer silahlarla tahrip edebilme olasılığı, ABD için yeni zorluklar yaratmaktadır. Bu çerçevede, Donald Trump

³³⁹ Edward Ifft, “A Challenge to Nuclear Deterrence”, *Arms Control Association*, 2017, <https://www.armscontrol.org/act/2017-03/features/challenge-nuclear-deterrence>

³⁴⁰ Thränert, loc.cit.

³⁴¹ US Department of Defense, *Nuclear Posture Review Report*, s.16.

³⁴² Ifft, loc.cit.

³⁴³ Daniel Wertz, Chelsea Gannon, *A History of U.S.-DPRK Relations*, Washington, D.C.: The National Committee on North Korea, 2015, s.6.

³⁴⁴ Ibid.

yönetiminin oluşturduğu NPR'nin nükleer silahlara Obama döneminde olduğundan daha önemli ve sağlam bir rol vermesi şaşırtıcı değildir. Nükleer meselelerde Obama'dan Trump'a geçiş, Aralık 2017'de Beyaz Saray tarafından yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi tarafından zaten önerilmiştir. Obama, nükleer silahların rolünü mümkün olduğunca azaltmaya çalışırken Trump, ABD nükleer cephaneliğini; barışı ve istikrarı koruma ve ABD'ye karşı saldırganlığı caydırma stratejisinin temeli olarak vurgulamıştır.³⁴⁵

ABD Başkanı Trump görevine başladıktan sonra, Dördüncü NPR için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretmiştir.³⁴⁶ Şubat 2018'de ABD Savunma Bakanlığı, Trump yönetiminde ülkenin nükleer politikasını, stratejisini, yeteneklerini ele alan ve dış politika hedefleri doğrultusunda üstlenmeyi planlandığı konularla ilgili NPR yayınlanmıştır.³⁴⁷

2018 NPR'de ABD Savunma Bakanı James Mattis, Amerika'nın Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri daha karmaşık ve talepkâr bir uluslararası güvenlik durumuyla karşı karşıya olduğunu ve NPR'nin ABD tarihinde kritik bir anda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Mattis'e göre eğer inandırıcı bir nükleer caydırıcılığın korunması ve Amerikan diplomatlarının savaş ve barış meselelerinde güçlü bir konumdan konuşmaya devam etmesinin sağlanması isteniyorsa nükleer kuvvetlerin modernleşmesini geciktirilmemesi gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁸

Raporda, onlarca yıldır ABD'nin nükleer silahların rolünü ve sayısını azaltma çabalarıyla dünyayı yönlendirdiği, 1991 START ile başlayan silahsızlanma çabalarında en son 2010 yılında ulaşılan yeni START Antlaşması limiti ile ABD nükleer silah stokunun, Soğuk Savaş dönemine kıyasla yüzde 85'in üzerinde bir düşüş gösterdiği ifade edilmiştir. Belgede Savunma Bakanı Mattis, Rusya'nın başlangıçta Amerika'nın liderliğini izleyip stratejik nükleer kuvvetlerinde de benzer şekilde keskin indirimler yaptığını, ancak çok sayıda stratejik olmayan nükleer silahı elinde tuttuğunu ve bugün bu silahlarla diğer stratejik sistemlerini modernleştirdiğini belirtmiştir. Mattis, Çin'in de halihazırda kayda değer nükleer kuvvetlerini modernleştirip genişlettiğini ve Rusya gibi Çin'in de konvansiyonel ordusunu modernleştirirken, belirli ulusal güvenlik hedeflerine ulaşmaya yönelik, tamamen yeni nükleer yetenekleri takip ederek Batı Pasifik'teki geleneksel ABD askerî üstünlüğüne meydan okuduğunu ifade etmiştir.³⁴⁹

NPR 2018 belgesinde her ne kadar "ABD, Rusya veya Çin'i bir rakip olarak görmek istemiyor ve her ikisiyle de istikrarlı ilişkiler istiyor." ifadesine yer verilmişse de raporda

³⁴⁵ Thränert, loc.cit.

³⁴⁶ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Trump ile Nükleer Popülizm Sınavı: Yeni Bir Silahlanma Yarışına Doğru mu?", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 79, Mart Nisan 2017, s.32.

³⁴⁷ Mustafa Kibaroğlu, "ABD'nin Nükleer Silahları Trump'ın Elinde Daha Büyük Tehlike Arz Ediyor", *Stratejist Dergisi*, 20.03.2018, s.26.

³⁴⁸ US Department of Defense, *Nuclear Posture Review*, Washington, D.C.: US Department of Defense, 2018, s.I.

³⁴⁹ Ibid.

2010'dan bu yana Büyük Güç (Great Power) yarışının geri döndüğü vurgulanmaktadır. ABD tarafından, Rusya ve Çin'in Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzeni ve davranış normlarını önemli ölçüde değiştirmeye çalıştıklarını açıkça belirttikleri düşünülmektedir. Bu iddialarına da Rusya'nın Avrupa haritasını değiştirmeye ve kendi iradesini örtülü ve açık nükleer ilk kullanım tehditleriyle destekleyerek komşularına dayatmaya zorlamak için istekli olduğunu göstermesi, Kırım'ın işgali ve Doğu Ukrayna'daki Rusya liderliğindeki kuvvetler için verdiği doğrudan destek örnek olarak gösterilmiştir.³⁵⁰

Trump yönetimi NPR ile Moskova'nın nükleer sistemlerini her seviyede modernleştirdiğini, ellerinde birçok taktik nükleer silah bulunduğunu ve INF Antlaşması'nın orta menzilli nükleer silahlar üzerindeki yasağını ihlal ettiğini açıklamıştır.³⁵¹ Şubat 2019'da ise Trump yaptığı yazılı bir açıklama ile ABD'nin INF'den çekildiğini açıklamıştır.³⁵²

ABD nükleer cephaneliğindeki silahların sayıları ve türlerinin miktarı son 40 yılda keskin bir düşüş göstermiştir. Amerikan nükleer silahlarının tek amacını ABD, müttefikleri veya ABD askerî kuvvetlerine karşı nükleer saldırıların caydırılması olarak gören Obama yönetimi, 2010 yılında ABD ulusal güvenlik stratejisinde nükleer silahların sayısını ve rolünü azaltmayı hedeflemiştir. Obama yönetiminden farklı olarak Trump yönetimi, Büyük Güç yarışının geri dönüşünü ve Rusya ile Çin'in ABD önderliğini takip etmeyerek, bunun yerine nükleer silahlara bel bağlamayı arttırdıklarını belirtmektedir.³⁵³ 2010 NPR'de olduğu gibi, 2018 NPR de ABD nükleer silahlarının sadece "aşırı koşullar" içinde kullanılacağını belirtmiş, ancak sivil toplumlar, altyapı ve ABD nükleer kuvvetlerine nükleer olmayan stratejik saldırıları da içermek üzere "aşırı koşullar" tanımını genişletmiştir.³⁵⁴

Obama Yönetimi'nin nükleer silah stratejilerini Mustafa Kibaroglu: "Obama yönetimi tarafından, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, silahların kontrolü ve silahsızlanma konularına açık ve net atıflarda bulunarak Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden dönemde varılan bir dizi antlaşma ile sayıları ilk kez 10 binin altına indirilmiş olan nükleer silahlara mesafeli bir duruş sergilenmiş, bazı silah kategorileri ve onları gönderme araçlarının artık emekliye sevk edilmesi gerektiğine vurgu yapılmış ve bazı tesislerin ve ilgili alt yapının kapatılması önerilmişti." şeklinde özetlemiştir. Trump yönetimiyle ilgili olarak ise Kibaroglu: "Trump'ın NPR 2018 belgesinde ise, Obama yönetiminin bu tutumunun zafiyet yarattığına vurgu yapılarak

³⁵⁰ Ibid., s.6- 7.

³⁵¹ Thränert, loc.cit.

³⁵² Julian Borger, "Donald Trump confirms US withdrawal from INF nuclear Treaty", *The Guardian*, 01.02.2019

³⁵³ Steven Pifer, "Questions about the Nuclear Posture Review", 05.02.2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/02/05/questions-about-the-nuclear-posture-review/>

³⁵⁴ "Role of Nuclear Weapons", <https://media.defense.gov/2019/Apr/01/2002108025/-1/-1/1/ROLE-OF-NUCLEAR-WEAPONS.PDF>

nükleer silahların herhangi bir çatışma durumunda kullanılması eşiğinin oldukça aşağı seviyelere çekildiği görülmektedir.” şeklindeki ifadesiyle iki yönetimin nükleer silah stratejilerini karşılaştırmıştır.³⁵⁵

2018 NPR’de nükleer kapasitelerdeki bir boşluğa işaret edilerek, stratejik olmayan bölgesel bir nükleer mevcudiyet sağlamak için düşük verim seçenekli (low-yield options) bir nükleer silahlı, denizden atılan cruise füzesinin (Sea-launched Cruise Missile- SLCM) ABD cephaneliğine yeniden katılmasını talep etmektedir.³⁵⁶ Nitekim, Mattis de NPR 2018 belgesinin, nükleer balistik füze denizaltıları, stratejik bombardıman uçakları, havadan atılan cruise füzesi, ICBM’ler ve ilgili nükleer komuta ve kontrolün yerini almak için bir önceki yönetim tarafından başlatılan modernizasyon programlarını doğruladığını ifade etmiştir.³⁵⁷ Buna ek olarak ABD’nin kısa vadede, düşük verim seçeneği sunmak için az sayıda mevcut SLBM savaş başlığını değiştireceği; daha uzun vadedeyse, nükleer silahlandırılmış modern bir SLCM gerçekleştirmeye çalışacağı belirtilmiştir.³⁵⁸ Böylece 2018 NPR, Rusya’ya referansla büyük ölçüde yeni düşük verimli silahlar ekleme kararını gerekçelendirmektedir. Raporda, Rusya’nın düşük verimli stratejik olmayan nükleer silahlara sahip olmasının krizde kendisine zorlayıcı bir avantaj sağlayabileceği ve nükleer kullanım için eşiği azaltacağı yönündeki endişelerini dile getirilmektedir. ABD’nin Rusya’yla bir çatışmada nükleer silahlara başvurma durumunda, daha büyük bir ABD hazırlığı gösterebilmesi için ABD’nin de düşük verimli nükleer silahlar üretmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁵⁹

Trump yönetimi, gerektiğinde bölgesel düzeyde ve kısıtlı etkileri olacak şekilde kullanılacak düşük verimli nükleer silahlar ve SLCM’lerle, ABD’ye karşı düşmanca tutum içinde olan ve teröre destek veren ülkelerle sınırlı bir nükleer çatışmaya (limited nuclear war) girilebileceğinin hesabını yapmaktadır.³⁶⁰ Ancak bu düşük verimli nükleer silahlarla bir rekabete girmek, düşük verimli nükleer olmayan silahların kullanılmasının stratejik nükleer silahlardan farklı olarak görülmesi ve bir şekilde kabul edilebilir olabilmesi riskini doğurmaktadır. Bununla birlikte ABD çıkarına, bir çatışmada nükleer silahların kullanılmaması son derece önemlidir. Nükleer bir silah, boyutu ne olursa olsun nükleer bir silahtır ve herhangi bir nükleer kullanım, oyunun kurallarını temel olarak değiştirecek ve hemen Pandora’nın

³⁵⁵ Kibaroglu, *ABD’nin Nükleer Silahları Trump’ın Elinde Daha Büyük Tehlike Arz Ediyor*, s.27

³⁵⁶ Pifer, loc.cit.

³⁵⁷ US Department of Defense, *Nuclear Posture Review*, 2018, s.II.

³⁵⁸ Ibid., s.54- 55.

³⁵⁹ Pifer, loc.cit.

³⁶⁰ Kibaroglu, *ABD’nin Nükleer Silahları Trump’ın Elinde Daha Büyük Tehlike Arz Ediyor*, s.28

kutusunu tahmin edilemez, kötü ve potansiyel olarak felaket sonuçlarıyla dolduracaktır. Bu yüzden nükleer silahların kullanım eşiğini alçaltmaktansa, yükseltmek akıllıca olacaktır.³⁶¹

Trump yönetimi, Kuzey Kore'ye karşı Obama yönetimi boyunca uygulanan *stratejik sabır politikasını*, Kuzey Kore nükleer silah programını durdurmadığı için sonlandırılmıştır ve bunun yerine “stratejik sorumluluk” (strategic accountability) politikasını ilan etmiştir.³⁶² Trump yönetiminin yeni *stratejik sorumluluk politikası* ve Obama yönetiminin *stratejik sabır politikası* arasında bazı benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Her iki politika da Kuzey Kore'ye karşı diplomatik baskı ve yaptırımların uygulanmasını öngörmektedir. Aynı şekilde her iki politika da BM kanalıyla Kuzey Kore'ye karşı çok taraflı ekonomik yaptırımlara odaklanmakta ve Güney Kore ile güvenlik iş birliğini güçlendirmeye yönelik yaptıkları vurgularıyla birbirine benzemektedir.³⁶³ Kuzey Kore'nin nükleer ve balistik füze programlarındaki son ilerlemelerini göz önünde bulunduran bazı Amerikan politika uzmanları, Kore Yarımadası'nın nükleer silahlardan arındırılmasının gerçekçi olmadığını ve ABD'nin nükleer bir Kuzey Kore'yi kabul etmesi gerektiğini belirterek, Kuzey Kore'ye karşı nükleer caydırıcılık yoluyla bir çevreleme politikasını önermişlerdir. Obama yönetiminde olduğu gibi Trump yönetimindeki üst düzey yetkililer de bu seçeneği reddetmekte ve “Kuzey Kore'yi nükleer bir devlet olarak asla tanımayacaklarını” vurgulamaktadırlar. Bu bakımdan, her iki politika da Kore Yarımadası'nda nükleer silahların yok edilmesini, geri dönüşü olmayan, tam ve kanıtlanabilir şekilde politika hedefi olarak belirlemeleriyle birbirine benzemektedir.³⁶⁴ Ancak Trump yönetimi, Kuzey Kore nükleer ve füze programları sorununa ulusal ve yabancı güvenlik politikasının en yüksek önceliğini vermesi ve “daha fazla enerji ve ivedilikle” ele almaya çalışması ile Obama yönetiminden farklılaşmaktadır. Nitekim Obama yönetimi ilk önceliğini İran nükleer problemini çözmekten yana kullanmıştır.³⁶⁵ Kuzey Kore'nin Amerikan Bağımsızlık Günü olan 4 Temmuz 2017'de kıtalararası bir balistik füze fırlattığını iddiasını doğrulayan Trump yönetimi, ABD'nin “artan tehditlere karşı elindeki tüm yetenekleri” kullanacağını söylemiştir.³⁶⁶

³⁶¹ Pifer, loc.cit

³⁶² Mythili Sampathkumar, “South Korea in plea to avoid North Korea war after Trump's ‘locked and loaded’ comment”, *Independent*, 14.08.2017

³⁶³ Hyun Kim, “Comparing North Korea Policies of The Obama and Trump Administrations”, *Nanzan Review of American Studies*, Volume 39, 2017, s.67.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ David E. Sanger, “North Korea Blast Revives Question: How Do You Contain Pyongyang?”, *The New York Times*, 06.01.2016

³⁶⁶ Choe Sang-Hun, “U.S. Confirms North Korea Fired Intercontinental Ballistic Missile”, *The New York Times*, 04.07.2017

2018 NPR’de, ABD’nin NPT kapsamında yükümlülüklerine uyan, nükleer olmayan devletlere karşı nükleer silah kullanmayacağı veya onları tehdit etmeyeceği söylenmektedir. Ancak, her ne kadar açıkça söylenmese de raporda geçen: “Aşırı koşullar, ABD’ye veya müttefik nükleer kuvvetlerine ve bunların komuta ve kontrollerine yönelik nükleer olmayan stratejik saldırıları [...], veya uyarı ve saldırı değerlendirme yeteneklerini içerebilir.” ifadesini bazı gözlemciler, Trump yönetiminin, ciddi hasar veren siber saldırılara nükleer saldırıyı bir cevap olarak değerlendirdiği şeklinde yorumlamaktadır.³⁶⁷

2018 NPR’yi hazırlayanlara göre tehdit değerlendirmesi, daha geniş bir yelpazedeki rakiplere özel tepkiler içeren esnek bir nükleer stratejiye olan ihtiyacı vurgulamaktadır. 2018 NPR’yi hazırlayanlar ayrıca, ABD’nin herhangi bir çatışmayı sona erdireceğini ve caydırıcılığı mümkün olan en düşük düzeyde geri getirmeye çalışacağını iddia etmektedirler. Ancak bununla birlikte, ABD rakiplerinin nükleer olmayan saldırganlığın ya da ilk kullanımın “onlar için kabul edilemez sonuçlar doğuracağını” anlamalıdır vurgusunu da yapmaktadırlar.³⁶⁸

7.SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ

1972’de ABD ve SSCB arasındaki *détente* döneminde, ABM Antlaşması’yla her iki taraf da birisi başkent diğeri de bir ICBM fırlatma sahası olmak üzere, sadece iki anti balistik füze konuşlandırma bölgesiyle sınırlandırılmıştır. ABM Antlaşması, her iki tarafı da ötekinin sahip olduğu stratejik güçlerin caydırıcı etkisine maruz bırakarak MAD kavramını güçlendirmiştir.

Füze Kalkanı Projesi, Arı’ya göre, “özellikle haydut devletlerden gelebilecek olası bir nükleer saldırıya karşı güvence oluşturmak ve havada etkisiz hale getirmek amacını taşıyan bir projedir” ve Reagan’ın SDI projesini anımsatmaktadır.³⁶⁹

Rusya’yı artık bir düşman olarak görmediğini belirten Bush yönetimi, füze kalkanı projesinin başarılı olabilmesi için Rusya, Çin ve Avrupa ülkelerinin desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Bush yönetimi, gelişen teknolojik ilerlemelerin nükleer silaha erişimi kolaylaştırdığı gibi böyle bir projenin gerçekleştirilmesini de kolaylaştırdığını ve füze kalkanı projesi oldukça maliyetli olsa da SDI projesine kıyasla daha az maliyetle çok sayıda devletin savunabileceğini vurgulamıştır. Ancak Bush yönetiminin umduğu Rusya ve Çin desteği gelmemiştir. Özellikle Rusya, SDI projesinin olduğu gibi, füze kalkanı projesinin de ABM Antlaşmasına aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Zira, böyle bir proje Rusya’nın nükleer caydırıcılığını ortadan kaldırılabirdi. Rusya, ABD füze kalkanı projesi karşısında, Avrupa ve

³⁶⁷ Thränert, op.cit., s.3.

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Arı, op.cit., s.603.

Rusya'nın ortak bir savunma sistemi geliştirebileceğini ve mobil bir füze savunma sisteminin hem de olası saldırılara karşı daha etkili olacağını hem daha ucuza mal olacağını belirtmiştir.³⁷⁰

Bush, 2002'de ABM Antlaşması'ndan çekilmesinden sonra, Rusya karar yüzünden her ne kadar kendisini tehdit altında hissetmediğini belirtmişse de Bush yönetiminin 2007'de Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne kıtalararası balistik füze savunma sisteminin unsurlarını yerleştireceğini açıklaması ABD ve Rusya arasında gerginliğe sebep olmuştur.³⁷¹ Bush yönetiminin kararlarını etkileyen etmenler Kibaroglu'na göre: 11 Eylül saldırıları ardından güvenlik politikaları alanında önceliğin Afganistan ve Irak özelinde devlet-dışı aktörlere yönlendirilmesi ve İran'ın nükleer silah ve balistik füze kapasitesini geliştirme niyetidir.³⁷²

Neredeyse yirmi yıldır ABD balistik füze savunma politikası, önemli teknik, finansal ve jeopolitik zorluklar yüzünden, ABD anavatanını Rusya ve Çin gibi büyük nükleer güçlere karşı değil İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerin sınırlı uzun menzilli füze saldırılarına karşı korumaya çalışmıştır. Nitekim Savunma Bakanlığı'nın bağımsız test bürosuna göre; mevcut ABD füze savunması, ABD topraklarını az sayıda ICBM tehdidine karşı savunmak için “kabiliyet göstermiştir.”³⁷³

Obama yönetimi, 2009 yılında göreve başladıktan sonra, Bush yönetiminin ABD topraklarının füze savunması için kapladığı alanı genişletmek için acele ettiği projesinde kısıntı yapmak için adımlar atmış ve bunun yerine özellikle Avrupa'da bölgesel savunmaya daha fazla önem vermiştir.³⁷⁴ Obama'nın bu kararı almasında, 2009 yılı istihbarat değerlendirmelerinde İran'ın ICBM yeteneğine erişmesinin başta tahmin edilenden çok daha uzun zaman alacağı anlaşılması etkili olmuştur.³⁷⁵ Obama Avrupa'da bölgesel savunmaya verdiği önem kapsamında, Bush yönetiminin Avrupa'daki füze savunması planlarını değiştirmeye karar vermiştir ve 2009'da “Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı” (European Phased Adaptive Approach– EPAA) adı verilen yeni bir füze savunma girişimini benimseyeceklerini bildirmiştir. Obama yönetimi, Avrupa'da bölgesel savunmaya yatırım yapmaya devam etmenin yanında, büyük ölçüde Kuzey Kore'ye bir yanıt olarak, ABD topraklarının savunulmasında da önemli yatırımlar yapmıştır.³⁷⁶

³⁷⁰ Ibid., s.603- 605.

³⁷¹ Egeli, Güvenç, op.cit., s.23.

³⁷² Mustafa Kibaroglu, “NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, Yaz 2012, s.191.

³⁷³ “U.S. Missile Defense Programs at a Glance”, *Arms Control Association*, 17.09.2017

³⁷⁴ Ibid.

³⁷⁵ Egeli, Güvenç, op.cit., s.24.

³⁷⁶ *U.S. Missile Defense Programs at a Glance*, loc.cit.

Trump yönetimi, “ulusal güvenlik meselesi” olarak nitelendirdiği, İran ve Kuzey Kore’den gelen tehditlere karşı füze savunma harcamalarına büyük bir bütçe ayırmıştır.³⁷⁷ Trump yönetimi, füze savunmasının ABD’nin savunma harcamalarının önemli bir parçası olmaya devam edeceğini açıkça ortaya koymuştur.³⁷⁸



³⁷⁷ Anthony Capaccio, “Trump’s Defense Plan Would Boost Navy, Missile Defense, Boeing Plane”, *Bloomberg*, 12.02.2018

³⁷⁸ Ankit Panda, “US Missile Defense Agency Makes \$9.9 Billion Fiscal Year 2019 Budget Request, Citing North Korea and Iran”, *The Diplomat*, 13.02.2018

SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri'nde nükleer silahların geliştirilme çabaları, nükleer enerjinin askerî amaçla kullanımına dair Einstein'ın imzasıyla Başkan Roosevelt'e gönderilen mektupla başlamıştır. ABD, ilk nükleer silah geliştiren ülke olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Japonya'ya karşı kullandığı atom bombalarıyla nükleer silahları kullanan tek ülke olmuştur.

ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyet yayılcılığı karşısında caydırıcılık ve çevreleme politikaları geliştirmiştir. Caydırıcılık kavramı eski bir kavramdır, ancak Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren Amerikan güvenlik politikalarının merkezi haline gelmiştir. Nükleer silahların yıkıcı etkisi caydırıcılık üzerinde önemli bir rol oynamıştır ve nükleer silahlar la caydırıcılık birlikte anılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren nükleer silahlar ve caydırıcılık ABD güvenlik stratejisinin en önemli konularından biri olmuştur. ABD, Sovyet nükleer tehdidi karşısında nükleer stratejiler geliştirmiştir.

Kitlesel mukabele stratejisi, Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinde ABD'nin nükleer stratejisi olmuştur. Kitlesel mukabele stratejisi ile ABD, Sovyetler tarafından yapılan konvansiyonel veya nükleer herhangi bir saldırının nükleer silahlar da dahil topyekûn bir karşılık göreceğini ve ABD'nin ağır bir misillemede bulunacağını ilan etmiştir. Sovyetlerin Sputnik 1'i fırlatması ve ICBM testleri, Amerikalıların teknolojiye Sovyetlerden ileride olduklarına dair güveni sarsmıştır ve Sovyetlerin ABD topraklarını vurulabilme yeteneğine sahip olduklarını kanıtlamıştır. Sovyetlerin nükleer teknolojiye gelişmeleri ABD nükleer stratejisi üzerinde etki yaratmıştır. Kitlesel mukabele stratejisi Sovyet tehdidi ve kapasitesi karşısında tehlikeli ve yetersiz kalmış ve dolayısıyla ABD nükleer caydırıcılığının inandırıcılığını zedelemiştir.

ABD nükleer stratejisi, Sovyetler tarafından yapılacak olası bir saldırıda Amerikan nükleer kapasitesinin korunmasını ve bunu sağlayacak şekilde nükleer cephaneliği çeşitlendirmesini hedeflemiştir. ABD nükleer stratejisinde etkili olan ilk vuruş ve ikinci vuruş kavramlarıyla nükleer silahların ve bunları gönderme araçlarının saldırı etkilerinden korunması ve ilk saldırıyı yapan tarafa karşılık verilebilecek kadar askerî imkân ve kabiliyetlere sahip olmak önem kazanmıştır. Bunun sonucunda ABD, nükleer silah cephaneliği çeşitlendirerek 1960 yılında nükleer triada sahip olmuştur. Yeri tespit edilemeyen ve nükleer silahlarla silahlandırılmış denizaltılarla ikinci vuruş kapasitesini korumak mümkün olmuştur.

ABD nükleer stratejisinde en önemli kavramlardan biri olan MAD, ABD ve SSCB arasında başlayan nükleer rekabet sonucunda gerçekleşmiştir. Zira, her iki taraf da nükleer silahlarının sayısını ve çeşidini arttırarak ikinci vuruş kapasitesini garantilemek istemiştir. Her iki tarafın da nükleer silahlarını çeşitlendirerek nükleer triada sahip olmasıyla; ABD ve SSCB

arasındaki nükleer rekabet daha tehlikeli bir noktaya varmıştır, çünkü bir nükleer savaşın başlaması durumunda karşılıklı mahvolma kesinlik kazanmıştır. MAD, sürpriz bir ilk saldırıyla, rakibinin misilleme kapasitesini hedefleyerek devletin en önemli silahlarının ortadan kaldırılması durumunda bile geri kalanlarla düşmana zarar verebilecek güce sahip olmaktır. İki nükleer gücün de diğerinin nüfus merkezlerini rehin olarak tuttuğu bir strateji olan MAD ile saldırıya uğrayan taraf, ikinci vuruş kapasitesiyle düşmanın şehirleri ve endüstriyel bölgeleri gibi düşmanı tahrip edecek her şeyi hedef almaktadır. Bu yüzden nükleer analistler bu durumu kısa ve öz bir biçimde, “İlk kim vurursa, ikinci ölür.” şeklinde tanımlamaktadır. ABD ve SSCB, artan nükleer tehdit karşısında füze savunması sistemleri ve sivil savunma önlemleri geliştirmeye başlamıştır.

Küba Füze Krizi ile ABD ve SSCB, Küba’daki Sovyet füzelerinin varlığı nedeniyle nükleer bir savaşın eşiğine gelmiştir. Sahip oldukları nükleer silahlarla, iki süper güç, bu doğrudan ve tehlikeli çatışma ile sadece kendilerinin değil tüm dünyanın geleceğine etkiye bulunuyordu. Bu kriz dünyanın nükleer savaşa en yakın olduğu andır ve bu yüzden Soğuk Savaş’ın zirvesi olarak tanımlanmaktadır. Bu krizle, Dehşet Dengesi ve MAD gibi kavramların önemi ortaya çıkmıştır ve kitlesel mukabele stratejisi; Başkan Kennedy tarafından, Berlin Krizi sonrasında, Küba Füze Krizi sırasında terk edilmiştir.

Esnek karşılık stratejisi ile ABD, nükleer silahların olası bir saldırıda direkt kullanılmasını engelleyerek, büyük ölçekli nükleer savaşın önlenmesini amaçlamıştır. Esnek karşılık stratejisi, konvansiyonel silahlarla karşılığın başarısız olması durumunda stratejik olmayan nükleer silahların sınırlı şekilde kullanılmasını, stratejik nükleer silahların ise en son noktada kullanılmasını öngörmektedir. Esnek karşılık stratejisi, konvansiyonel silahlanmaya ağırlık vermiştir çünkü konvansiyonel kapasitelerin caydırıcılığı arttırdığı iddia edilmekteydi.

Küba Füze Krizi sonrasında nükleer silahlanmanın tehlikeleri ortaya çıkmış, iki kutup arasında *détente* süreci başlamış ve nükleer silahların sınırlandırılması adına adımlar atılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş süresince ABD ve SSCB arasında imzalanan ABM, SALT I ve SALT II Antlaşmalarıyla, ABD ve SSCB nükleer rekabetinde iki devletin sahip olabilecekleri stratejik silahların sayısı ve anti balistik füze sistemlerinde sınırlandırılmasına sınırlamaya gidilmiştir. SALT I ile taraflar sahip olabilecekleri balistik füzelere bir üst sınırlama getirmiştir. SALT II ile tarafların sahip olabilecekleri nükleer kuvvetler arasında bir denklik getirilmeye çalışılmışsa da SALT II tarafların mevcut nükleer cephane yapılarının farklılığı ve Sovyetlerin Afganistan müdahalesi yüzünden SALT I kadar başarılı olamamıştır. ABM Antlaşmasıyla da ABD ve SSCB anti balistik füze sisteminin konusunda sınırlandırılmaya gidilmiş ve her iki

taraf da ülkelerinin sadece küçük bir kısmını koruyabilmiştir. MAD kavramını güçlendiren ABM Antlaşması ile ABD ve SSCB arasındaki nükleer caydırıcılık korunmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle nükleer savaş riski azalmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde; iç savaşlar, insani müdahale ve terörle mücadele gibi yeni senaryolar karşısında kullanışsız kabul edildiği için, nükleer silahların Uluslararası İlişkilerdeki merkezi rolünü yitirdiği ileri sürülmüştür. Ancak tüm bu varsayımlara rağmen nükleer silahlar ve nükleer stratejiler ABD'nin güvenlik stratejilerindeki yerini bu zamana dek korumuştur.

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ABD güvelik stratejileri ve nükleer politikasında bazı değişikliklere sebep olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönem ABD nükleer stratejileri, ABD Başkanları ve yönetimlerinin önem verdiği tehdit unsurlarına göre şekillendiği için, bazı noktalarda birbiriyle benzerken bazı noktalarda birbirinden farklı olmuştur. Bu yüzden, Soğuk Savaş sonrası ABD nükleer silah politikasının Soğuk Savaş dönemiyle karşılaştırılması bu çalışmada ABD Başkanları ve yönetimleri şeklinde yapılmaktadır. Araştırmada Soğuk Savaş dönemi ve sonrası karşılaştırılırken nükleer silahların rolü, değişen tehdit algılamaları, aktörler, nükleer silahlanma ve silahsızlanma gibi parametreler kullanılmıştır.

Başkan George H. W. Bush, ABD nükleer silahlanmasına ve füze savunma planlarına devam ederek Gorbachev'e baskı yapmaya devam etmeyi planlamıştır. Kısa menzilli Lance füzelerinin daha güçlü bir sistemle değiştirilmesi ve nükleer saldırı için tasarlanan savaş uçaklarının nükleer silahlı uzun menzilli silahlarla donatılması gibi kararlarının ardında, Rusya'nın sahip olduğu nükleer ve konvansiyonel cephaneliğine dair güvensizlik yer almaktadır. H. W. Bush'un nükleer silahların modernizasyonuna dair planlarına Almanya'nın karşı çıkmasının ardından H. W. Bush bu kararları ertelemeyi kabul etmiştir.

Başkan George H. W. Bush dönemindeki nükleer strateji ve Rusya ile ilişkiler Soğuk Savaş dönemiyle benzerlik göstermektedir. Rusya'nın herhangi bir zamanda demokratik olmayan bir devlete dönüşerek bir kez daha tehdit oluşturabileceği ve Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi demokrasi ve komünizm arasındaki karşıtlığın vurguları Soğuk Savaş dönemiyle benzerlik taşımaktadır. H. W. Bush Texas A&M Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında, Rusya'yı uluslararası topluluğun "normal" bir parçası olarak gördüğünü ifade etmişse de ABD nükleer stratejisinde Rusya hâlâ bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Aktörler bazında bu yeni dönemde bir değişiklik gözlenmiştir. Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, H. W. Bush yönetimi, Sovyetlerin dağılmasından sonra kaybolan nükleer caydırıcılığın hedefini kitle imha silahlarına yönelik hırslar barındıran Amerikan karşıtı diktatörlere çevirmiş ve ABD'nin SSCB'yi caydırmasının dışında, daha geniş çaplı görevlerinin olduğunu iddia etmiştir.

Soğuk Savaş döneminden farklı olarak silahsızlanma konusunda başarı sağlanmıştır. INF Antlaşması, orta ve daha kısa menzilli füzeleriyle tüm silah kategorisini ortadan kaldıran ilk silah kontrol anlaşması olmuştur. INF Antlaşmasından sonra H. W. Bush, SALT'ın devamı niteliğinde olan ve Reagan'ın START olarak değiştirdiği START I Antlaşmasını imzalayarak kapsamlı bir stratejik silah azaltmayı da kabul etmiştir. H. W. Bush yönetimi, Rus nükleer kuvvetlerini caydırmak için nükleer silahlar kapasitesinin daha küçük ancak çeşitli bir “karışımın” korunmasının gerekli olduğunu düşünmüştür. Toparlamak gerekirse; H. W. Bush döneminde, stratejik silahların caydırıcılık amaçlı kullanılması, açıkça ABD güvenlik politikasının nükleer stratejiye mutlak surette bağlı olduğunu göstermektedir. H. W. Bush yönetiminin nükleer stratejisi, büyük ölçüde ‘güç yoluyla barış’ inancı ve Sovyet/ Rus nükleer silahlar modernizasyon programlarının şüphesi üzerine kurulan Soğuk Savaş uygulamalarının devamına dayanmaktadır.

Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki nükleer stratejiler arasındaki önemli farklardan biri; Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD nükleer stratejilerinin NPR şeklinde yayınlanmaya başlamasıdır. Bu raporlar ABD'nin nükleer politikasını, stratejisini, yeteneklerini ve sonraki beş ila on yıl için kuvvet gözden geçirmelerini belirleyen, yasal olarak yönetilen bir gözden geçirmedir. Soğuk Savaş sonrasında ABD nükleer politikasının gözden geçirildiği, 1994, 2002, 2010 ve sonuncusu 2018'de olmak üzere dört rapor yayınlanmıştır.

1994 NPR'de, Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, nükleer silahların ABD güvenliğinde nükleer çağda herhangi bir zamanda olduğundan daha küçük bir rol oynadığı vurgusu dikkat çekmiştir. Clinton döneminde; nükleer silahların rolü diğer zamanlara kıyasla küçük olsa da caydırıcı rolü Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, nükleer silahlar ABD'nin karşı karşıya kaldığı tehditleri engellemek için önemli kabul edilmiştir. Nitekim uygulanan kasıtlı muğlaklık politikasıyla, ABD'nin kitle imha silahlarla bir saldırıya uğraması halinde saldırganın nükleer misilleme ile karşılaşabileceği belirtilmiştir. Bu misillemenin nasıl gerçekleşeceğinin belirtilmemesi ve saldırganın ABD'nin tepkisinin “hem ezici hem de yıkıcı” olacağından emin olabileceği şeklindeki ifadelerde esnek karşılık stratejisiyle benzerlikler görmekteyiz. Bu anlamda, Soğuk Savaş dönemindeki gibi stratejik silahlar caydırıcılık amaçlı kullanılmaya devam edilmiştir. Burada Soğuk Savaş döneminden farklı olan düşmanın belirsizliğidir.

Aktörler kapsamında Soğuk Savaş dönemi ile kıyaslandığında; Clinton döneminde Rusya, mevcut nükleer cephaneliği ve modernizasyon çalışmalarıyla ABD nükleer stratejilerinde yer almaya devam etmiştir. Rusya'yla ilişkiler henüz MAD'den kesin bir uzaklaşmaya izin verecek kadar sıcak olmasa da Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, Rusya

artık bir düşman olarak görülmemiş ve nükleer cephaneliğine rağmen Rusya'nın ABD'ye büyük bir nükleer saldırı gerçekleştirmesi ihtimaline dair çok az endişe duyulmuştur. Clinton döneminde, Rusya'dan ziyade haydut devletlerin saldırı ihtimali değerlendirilmiş ve bu haydutların Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nden daha büyük bir tehdit yaratarak Batı toplumunu yok edebileceği iddia edilmiştir. Birçok uzman, devlet dışı bir aktör saldırısının engellenmesinde nükleer silahların çok az şey yapabileceğine düşünse de nükleer silahlarının devlet dışı aktörlerin devlet sponsorlarını caydırmasında rol oynayabileceği de ileri sürülmüştür.

1994'te dikkat çeken bir diğer unsur ise ABD'nin mevcut koşullar altında çok daha küçük bir nükleer cephaneliğe ihtiyaç duyduğu vurgusudur. Clinton döneminde, savunma harcamalarını azaltmak için nükleer cephaneliğin, silahlı kuvvetlerin geri kalanıyla birlikte azaltılması gerektiği; ancak, ABD'nin; ICBM, SLBM ve uzun menzilli bombardıman uçaklardan oluşan, hayatta kalabilen ve güvenilir bir nükleer cephaneye sahip olması gerektiği düşünülmüştür. Clinton döneminde nükleer silahların kontrolüne dair çalışmalar ise, START II Antlaşmasının yürürlüğe girmesi çabaları çerçevesinde ilerlemiştir ve Rusya ile stratejik istikrarı arttırmak ve nükleer silahların yayılması teşviklerinin azaltılması için silah kontrol anlaşmalarının sürdürülmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Bush döneminde ise Soğuk Savaş döneminden farklı olarak dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, 2001 NPR'de nükleer triada yapılan değişikliklerdir. Soğuk Savaş dönemi; eski triadın ICBM, SLBM ve nükleer silahlara sahip uzun menzilli bombardıman uçakları, yeni triada nükleer olmayan saldırı yetenekleriyle birleştirerek yeni triadın bir ayağı haline getirilmiştir. Yeni triadın ikinci ayağı aktif ve pasif savunma sistemleri olurken, üçüncü ayağı da savunma araştırmaları ve geliştirmeleri şeklinde tanımlanmıştır. Yeni nükleer triad, ABD'ye düşmanlarının tehditlerine veya saldırganlıklarına cevap verirken daha fazla sayıda seçenek ve daha fazla esneklik sağlamaktadır. Nükleer silahların kontrolü ve silahsızlanma konusunda, Bush yönetimi ABM Antlaşması'ndan çekilerek MAD kavramını iki kutuplu bir Soğuk Savaş dünyasının ürünü olarak gördüğünü göstermiştir.

ABD nükleer stratejisinde nükleer silahlar, 11 Eylül saldırıları sonrasında etkileri üzerinde tartışılrsa da Bush döneminde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. Bush yönetimi, nükleer silahların ABD'nin güvenliği ve müttefikleri için vazgeçilmez olmaya devam ettiğini vurgulamıştır. Bush yönetimi, nükleer silahların caydırıcı gücüne ve sağladıkları genişletilmiş bir caydırıcılığa vurgu yaparak nükleer silahları ABD ordu teşkilatının geri kalanından ayrı olarak görmüştür.

Soğuk Savaş dönemi ile aktörler kapsamında kıyaslandığında, Bush dönemi büyük bir farklılık göstermektedir. Bush, nükleer stratejinin odağını Rusya'dan uzaklaştırmıştır. Mevcut tehditleri ele alırken Rusya ile iş birliğine dayalı bir ilişkinin gerekli olduğunu vurgulamış ve ABD'nin Rusya'yı artık düşman olarak görmediğini belirtmiştir. Bunda, şüphesiz, 11 Eylül saldırılarının ABD güvenlik stratejilerinde ve caydırıcılık kavramının üzerindeki önemli etkileri görülmektedir. Bush, uluslararası terörizm ve bölgesel istikrarsızlığın getirdiği zorluklarla başa çıkmak için Rusya ile iş birliğine dayalı bir ilişki kurma isteğini pekiştirmiştir. Bush yönetimi; İran, Irak, Kuzey Kore gibi ülkelerden gelebilecek veya yanlışlıkla gönderilecek bir füze saldırısından endişe ederken, artık ne Rusya'dan yapılabilecek bir nükleer saldırıyı tehdit olarak görmekte ne de Rusya'yı düşman olarak tanımlamaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasındaki yeni dönemde ABD için önemli sorun artık *nasıl caydırılacağından* ziyade *kimin caydırılacağı* konusudur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD'nin konvansiyonel askerî üstünlüğüne yönelik en belirgin tehdit şüphesiz nükleer silahlanmadır. Başkan Obama, ABD nükleer stratejisinde ana tehdidi nükleer terörizm olarak görmüştür. 2010 yılında yayınlanan NPR ile Obama, dünya çapında nükleer silahların azaltılması ve küresel nükleer silahların yayılmasını önleme rejiminin güçlendirilmesi için çalışmalar yapmayı amaçlamıştır. Obama yönetimi, NPT'yi güçlendirmenin ABD'nin yararına olduğunu düşünmüştür. Bu kapsamda Rusya stratejik nükleer silahlarda daha fazla kesinti yapmak adına yeni bir START müzakere etmiştir. Obama, Esnek Karşılık stratejisini uygulayan Kennedy yönetiminin yaptığı gibi; nükleer olmayan, konvansiyonel silahların rolünü arttırmayı hedeflemiştir. Obama yönetimi, konvansiyonel silahların rolünü arttırıp nükleer silahların rolünü yavaş yavaş azaltarak ABD'ye düşman olan aktörler tarafından nükleer silahların yayılmasını önlemeye çalışmıştır.

Obama'nın nükleer silahsızlanma yönündeki hedefleri minimal caydırıcılıkla örtüşse de minimal caydırıcılık, ABD ve müttefikleri üzerinde büyük bir konvansiyonel saldırıyı caydırmak gibi konularda genişletilmiş caydırıcılık açısından sorun yaratabileceği için sonradan reddedilmiştir. 2010 NPR'de nükleer silahsızlanma ve nükleer silahların ABD ulusal güvenlik stratejisinde rolünün azaltılması hedeflenmişse de Obama yönetimi de nükleer cephaneliğin sürdürülmesiyle bölgesel caydırıcılığın güçlendirilmesi ve ABD müttefiklerinin ve ortaklarının güvence altına alınmasını sağlamıştır. Özetle, Obama döneminde nükleer silah rolünün azaltılması ve konvansiyonel seçeneklerin arttırılması hedeflenmişse de nükleer cephanelik korunmaya devam edilmiştir. Nükleer silahlar ve sağladıkları nükleer caydırıcılık önemini korumuştur.

Başkan Trump, nükleer silahların önemli rolüne Eisenhower döneminde uygulanan Kitlesel Mukabele stratejisine benzer şekilde vurgu yapmaktadır. Nitekim Trump yönetimi, ABD nükleer cephaneliğini barışı ve istikrarı koruma ve ABD'ye karşı saldırganlığı caydırma stratejisinin temeli olarak vurgulamıştır. Başkan Trump döneminde yayınlanan NPR 2018'de, Amerika'nın Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri daha karmaşık ve talepkâr bir uluslararası güvenlik durumuyla karşı karşıya olduğu ve inandırıcı bir nükleer caydırıcılığın korunması için nükleer kuvvetlerin modernleşmesinin geciktirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Aktör bazında, 2018 NPR'de Rusya veya Çin'in bir rakip olarak görülmediği ve her ikisiyle de istikrarlı ilişkiler istendiği belirtilmişse de 2010'dan bu yana Büyük Güç yarışının geri döndüğü de vurgulanmıştır.

Trump yönetimin nükleer stratejisi ve Kitlesel Mukabele stratejisi arasında diğer bir benzer nokta ise tehdit algılamasına ilişkindir. Eisenhower dönemindeki gibi Trump döneminde de tehditler karşısında ABD'nin nükleer cephaneliğinin korunması ve genişletilmesi öngörülmektedir. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası karşılaştırmasının yapıldığı 2018 NPR'de, ABD nükleer silah cephaneliğinin 1991 START ile başlayan silahsızlanma çabalarıyla, Soğuk Savaş döneminden yüzde 85'in üzerinde bir düşüş gösterdiği ifade edilmiştir. Trump yönetimi, New START Antlaşmasını uzatıp uzatmayacağına ilişkin kararını geciktirmektedir. 2018 NPR'de ayrıca stratejik olmayan bölgesel bir nükleer mevcudiyet sağlamak için düşük verim seçenekli yeteneklerin eklenmesini öngörmektedir. NPR'de ayrıca, ABD'nin ABD'ye karşı düşmanca tutum içinde olan ve teröre destek veren ülkelerle sınırlı bir nükleer çatışmaya girebileceği belirtilmektedir. Ancak düşük verimli nükleer silahlarla bir rekabete girmek, düşük verimli nükleer olmayan silahların kullanılmasının stratejik nükleer silahlardan farklı olarak görülmesi ve bir şekilde kabul edilebilir olabilmesi riskini doğurmaktadır. Düşük verimli nükleer silahların kullanımı, nükleer eşiği azaltacağı yönünde endişelere sebep olmaktadır. Trump döneminde dikkat çeken bir diğer husus; 2018 NPR'de ABD, nükleer silahlarının sadece "aşırı koşullar" içinde kullanılacağını belirtmenin yanında; sivil toplumlar, altyapı ve ABD nükleer kuvvetlerine nükleer olmayan stratejik saldırıları da içermek üzere "aşırı koşullar" tanımını genişletmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Trump yönetiminin nükleer silahların geliştirilmesi ve nükleer silah kullanım koşullarını genişletmesiyle Soğuk Savaş dönemi kitlesel mukabele stratejisine daha yakın adımlar atmakta olduğu söylenebilir. ABD'nin misilleme yapmaya hazır oluşu ve saldırılara karşı nükleer silahların kullanılacağını bildirmesiyle, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi düşmanlarını caydırmada başarılı olabilir. Trump yönetiminin güvenilir balistik füze savunmaları ve nükleer silahların modernizasyonuna

odaklanması durumunda ABD nükleer caydırıcılığının ve nükleer silahlanma yarışının Soğuk Savaş'ın erken dönemine benzer bir biçim alması mümkün gözükmemektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi nükleer çağın sonunu getirmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem ABD nükleer stratejileri; ABD Başkanları ve yönetimlerinin önem verdiği tehdit, tehdidin niteliği ve kapsamına göre şekillenmiş ve bu yüzden bazı noktalarda birbiriyle benzerken bazı noktalarda birbirinden farklı olmuştur. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısının yerini alan, farklı güçlere sahip çok kutuplu uluslararası sistemde tehdit algısı değiştiği için, Soğuk Savaş dönemindeki gibi belirgin stratejiler oluşturulmamış, stratejiler ikinci planda kalmıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki tehditlere yönelik geliştirilen nükleer stratejilerde genellikle; Rusya ile Esnek Karşılık stratejisi sürdürülürken, nükleer güç olma çabasındaki devletlere karşı Kitleli Mukabele stratejisine benzer bir caydırıcı tutum sergilendiği gözlenmektedir. Nükleer Silahsızlanma konusu ise Soğuk Savaş döneminden farklıdır: Soğuk Savaş sonrasında nükleer silahların azaltmasına dair çabalar (Trump dönemi haricinde) hep gündemde olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde düşman algısı ve rakibin nükleer tehdidi Soğuk Savaş'ta olduğu kadar net olmadığı için ABD, Soğuk Savaş dönemindeki kadar net stratejiler geliştirememiştir. Ancak nükleer silahların, nükleer ve nükleer olmayan saldırıları caydırmasının haricinde; caydırıcılığın başarısız olması durumunda ABD'nin amaçlarına ulaşmasını sağlamak, ABD'nin müttefik ve ortaklarının güvencesi olmak ve belirsiz bir geleceğe karşı korunma yeteneği sağlamak gibi rolleri bulunmaktadır. Bu nedenle ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde, nükleer kapasitesinde indirimlere gitmişse de sahip oldukları caydırıcı nitelikleri yüzünden nükleer kapasitesini muhafaza etmeye özen göstermiştir. Ayrıca ABD yeni ve dinamik bir nükleer caydırıcılık sağlamak için, nükleer cephanesinde sayı ve silah çeşitliliği bakımından düzenlemelere gitmiştir. Nitekim nükleer silahların tek ve yegâne rolü nükleer caydırıcılık değildir. Soğuk Savaş sonrasında nükleer silahların rolü ve nükleer caydırıcılığın önemi azalmamıştır.

	H. W. Bush	Clinton	Bush	Obama	Trump
Nükleer Silahların Rolü	<ul style="list-style-type: none"> • Caydırıcılık amaçlı kullanılmıştır. • ABD'nin SSCB'yi caydırmanın dışında, daha geniş çaplı görevlerinin olduğunu iddia edilmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Diğer zamanlara kıyasla daha küçük bir rol oynasa da nükleer silahların caydırıcı rolü önemlidir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Caydırıcılık amaçlı kullanılmış ve rolü arttırılmıştır. • Sağladıkları genişletilmiş caydırıcılığa vurgu yapılmıştır. • “Özel caydırıcılık” stratejisi geliştirilmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Yavaş yavaş azaltmak istenmişse de nükleer caydırıcılık için önemini korumuştur. 	<ul style="list-style-type: none"> • Daha önemli ve sağlam bir rol verilmiştir. • Caydırma stratejisinin temeli vurgusu olarak kullanılmıştır.
Değişen Tehdit Algılamaları & Aktörler	<ul style="list-style-type: none"> • Sovyet/ Rus nükleer silahlar modernizasyon programları şüphesi • Rusya'ya karşı güvensizlik • “Haydut devletler” Doktrini 	<ul style="list-style-type: none"> • Rusya'nın nükleer cephaneliği önemli bulunsa da Rusya'dan ziyade haydut devletlerin saldırı ihtimali • Düşmanın belirsizliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Rusya artık düşman görülmez • Şer Ekseni devletleri • <i>Nasıl</i> caydırılacağından ziyade <i>kimin</i> caydırılacağı konusu 	<ul style="list-style-type: none"> • Nükleer terörizm • Nükleer silahların yayılması • NPT'yi ihlal eden devletler 	<ul style="list-style-type: none"> • Büyük Güç yarışının geri dönüşü: Rusya ve Çin'in nükleer modernizasyonu ve geliştirdikleri nükleer cephanelik • Kuzey Kore
Nükleer Cephanelik & Silahlanma	<ul style="list-style-type: none"> • Daha küçük ancak çeşitli bir “karışımın” korunması • “Uluslararası haydutların” saldırılarına karşı bir kalkan olarak bir füze savunma sisteminin kurulması 	<ul style="list-style-type: none"> • Çok daha küçük ancak güvenilir bir nükleer cephaneliğe sahip olma gerekliliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeni nükleer triad 	<ul style="list-style-type: none"> • Konvansiyonel silahların rolünü artırma • Nükleer cephaneliğin korunmaya devam edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Modernleşmesinin geciktirilmemesi • Nükleer cephaneliğinin korunması ve genişletilmesi
Nükleer Silahsızlanma	<ul style="list-style-type: none"> • START Antlaşması • START II 	<ul style="list-style-type: none"> • START II Antlaşması yürürlüğe koyma çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> • ABM'den çekilme • SORT Antlaşması 	<ul style="list-style-type: none"> • New START 	<ul style="list-style-type: none"> • INF'den çekilme • New START'ın uzatılma belirsizliği

Soğuk Savaş sonrası ABD Başkanlarının Nükleer Politikalarının basitleştirilmiş ana noktaları

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACZEL Amir D., *Uranyum Savaşları: Nükleer Çağı Başlatan Bilimsel Rekabet*, trans. by Barış Gönülşen, İstanbul: Alfa Basım, 2012.

ALLISON Graham T., Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis (2nd ed.)*, New York, NY: Addison Wesley Longman, 1999.

ANGELO Joseph A., Jr., *Nuclear Technology*, Westport, CT: Greenwood Press, 2004.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Alfa Yayınları, 6. Baskı, 2006.

BARLOW Keith A., *Massive Retaliation*, Pennsylvania: US Army War College, 1972.

BETTS Richard K., *Nuclear Blackmail and Nuclear Balance*, Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1987.

BLIGHT James G., LANG Janet M., *The Armageddon Letters: Kennedy, Khrushchev, Castro in the Cuban Missile Crisis*, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2012.

BRADLEY James, *The China Mirage: The Hidden History of American Disaster in Asia*, Little, Brown, 2015.

BRING Ove, “The Non-Proliferation Regime- Stronger than the NPT”, *Nuclear Non-Proliferation and the Non-Proliferation Treaty*, ed. by Michael P. Fry, N. Patrick Keatinge, Joseph Rotblat, Berlin: Springer-Verlag, 1990.

BRODIE Bernard, *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order*, New York, NY: Harcourt, Brace and Company, 1946.

BYRNES Mark S., *The Truman Years: 1945 – 1953*, New York, NY: Pearson Education, 2000.

CORDESMAN Anthony H., *Strategic Threats and National Missile Defenses: Defending the U.S. Homeland*, Westport, CT: Praeger, 2002.

DENK Erdem, “Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 2011.

DELPECH Thérèse, *Nuclear Deterrence in the 21st Century: Lessons from the Cold War for a New Era of Strategic Piracy*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2012.

DEWEERD Harvey A., *The Triumph of the Limiters: Korea*, Santa Monica, CA: The RAND Corporation, 1968.

EHRENBERG John, *The Iraq Papers*, New York, NY: Oxford University Press, 2010.

ELLSBERG Daniel, *The Doomsday Machine: Confessions of a Nuclear War Planner*, New York, NY: Bloomsbury Publishing, 2017.

FISCHER David, *History Of The International Atomic Energy Agency: The First Forty Years*, Vienna: The Agency, 1997

FRANKLIN Jane, *Cuba And The United States: A Chronological History*, Melbourne: Ocean Press, 1997.

FREEDMAN Lawrence D., “Framing Strategic Deterrence”, *Deterrence in the Twenty-first Century: Proceedings*, ed. by Anthony C. Cain, London, 2010.

FUTTER Andrew, “The United States After Unipolarity: Obama’s Nuclear Weapons Policy in a Changing World”, *LSE IDEAS*, IDEAS reports- special reports, ed. by Nicholas Kitchen, SR009, London: London School of Economics and Political Science, 2011.

GINOR Isabella, REMEZ Gideon, *Foxbats Over Dimona: The Soviets’ Nuclear Gamble in the Six-Day War*, New Haven and London: Yale University Press, 2008.

GRAHAME David, *Arms Control Chronology*, ed. by Jack Mendelsohn, Washington, D.C.: Center for Defense Information, 2002.

HALPERIN Morton H., *The 1958 Taiwan Straits Crisis: A Documented History*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1966.

HEUSER Beatrice, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, New York, NY: Cambridge University Press, 2010.

HOLLOWAY David, “Nuclear Weapons and the Escalation of the Cold War, 1945–1962”, *The Cambridge History of the Cold War*, ed. by M. Leffler & O. Westad, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

HOOK Steven W., SPANIER John, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze*, trans. by Özge Zihnioğlu Tanırlı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.

JOYNER James, “Strategic Arms Limitation Talks (SALT I AND SALT II)”, *Weapons of Mass Destruction: An Encyclopedia of Worldwide Policy, Technology, and History, Volume II: Nuclear Weapons*, ed. by Eric A. Croddy, James J. Wirtz, Jeffrey A. Larsen, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2005.

KACZMAREK Michael, LAZAROU Elena, GUEVARA Miguel, *United States’ nuclear weapons policy: New priorities, New challenges*, Washington, D.C.: European Parliament Liaison Office, December 2017.

KAHN Herman, *On Thermonuclear War*, New York, NY: Routledge, 2017.

KENNEDY Robert F., *Thirteen Days: Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York, NY: W.W. Norton and Company, 1969.

KISSINGER Henry, *Diplomasi*, trans. by İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2000.

KRISTENSEN Hans M., NORRIS Robert S., OELRIC Ivan, *From Counterforce to Minimal Deterrence: A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*, Washington, D.C.: Federation of American Scientists/Natural Resources Defense Council, 2009.

LONG Austin, *Deterrence: From Cold War to Long War*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2008.

LOWTHER Adam, "The Evolution of Deterrence", *Thinking about Deterrence: Enduring Questions in a Time of Rising Powers, Rogue Regimes, and Terrorism*, ed. by Adam Lowther, Maxwell AFB, AL: Air University Press, 2013.

MATTHEWS Chris J., *Jack Kennedy: Elusive Hero*, New York, N.Y.: Simon & Schuster, 2012.

MCDERMOTT Rose, *Risk-Taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1998.

MCMURRAN Marshall William, *Achieving Accuracy: A Legacy of Computers and Missiles*, Xlibris Corporation, 2008.

MEDVEDEV Roy, *All Stalin's Men*, trans. by Harold Shukman, Garden City, N.Y.: Anchor Press/Doubleday, 1984..

MIKOYAN Sergo, *The Soviet Cuban Missile Crisis: Castro, Mikoyan, Kennedy, Khrushchev, and the Missiles of November*, ed. by Svetlana Savranskaya, Washington, D.C.: Woodrow Wilson Press/ Stanford, CA: Stanford University Press, 2012.

MORGAN Patrick M., *Deterrence Now*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

MORSTEIN Jennifer Hunt, "Atoms for Peace", *Weapons of Mass Destruction: An Encyclopedia of Worldwide Policy, Technology, and History, Volume II: Nuclear Weapons*, ed. by Eric A. Croddy, James J. Wirtz, Jeffrey A. Larsen, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2005.

MÜLLER Harald, SCHAPER Annette, *US Nuclear Policy after the Cold War*, PRIF Reports No. 69, Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2004.

NAZARKIN Yuri, "Dispute Resolution in Bilateral Arms Control: the SALT/ START Experience", *Peaceful Resolution of Major International Disputes*, ed. by Julie Dahlitz, New York, NY: United Nations, 1999.

PARKS Nathan D., *H-Bomb Development: Decision on the Merits or Political Necessity?*, Fort Leavenworth, Kansas: United States Army Command and General Staff College, 2015.

PATERSON Thomas, CLIFFORD J. Garry, et. al., *American Foreign Relations: Volume 2: Since 1895*, Stamford, CT: Cengage Learning, 2014.

PAYNE Keith B., *Deterrence in the Second Nuclear Age*, Lexington: University Press of Kentucky, 1996.

PIFER Steven, O'HANLON Michael E., *The Opportunity: Next Steps in Reducing Nuclear Arms*, Washington, D.C.: The Brookings Institution, 2012.

PİRİNÇÇİ Ferhat, *Silahlanma ve Savaş: Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2010.

POWASKI Ronald E., *Return to Armageddon: The United States and the Nuclear Arms Race, 1981-1999*, New York, NY: Oxford University Press, 2000.

POWASKI Ronald E., *The Cold War: The United States and the Soviet Union: 1917-1991*, New York, NY: Oxford University Press, 1998.

PRESS Daryl G., *Calculating Credibility: How Leaders Assess Military Threats*, Ithaca, N.Y: Cornell University Press, 2005.

REYNOLDS Esperanza, *Destroyed Dreams*, Victoria, BC: Trafford Publishing, 2006.

RITCHIE Nick, *US Nuclear Weapons Policy After the Cold War: Russians, 'Rogues' and Domestic Division*, New York, NY: Routledge, 2009.

ROBERTS J. M., *Dünya Tarihi II. Cilt: 18. Yüzyıl ve Sonrası*, trans. by İdem Erman ve Tansu Akgün, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2011.

SAGAN Scott Douglas, *Moving Targets: Nuclear Strategy and National Security*, Princeton: Princeton University Press, 1990.

SAGAN Scott D., WALTZ Kenneth N., *The Spread of Nuclear Weapons- A Debate Renewed*, New York, NY and London: W. W. Norton & Company, 1995.

SANDER Oral, *Siyasi Tarih: 1918- 1994*, Ankara: İmge Kitapevi, 16. Baskı, 2007.

SARRAM Mehdi, *Nuclear Lies, Deceptions and Hypocrisies*, Los Angeles, CA: GM Books, 2015.

SCHELLING Thomas C., *Arms and Influence*, New Haven: Yale University Press, 1966.

SCHNEIDER Barry R., DAVIS Jim A., *Avoiding the Abyss: Progress, Shortfalls, and the Way Ahead in Combating the WMD Threat*, Westport, CT: Praeger Security International, 2006.

SCHNEIDER Barry R., "Deterrence and Saddam Hussein", *Deterrence in the Twenty-first Century: Proceedings*, ed. by Anthony C. Cain, Maxwell AFB, AL: Air University Press, 2010.

SHONO L. D. Jr., *He Died for Peace: The Assassination of John F. Kennedy*, Bloomington, IN: iUniverse, 2012.

SNYDER Glenn Herald, “Deterrence: A Theoretical Introduction”, *Theories of Peace and Security*, ed. by J. Garnett, London: Palgrave Macmillan, 1970.

STAAVEREN Jacob Van, LITTLE Robert D., BURCH Wilhelmina, *Air Operations 1958: Lebanon And Taiwan*, Newtown, Connecticut: Defense Lion Publications, 2012.

TAUBMAN William, *Khrushchev: The Man and His Era*, New York, NY: W. W. Norton & Company, 2003.

TSUI Chin-Kuei, “Framing the Threat of Rogue States: Iraq, Iran and President Clinton’s Dual-Containment Approach to Middle East Peace”, *Australian Political Studies Association Annual Conference*, Perth: Murdoch University, 2013.

WARREN Aiden, *Prevention, Pre-emption and the Nuclear Option: From Bush to Obama*, New York, NY, London: Routledge, 2012.

WEIDI Xu, “China’s Security Environment and the Role of Nuclear Weapons”, *Understanding Chinese Nuclear Thinking*, ed. by Li Bin ve Tong Zhao, Washington, D.C.: Carnegie, 2016.

WERTZ Daniel, Chelsea Gannon, *A History of U.S.-DPRK Relations*, Washington, D.C.: The National Committee on North Korea, 2015.

WOHLSTETTER Albert, “The Delicate Balance of Terror (1958)”, *Nuclear Heuristics: Selected Writings of Albert And Roberta Wohlstetter*, ed. by Robert Zarate ve Henry Sokolski, Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2009.

WOOLF Amy F., *Nuclear Weapons in U.S. National Security Policy: Past, Present, and Prospects*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, RL 34226, 30.12.2008.

WOOLF Amy F., *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, RL31623, 23.01.2008.

YOUNG John W., *The Longman Companion to America, Russia and the Cold War, 1941-1998*, New York, NY: Routledge, 2014.

Sürelî Yayınlar

AYDIN Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, 2004, ss.33-60.

BAKAN Zerrin Ayşe, “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 3, 2007, ss.33-50.

BAGHERI Saeed, “Nükleer Enerjinin Barışçıl Kullanımının Hukuki Çerçevesi: Olanaklar ve Sınırlılıklar”, *Enerji ve Diplomasi Dergisi*, Sayı: 4.

BELİK Mahmut R., “Atom Enerjisinin Milletlerarası Kontrolü”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 15 (4), 1949, ss. 896-923.

BROOKS Linton F., “The Strategic Arms Reduction Treaty: Reducing the Risk of War”, *NATO Review*, Vol. 39, No. 5, October 1991, ss.39-68.

BROWN Andrew, ARNOLD Lorna, “The Quirks of Nuclear Deterrence”, *International Relations*, 24(3), 2010, ss.293-312.

CIOFFI- REVILLA Claudio, “Origins and Age of Deterrence: Comparative Research on Old World and New World Systems”, *Cross-Cultural Research*, 33(3), 1999, ss.1-48.

DRENT Jan, “Confrontation in the Sargasso Sea: Soviet Submarines During the Cuban Missile Crisis”, *The Northern Mariner/Le marin du nord*, 13(3), 2003, ss.1-19.

EGELİ Sıtkı, GÜVENÇ Serhat, “NATO’nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 40, Nisan 2012, ss.19-30.

EMİROĞLU Hüseyin, “Soğuk Savaş Sonrası Birleşmiş Milletler: İşlevi- Sorunları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 2006.

FREEDMAN Lawrence D., “Negotiations on Nuclear Forces”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 39(10), 1983.

FRIED John H. E., “Law and Nuclear War”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 38(4), 1982, ss.76-80.

GAVIN Francis J., “The Myth of Flexible Response: United States Strategy in Europe During the 1960s”, *The International History Review*, 23(4), 2001, ss.847-875.

GÜNDOĞDU Emre, “Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2016, ss.1-22.

GÜNEY Nurşin Ateşoğlu, “Trump ile Nükleer Popülizm Sınavı: Yeni Bir Silahlanma Yarışına Doğru mu?”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 79, Mart Nisan 2017.

HINZ Stefan C. P., “The Crisis of the Intermediate-range Nuclear Forces Treaty in the Global Context”, *Geneva Papers*, Issue 16, 2015.

HOMOLAR Alexandra, “Rebels without a conscience: The evolution of the rogue states narrative in US security policy”, *European Journal of International Relations*, 17(4), 2010, ss. 705-727.

KAHLER Miles, “Rationality in International Relations”, *International Organization*, 52(4), 1998, ss.919-942.

KARAOSMANOĞLU Ali L., “Nükleer Stratejinin İlk On Yılı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 1996, ss. 323-346.

KACZMAREK Michael, LAZAROU Elena, GUEVARA Miguel, *United States' nuclear weapons policy: New priorities, New challenges*, Washington, D.C.: European Parliament Liaison Office, December 2017, ss.1-8.

KİBAROĞLU Mustafa, “ABD’nin Nükleer Silahları Trump’ın Elinde Daha Büyük Tehlike Arz Ediyor”, *Stratejist Dergisi*, 20.03.2018.

KİBAROĞLU Mustafa, “Enerji Mi? Silah Mı? Nükleer’in İki Yüzü”, *Ortadoğu Analiz*, 5(58), 2013.

KİBAROĞLU Mustafa, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, Yaz 2012, ss.183-204.

KİBAROĞLU Mustafa, “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, *Foreign Policy*, 2002.

KIM Hyun, “Comparing North Korea Policies of The Obama and Trump Administrations”, *Nanzan Review of American Studies*, Volume 39, 2017, ss.45-69.

LEBOW Richard N., STEIN Janice G., “Deterrence and the Cold War”, *Political Science Quarterly*, 110(2), 1995, ss.157-181.

MEARSHEIMER John J., “Reckless States and Realism”, *International Relations*, 23(2), 2009, ss. 241-256.

MEHMETCİK Hakan, “21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), ss.31-60.

MERRILL John, PELEG Ilan, “Nuclear Compellence: The Political Use of the Bomb”, *Crossroads*, Israel Research Institute of Contemporary Society, No: 11, 1984, ss.19-39.

MORTON Louis, “The Decision to use the Atomic Bomb”, *Foreign Affairs*, 35(2), 1957, ss.494-518.

PAUL T. V., “Self-Deterrence: Nuclear Weapons and the Enduring Credibility Challenge”, *International Journal*, 71(1), 2016, ss.20-40.

SCHWARZ Klaus-Dieter, “The Future of Deterrence”, *SWP Research Paper*, 2005, ss.1-36.

SECHSER Todd S., FUHRMANN Matthew, “Crisis Bargaining and Nuclear Blackmail”, *International Organization*, (67), 2013, ss.173-195.

SIRACUSA Joseph M., COLEMAN David G., “Scaling the Nuclear Ladder: Deterrence from Truman to Clinton”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 54, No. 3, 2000, ss. 277-296.

SPERANDEI Maria, “Bridging Deterrence and Compellence: An Alternative Approach to the Study of Coercive Diplomacy”, *International Studies Review*, 8(2), 2006, ss. 253-280.

TALMADGE Caitlin, “Deterring a Nuclear 9/11”, *The Washington Quarterly*, 30(2), 2007, ss.21-34.

THRÄNERT Oliver, “President Trump’s Nuclear Posture Review”, *CSS Analyses in Security Policy*, No. 223, March 2018, ss.1-4.

TRACHTENBERG David J., “US Extended Deterrence; How Much Strategic Force Is Too Little?”, *Strategic Studies Quarterly*, Summer 2012, ss.62-92.

TRACHTENBERG Marc, “The Influence of Nuclear Weapons in the Cuban Missile Crisis”, *International Security*, 10(1), 1985, ss.137-163.

TRUMAN Harry S., *Memoirs by Harry S. Truman, Volume One: Year of Decisions*, New York, NY: Doubleday & Company, 1955.

WALT Stephen M., “The Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly*, 35(2), 1991, ss.211-239.

WATSON Darius E., “Rethinking the US Nuclear Triad”, *Strategic Studies Quarterly*, 11(4), 2017, ss.134-150.

WILSON Ward, “The Myth Of Nuclear Deterrence”, *Nonproliferation Review*, 15(3), 2008, ss.421-439.

Gazeteler

BORGER Julian, “Donald Trump confirms US withdrawal from INF nuclear Treaty”, *The Guardian*, 01.02.2019

BROWN Derek, “1956: Suez and the End of Empire”, *The Guardian*, 14.03.2001

CAPACCIO Anthony, “Trump’s Defense Plan Would Boost Navy, Missile Defense, Boeing Plane”, *Bloomberg*, 12.02.2018

“Cuban Crisis: A Step-by-Step Review”, *The New York Times*, 03.11.1962

DAVIS Nicola, “Soviet Submarine Officer Who Averted Nuclear War Honoured With Prize”, *The Guardian*, 27.10.2017

FARLEY Robert, “What If the United States had Used the Bomb in Korea?”, *The Diplomat*, 05.01.2016

FULLER Jaime, “The 4th best State of the Union address: “Axis of evil””, *The Washington Post*, 25.01.2014

GWERTZMAN Bernard, “U.S. Papers Tell Of '53 Policy To Use A-Bomb In Korea”, *The New York Times*, 08.06.1984

HARDING Luke, TRAYNOR Ian, “Obama abandons missile defence shield in Europe”, *The Guardian*, 17.09.2009.

JERVIS Robert, “The Dustbin of History: Mutual Assured Destruction”, *Foreign Policy*, 09.11.2009

MEARSHEIMER John J., WALT Stephen M., “Keeping Saddam Hussein in a Box”, *The New York Times*, 02.02.2003

NEILAN Terence, “Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake”, *The New York Times*, 13.12.2001

NORTON-TAYLOR Richard, Jane Perrone, “The Anti-Ballistic Missile Treaty Explained”, *The Guardian*, 24.08.2001

PANDA Ankit, “US Missile Defense Agency Makes \$9.9 Billion Fiscal Year 2019 Budget Request, Citing North Korea and Iran”, *The Diplomat*, 13.02.2018

REEVES Richard, “Missile Gaps and Other Broken Promises”, *The New York Times*, 10.02.2009

SAFIRE William, “On Language; Foreign Guests And Hostages”, *The New York Times*, 02.09.1990

SAMPATHKUMAR Mythili, “South Korea in plea to avoid North Korea war after Trump’s ‘locked and loaded’ comment”, *Independent*, 14.08.2017

SANGER David E., “North Korea Blast Revives Question: How Do You Contain Pyongyang?”, *The New York Times*, 06.01.2016

SANG-HUN Choe, “U.S. Confirms North Korea Fired Intercontinental Ballistic Missile”, *The New York Times*, 04.07.2017

SURI Jeremi, “The Promise and Failure of American Grand Strategy after the Cold War”, *The Telegram*, No. 2, 13.03.2010

TIEZZI Shannon, “How Eisenhower Saved Taiwan”, *The Diplomat*, 29.07.2015

TRAINOR Bernard E., “NATO’s Tactical Missiles: Updating Set Back”, *The New York Times*, 15.12.1988

TYLER Patrick E., “US Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop”, *The New York Times*, 08.03.1992

TYLER Patrick E., “While Fear of Big War Fades, Military Plans for Little Ones”, *The New York Times*, 03.02.1992

STIMSON Henry L., “The Decision to Use the Atomic Bomb”, *Harper’s Magazine*, 194 (1161), 1947

WHEATCROFT Geoffrey, “Who Needs NATO?”, *The New York Times*, 15.06.2011

Raporlar & Belgeler

Central Intelligence Agency Daily Report, The Crisis USSR/ Cuba, 27.10.1962, https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/621027%20The%20Crisis%20USSR-Cuba.pdf, (e.t. 23.03.2018)

European Parliament, *Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT)*, http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/poli/w23/npt_en.htm, (e.t. 19.03.2018)

Federation of American Scientists, *Nuclear Posture Review*, Annual Defense Report, 1995, https://fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/95_npr.htm, (e.t. 09.04.2018)

Telegram from Trostnik (Soviet Defense Minister Rodion Malinovsky) to Pavlov (General Isa Pliev), 27.10.1962, Archive of the President of the Russian Federation, Special Declassification, 2002

Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Strategic Offensive Reductions, 24.05.2002

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 22.04.1970, INFCIRC/140

U.S. Department of State, “New START”, <https://www.state.gov/t/avc/newstart/>, (e.t. 02.05.2018)

US Department of Defense, *Nuclear Posture Review Report*, Washington, D.C.: US Department of Defense, 2010

US Department of Defense, *Nuclear Posture Review*, Washington, D.C.: US Department of Defense, 2018

“A Report to the National Security Council by the Executive Secretary (Lay)”, Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, 2(1), 30.10.1953, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d101>, (e.t. 02.03.2018)

“A Report to the National Security Council- NSC 68”, President’s Secretary’s File, Truman Papers, 12.04.1950

Diğer Kaynaklar

Bulganin’s Threat Against UK During Suez Crisis, 18.07.1957, CIA-RDP79R00890A000800090019-0

BLEEK Philipp C., “Nuclear Posture Review Leaks; Outlines Targets, Contingencies”, *Arms Control Association*, 01.04.2002

BURR William, ““Prevent the Reemergence of a New Rival’: The Making of the Cheney Regional Defense Strategy, 1991–1992”, *The National Security Archive*, George Washington

University, 26.02.2008, <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb245/index.htm> (e.t. 02.05.2018)

Caydırıcılık, <http://sozluk.gov.tr/>, (e.t. 09.06.2019)

CURAL Ahmet, *Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcü ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

Encyclopædia Britannica, “Compellence”, <https://www.britannica.com/topic/compellence>, (e.t. 24.11.2007)

Encyclopædia Britannica, “Flexible Response”, <https://www.britannica.com/topic/Flexible-Response>, (e.t. 05.05.2018)

Encyclopædia Britannica, “Intermediate-range Nuclear Forces Treaty”, 12.10.2010, <https://www.britannica.com/event/Intermediate-Range-Nuclear-Forces-Treaty>, (e.t. 30.04.2018)

Encyclopædia Britannica, “Nuclear triad”, <https://www.britannica.com/topic/nuclear-triad>, (e.t.17.03.2018)

Encyclopædia Britannica, “Strategic Arms Limitation Talks”, <https://www.britannica.com/event/Strategic-Arms-Limitation-Talks>, (e.t.19.03.2018)

Encyclopædia Britannica, “Strategic Defense Initiative”, <https://www.britannica.com/topic/Strategic-Defense-Initiative>, (e.t. 05.05.2018)

Encyclopædia Britannica, “Viet Cong”, <https://www.britannica.com/topic/Viet-Cong>, (e.t.15.03.2018)

FENENKO Alexey, “Between MAD and Flexible Response”, 22.06.2011, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Between-MAD-and-Flexible-Response-15242>, (e.t. 05.05.2018)

FREEDMAN Lawrence D., “Anti-Ballistic Missile Treaty”, *Encyclopædia Britannica*, 2013, <https://www.britannica.com/event/Anti-Ballistic-Missile-Treaty>, (e.t. 06.05.2018)

FREEDMAN Lawrence D., “Strategic Arms Reduction Talks”, *Encyclopædia Britannica*, 08.01.2018

FRIEDMAN Uri, “When Truman Announced the H-Bomb”, *The Atlantic*, 08.01.2016, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/01/north-korea-truman-hydrogen-bomb/423060/>, (e.t.15.03.2019)

George Bush: “Remarks at the Texas A&M University Commencement Ceremony in College Station”, *The American Presidency Project*, 12.05.1989, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=17022>, (e.t. 02.04.2018)

George Kennan to James Byrnes ["Long Telegram"], 22.02.1946, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentid=6-6&pagenumber=1, (e.t. 15.12.2017)

George F. Kennan, "The Sources of Soviet Conduct [Excerpt]", *Foreign Affairs*, July 1947 Issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2016-10-31/sources-soviet-conduct-excerpt>, (e.t.15.12.2017)

IFFT Edward, "A Challenge to Nuclear Deterrence", *Arms Control Association*, 2017, <https://www.armscontrol.org/act/2017-03/features/challenge-nuclear-deterrence> (e.t. 05.05.2018)

ISAACSON Walter, 18.03.2008, <http://discovermagazine.com/2008/mar/18-chain-reaction-from-einstein-to-the-atomic-bomb>, (e.t. 04.12.2017)

John F. Kennedy Elected President, 08.11.1960, <https://www.history.com/this-day-in-history/john-f-kennedy-elected-president>, (e.t. 10.03.2018)

John F. Kennedy: "The President's News Conference", *The American Presidency Project*, 13.09.1962, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=8867>, (e.t. 10.03.2018)

JONES Brian Madison, *Abolishing The Taboo: President Eisenhower and the Permissible Use of Nuclear Weapons for National Security*, (Doktora Tezi), Kansas: Kansas State University, 2008

KIMBALL Daryl G., "Looking Back: The Nuclear Arms Control Legacy of Ronald Reagan", *Arms Control Association*, 01.07.2004

KIMBALL Daryl G., "The Strategic Offensive Reductions Treaty (SORT) At a Glance", *Arms Control Association*, September 2006

KLEIMAN Robert, "The Spirit of Kissinger Past", <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88-01315R000400380032-5.pdf>, (e.t. 20.03.2018)

Korean War, A+E Networks, 2009, <http://www.history.com/topics/korean-war>, (e.t. 20.02.2018)

LINDSAY James M., "The History of the Cold War in 40 Quotes", *Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/blog/history-cold-war-40-quotes>

LOGEVALL Fredrik, "'We might give them a few.' Did the US offer to drop atom bombs at Dien Bien Phu?", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 21.02.2016, <https://thebulletin.org/2016/02/we-might-give-them-a-few-did-the-us-offer-to-drop-atom-bombs-at-dien-bien-phu/>, (e.t. 19.03.2018)

MAY Ernest R., “John F. Kennedy and the Cuban Missile Crisis”, 18.11.2013, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/coldwar/kennedy_cuban_missile_01.shtml#top, (e.t. 11.03.2018)

MUNRO André, “Nuclear Proliferation”, *Encyclopædia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/nuclear-proliferation>, (e.t. 19.03.2018)

PIFER Steven, “Questions about the Nuclear Posture Review”, 05.02.2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/02/05/questions-about-the-nuclear-posture-review/>, (e.t. 04.05.2018)

RAUGH Harold, “History Highlights: The Nuclear Triad”, *DLA Public Affairs*, <http://www.dla.mil/AboutDLA/News/NewsArticleView/Article/623030/history-highlights-the-nuclear-triad/>, (e.t. 04.05.2018)

REIF Kingston, “U.S. Missile Defense Programs at a Glance”, *Arms Control Association*, 17.09.2017, <https://www.armscontrol.org/factsheets/usmissiledefense>, (e.t. 07.05.2018)

REIF Kingston, “The Lisbon Protocol At a Glance”, *Arms Control Association*, 2014, <https://www.armscontrol.org/node/3289>, (e.t. 01.05.2018)

REIF Kingston, TAHERAN Shervin, “Trump Arms Control Plans Draw Criticism”, *Arms Control Association*, June 2019, <https://www.armscontrol.org/taxonomy/term/125>, (e.t. 12.06.2019)

REISS Mitchell B., “Atoms for Peace: A Future After Fifty Years?”, Remarks to the Conference hosted by Los Alamos National Laboratory, the Woodrow Wilson International Center for Scholars and the College of William & Mary, Washington, D.C., <https://2001-2009.state.gov/s/p/rem/2003/27035.htm>, (e.t. 04.05.2018)

“Role of Nuclear Weapons”, <https://media.defense.gov/2019/Apr/01/2002108025/-1/-1/1/ROLE-OF-NUCLEAR-WEAPONS.PDF>, (e.t. 12.06.2019)

“Russia: Putin warns New START nuclear arms treaty at risk”, *Aljazeera*, 06.06.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/06/russia-putin-warns-start-nuclear-arms-treaty-risk-190606163914989.html>, (e.t. 12.06.2019)

The Cuban Missile Crisis, October 1962, *Office of the Historian*, 2015, <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/cuban-missile-crisis>, (e.t. 12.03.2018)

The White House, “Remarks By President Barack Obama In Prague As Delivered”, 05.04.2009

U.S. Senate, Committee on Armed Services, Statement of the Honorable Douglas J. Feith, Undersecretary of Defense For Policy, 14.02.2002, <https://fas.org/wp-content/uploads/media/State-of-the-Honorable-Douglas-J-Feith.pdf>, (e.t. 12.04.2018)

WEINTZ Steve, “The Story of How France Built Nuclear Weapons”, 23.06.2018, *The National Interest*, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-story-how-france-built-nuclear-weapons-26381>, (e.t. 04.04.2019)

YOST David S., “Debating Security Strategies”, <https://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/english/art4.html>, (e.t. 27.01.2018)



